

Малюнки А. Жуковського

РОМАН

І Сеньйора де Хакоб розмовляла з людиною під колоною біля входу.

— Я не можу більше, Амадо,— шепотів він. — Нерви не витримують... Клянусь тобі, так далі не можна...

— А не буде гірше? — лагідно запитала вона. — Чи не буде важче, коли розлучимось?

Він махнув рукою — мовляв, йому однаковісінько.

— Відважся, — сказав він схвильовано, — і роби так, як я кажу.

— Ні! — відказала вона.

— Ні? Поміркуй добре!..

— Ні!

— Отже, ти не хочеш зустрітись?

Амада ніжно поглянула на нього. Він благав... І вона злякалась тих благань і повторила:

— Ні, ні! Ти йди, бо вже пізно... І мама ще не спить.

— Прощай, — сказав він, як чужий, і навіть не поцілував.

— Прощай.

Те «прощай» злетіло легким зітханням з її губ, а руки безсило повисли. Він пішов, а в серці відлунувало: «Прощай»...

Зітхнула, дивлячись йому вслід. А він даленів у темені саду поміж великих і маленьких пальм, що росли біля колон. Заскреготав засуви, — то зачинилась за ним хвіртка. І тут Амада відчула, що хтось стоїть у неї за спиною. Обернувшись, побачила матір, яка простягала до неї руки, бо вже чотири роки була сліпа.

— Хто з тобою розмовляв, дочко?

— То Марсіаль прощався зі мною.

— А що тут робив Марсіаль так пізно, доноу?

СФІНКС

Дочка завагалась.

— Він проходив стежкою, побачив мене і... зупинився поговорити.

Старенька щось вигукнула, потім узяла її за тремтячу руку.

Обидві вони, стара і молода, вбрані в чорне, були напрочуд подібні!.. А торік, коли пристрасть ще не поранила серця сеньйори де Хакоб, схожість та вражала ще більше. Звичайно, сивина та зморшки на материнім обличчі свідчили про те, що вона років на тридцять старша. Вдова крупного чиновника — сеньйора Вільялоси, вона посивіла десь за рік по чоловіковій смерті. А дочка була чорнява, з карими очима, струнка, з красою білою шиєю. Вона любила дуже декільтовані сукні, і тому багато хто вважав її за кокетку... Та то було давно... Ось уже вісім років, відколи помер сеньйор Вільялоса, обидві жінки носили траур. Чорне вбрання з трикутним декольте личило Амаді й підкреслювало величну гармонію її тіла. Шкіра здавалася білішою, а коси і очі — темнішими... Відтоді ж, як кохання змусило її страждати, обличчя молодої жінки дуже змінилось. Воно втрачало лагідність і ставало жорстоке. Але мати була сліпа і не могла цього помітити.

Мати й дочка, причинивши за собою двері, зайшли в дім. У вестибюлі сеньйора де Хакоб мимоволі здригнулась: біля входу стояла служниця Хоакіна. Її застигле обличчя ніколи не осявала посмішка, тонке тіло було взято в полон твердого корсета, а чорний фартух висів на шлейках поверх спідниці.

— Сеньйора може йти спати, постіль я вже постелила, — сказала вона спокійно, не дивлячись на своїх господинь. Крутнулася на каблучках і тихо зникла в сутіні покоїв, великих, як церква, де постійно витають душі померлих. Згодом у Амади минув поганий настрій і роздратування, яке часом викликала мати. Справді, про матір треба піклуватися і не забувати, що вона сліпа... Обережно, дбайливо, як завжди, провела вона стару до кімнати, боячись, щоб та не наштотхнула на двері або меблі. Потім опустила фіранки на вікнах, засвітила світло і почала зачісувати її на ніч. Мати, прикро вражена зустріччю Амади з Марсіалем, не виявила, проте, невдоволення і спитала просто й не лукаво:

— Доню, що казав тобі той божевільний Марсіаль?

Амада мало не впустила гребінця, але відповіла майже спокійно:

— Ну... він незадоволений своєю посадою. Його примушують багато працювати, а він гідний кращої долі.

Старенька добродушно засміялась:

— Авжеж, авжеж! Він волів би писати віршики до газети або займатися іншими дурницями, зовсім не дбаючи про заробіток.

І, звісно, саме так було б, якби не помер його бідолашний батько. Але не завжди так живеться, як хочеться...

Марсіаль був сином далекої родички її покойного чоловіка, і вдова вважала його за найближчу до їхньої сім'ї людину. Йому вже минуло тридцять, а Амаді — двадцять вісім. Коли обоє були ще дітьми, родичі вважали їх майбутнім подружжям. Але сталось інакше: сеньйорові Вільялосі довелося виїхати з сім'єю до Іспанії, де йому запропонували добру посаду. Коли ж вони верталися назад, батько був уже при смерті, а Амада мала чоловіка — Діонісіо Хакоба, молодого доктора права, що скінчив університет у Сант-Яго.

Тепер Марсіаль, як родич, міг приходити в їхній дім цілком вільно. До того ж, Діонісіо, одружившись з Амадою лише заради грошей, не ревнував її анітрохи, а старій вдові ніколи й на думку не спадало, що в когось з її дітей може бути позашлюбний зв'язок!

...По короткій паузі мати замислено сказала:

— Так, він божевільний. І нічого тут не вдієш. А втім, я дуже люблю цього чудового хлопця...

Сеньйора де Хакоб розцілувала б її, якби не боялась виказати свою таємницю. Гребінець м'яко пройшовся по материних косах, і рука ніжно розпушила волосся, зібране у сіточку.

Про Марсіаля більше не говорили. Амада роздягала німечну матір і, вдаючи, ніби про щось думає, довго мовчала. Потім вбрала її в нічну сорочку, допомогла старенькій лягти і, підмощуючи їй під голову подушки, ніжно притулилася до її щоки. Поцілувала в чоло й прошепотіла:

— На добраніч, мамо.

— Діонісіо уже прийшов, доню? — спитала старенька, затримуючи її біля себе.

— Ще ні, але незабаром повернеться.

Вже кілька днів він не приходив, проте Амада мусила обманювати матір, аби тільки заспокоїти її.

Вдова зітхнула, відпускаючи Амаду, і сказала сумно:

— На добраніч, донечко.

Амада вийшла, їй хотілося якнайшвидше опинитись на самоті. Раптом побачила Хоакіну, яка чекала її розпоряджень.

— Сеньйорі чогось треба? — спитала служниця чемно й байдуже, і жодна рисочка не ворухнулася на її обличчі.

— Ні, дякую, лягайте спати, — сухо відповіла Амада.

Відчула пронизливий погляд холодних очей, які стежили за нею, і мимоволі прискорила ходу...

Амада, зайшовши до своєї кімнати, замкнула двері, впала на стілець і довго сиділа,

обхопивши голову руками. Хоч як тяжко їй було, відчувала болісну насолоду від того, що ніхто її тут не бачить і що вона може поринути в своє горе. До нього домішувалися терпкі спогади, гостра мука докорів сумління, втома від огидної комедії, яка тривала нескінченно і робила її нещасною...

У цей момент Амада анітрохи не нагадувала ту лагідну сеньйору де Хакоб, котру ми бачили в кімнаті сліпої матері. Розпука, яку тепер не треба було приховувати, спотворила обличчя, стерла з нього чарівну щирість. При людях, а надто при матері, Амада тамувала гірке почуття, яке гнітило її, але тепер могла віддаватись стражданню, упиватися своєю мукою, без жалю ятрити свої рани. Вона довго плакала, потім рвучко підвела голову і сказала голосно:

— О, якби він зараз побачив мене, то повірив би, що я мучусь, що моє серце спливає кров'ю, і що не лицемірство змушує мене бути саме такою, що не воно нас розлучає!..

Гнівno схопилася з місця, перейшла кімнату і, навстіж розчинивши вікно, з якого видно було чудовий куточок саду, сперлася на підвіконня. Навкруги панував спокій, ніч була темна, і сад вгадувався у пільмі лише завдяки пахощам резеди, що хвилями здіймалися з його глибини, як з невидимої курільниці. Там, унизу, біг струмок, він дзюркотів, спадаючи в яр, що перетинав їхню землю майже біля стін будинку. Повітря було свіже й вологе.

Амада підставила обличчя неспокійному подихові природи, сповненої п'яних пахощів і таємниць, і відчула, як гаряча хвиля перебігла по її тілу.

Ніч хвилювала її кров, туманила розум. Поринувши в палкі мрії, Амада заплющила очі. Згадала Марсіалья. Уявила себе в його обіймах, і голова їй запаморочилась.

— Я твоя і кохаю тебе, хоч ти й не віриш. Твоя! Твоя! Твоя!

У душі змагались тривога і пристрасть. Пройшлась по кімнаті, намагаючись вгамувати біль, потім нетерпляче відчинила шухляду, сіла за письмовий стіл і почала писати листа:

«Моє кохання, моє божество, омріяне щастя моє!

Я не могла сьогодні пояснити тобі свою відмову, бо нездатна висловлювати свої почуття, коли ти поруч. Нині, коли я далеко від тебе, хочу поговорити з тобою по щирості, щоб ти мене зрозумів.

Ти не можеш уявити собі, як я сама з собою борюся. Не можеш, бо зовсім інакше мислиш, бо вихований не так, як я, і не можеш збагнути це ще й тому, що ти — мужчина.

Я завжди тебе кохала і кохаю нестямно.

Хочу, щоб ти був моїм... Нині, в цю хвилину, я відчула, що не можу без тебе.

О, ти не знаєш, як мене п'янило б твоє кохання, коли б воно було шлюбне! Не знаєш, що мені нелегко дається ота жорстокість, та обережність, за які ти не раз дорікав.

Чому ти просиш у мене те, чого ми ніколи не будемо мати? Наше кохання безнадійне.

Любий мій, адже ти не зичиш мені злого і не захочеш примусити мене обманювати матір... Йдеться не про шлюбні обов'язки, які дуже мало для мене важать. Я щаслива, бо живу і знаю тебе... Але якби я дозволила собі упасти, то, присягаюся своїм коханням, була б найнещасніша у світі!

Ти не приходь більше, хоч я можу стерпіти все, лише не твою зневагу і не розлуку з тобою. Ні, приходь. Хочу бачити тебе і чути, хочу, щоб твоє життя пломеніло разом з моїм, хоч вони і не можуть з'єднатись, хоч твого кохання і поцілунків.

Твоя бідолашна А.»

Згорнула лист удвоє, поклала в металеву шкатулку і лягла відпочити трохи, сподіваючись, що пізніше непомітно перебіжить через сад і сховає шкатулку з листом у надбиту вазу в огорожі, що правила їм за поштовою скриньку.

Марсіаль, напевне, одержить завтра цього листа, бо щодня приходять в їхній сад.

II

Коли сеньйора де Хакоб разом з матір'ю, братом, сестрою і чоловіком повернулась з Іспанії, мучили її дві великі біди: батько лежав на смертельній постелі, а чоловік зовсім її не кохав. Щоправда, сеньйор Вільялоса в свій час не дуже охоче дав згоду на цей шлюб — аж ніяк не тому, що сім'я Хакобів давно збідніла; Діонісіо здавався йому нещирим і легковажним. Отой чепурун цікавився лише своєю зовнішністю та уборами, не дбаючи про те, щоб посісти вигідне становище. Звичайно, коли схаменулися, було вже пізно: Амада впіймалася в його тенета. Стурбований сеньйор Вільялоса поговорив з Амадою і розповів їй про свої побоювання, маючи проте намір дозволити їй чинити на свій розсуд.

— Отже, зваживши на все, дочко, — закінчив він, — ти вирішила вийти заміж? Ти добре обміркувала?

— Так, тату.

— Ти кохаєш його?

Вона опустила голову на знак згоди.

— Тоді, — промимрив вельмишановний добродій, — я нічого не маю додати. Хай сповниться божа і твоя воля.

Вільялоси були заможні. Мали родовий

будинок в Серро, добру ренту від орендарів і землі в різних місцях острова. А втім, скасування рабства завдало їм великих збитків. Маючи трьох дітей, батьки всі надії покладали на найменшу, Амаду, тим-то так гірко розчарував їх отой невдалий шлюб.

Діонісіо Хакоб одержав гроші на весілля від своєї родини і поїхав з жінкою до Швейцарії, сподіваючись, що тесть, хворий на рак, незабаром перейде в інший світ. Гроші він розтринькав дуже швидко, і лишився один вихід — оселитися у тестя разом з Амадою. Сеньйор Вільялоса не заперечував, вважаючи, що краще буде тримати цього гультая біля себе — може, це якось вплине на його поведінку. Але тут старому значно погіршало, і він уже не міг здійснити свій намір.

Минув недовгий час, і сеньйора де Хакоб збагнула свою помилку. Діонісіо Хакоб — цинік, скептик і егоїст — розтоптав наївні мрії і віру своєї сентиментальної, ніжної дружини.

Через три дні після весілля Хакоб якось знайшов у дружини гроші, які сеньйор Вільялоса дав їй на дрібні витрати. Заховавши їх у свій гаманець, сказав:

— Буде значно ліпше, якщо вони зберігатимуться в мене. Коли тобі щось знадобиться, скажеш, і я охоче куплю.

Цей випадок глибоко вразив нещасну жінку. Ніби завіса перед нею відхилилась, показавши майбутнє. Згодом, якщо їй треба було щось придбати, мусила звертатися до чоловіка, і той водив її до крамниці, де все вибирав на свій смак. Змучена таким приниженням, Амада взагалі відмовилась від купування будь-яких речей, і це викликало іншу реакцію: Діонісіо почав закидати їй лицемірство та скупість, ущипливо додаючи, що не слід було одружуватись з нею.

— Знаєш, мила, — сказав він одного разу, — як це смішно, що ти не визнаєш рум'ян. Жодна жінка без них не обходиться.

— Мені завжди здавалось, що природна краса — найпринадніша...

Діонісіо кинув глузливо:

— Коли жінка не хоче бути сміховинною, вона повинна дбати про красу модну!

Після таких розмов Амада, зачинившись у своїй кімнаті, довго плакала і марно намагалась відігнати невтішні думки про майбутнє. Чоловік, причарований її красою, тоді ще не був цілковито байдужий до неї. Йому було приємно з'являтися з вродливою дружиною у товаристві, проте Амада дедалі частіше намагалась уникати прогулянок з ним, волюючи лишатись на самоті. Поступово Діонісіо звик до цього і вже не виявляв невдоволення.

В Ніцці, куди вони приїхали після весільної подорожі, люди бачили Хакоба з іспанською естрадною співачкою на Рів'єрі та в

казино. Часто він повертався додому лише вдосвіта, і Амаді було від того прикро, хоч вона давно вже не поважала чоловіка й, природно, не могла його любити. Невдовзі бідолашна жінка пережила нову болічку образу. Діонісіо програв у рулетку останню сотню франків, і вона мусила просити в батька грошей, щоб дістатися з чоловіком до Мадрида, у батьків дім.

Це було тоді, коли сеньйор Вільялоса намислив допомогти зятеві, щоб той став матеріально незалежний. Але Хакоб мріяв про інше. Після того, як тесть влаштував його на посаду, він вирішив неодмінно перебудувати дім на новий кшталт. Безнастанно висміюючи перед дружиною застарілі смаки її батьків, звинувачував їх у скупості. Коли він якось обізвав сеньйора Вільялосу старим скнарою, Амада гнівно зауважила, що вони обоє їдять хліб цього скнари. Ображений Хакоб зник з дому. Три дні розшукувала його, приголомшена цією втечкою, жінка, і Діонісіо повернувся лише після того, як вона попросила в нього пробачення. Батьки не довідалися про цю сварку, бо дочка мужньо вдавала, ніби він уже спить або дуже зайнятий важливими справами.

Хакоб не відмовився від плану, як він сам казав, цивілізувати тестя і тещу і при нагоді давав зрозуміти дружині, що зробив велику ласку, породичавшись із сім'єю, предком якої був власник судна, що перевозило негрів, мало не пірат.

На той час Амаду, пригнічену смертельною хворобою батька, ніщо вже не цікавило. Вона майже не відходила од нього, так само, як мати, сестра і брат. Хакоб, спостерігаючи цю сповнену скорботи сім'ю, знижував плечима і подавався з дому. Був для них чужим.

Треба було готуватись до від'їзду на Кубу, щоб поховати старого на рідній землі. Діонісіо уже нетерпляче ждав того моменту, коли стане повновладним господарем, а поки що клопотався переїздом.

У Серро на нього війнуло холодом і нудгою від громіздкого родового будинку, великих салонів з темними стінами та старими меблями, від занедбаного саду та галереї з портретами предків у старовинних рамах... Тесть конав повільно і тяжко між стінами, що теж гинули... Потім товсті свічки, засвічені навколо труни, протягом доби кидали на все навколо жовте сяйво. Амада зазнала найбільшого удару в житті, який спустошив їй душу, а Діонісіо чекав, тамуючи нетерпіння, і вперше став лагідним із шуряком, ніжним з дружиною і тещею. Справа, пов'язана з одержанням спадщини, посувалась досить швидко. На кожного з дітей припало близько ста тисяч дуро. Діонісіо сподівався на більше, але йому вистачило глуз-

ду на те, щоб не сперечатися. Однак при першій же нагоді він заявив, що перейде з дружиною в окремих будинок. Родина сприйняла це як безумство, проте Хакоб повторив, що його рішення остаточне.

І вона погодилась... Нічого не вдієш: після шлюбу її доля була зв'язана з долею чоловіка... Амада й не думала про опір, бо це могло б викликати скандали в домі.

Чотири роки вона була замужем. За цей час старша сестра, у двадцять два роки втративши нареченого, а потім батька, пішла в монастир; брата призначили на посаду судді в провінції, а мати осліпла.

Хоакіна, суха і відлюдна, щиро піклувалася про стару господиню. Інші слуги ненавиділи її за це і зводили на неї різні наклепи — зокрема, що вона щонаочі бігає на побачення до священика. Хоакіна зуміла повернути до себе стареньку, і та довірила їй гроші і рахунки. Тепер вона була тут за сиділку. Вдова не полюбляла надто балакучих, а ця служниця була напрочуд мовчазна. Вона одягала і роздягала бабусю, гасила світло в кімнаті і ніколи не відходила од неї далеко. Лише тоді, коли брат поїхав з дому, Амада зрозуміла, чому він просив її перейти з чоловіком до матері. Не можна було залишати стареньку тільки на служницю, і вона чекала слушної нагоди, щоб поговорити про це з Хакобом. Власне, допоміг тут сам Діонісіо, який одного вечора повідомив, що вони розорились і не можуть далі утримувати дім. Амада, зрадівши, мало не кинулась йому на шию... Вранці вона вже була готова до переїзду і подалася в Серро, а Діонісіо продавав меблі та все інше і не соромився класти собі в кишеню гроші...

Потім, коли вони оселилися в старому будинку Вільялосів, Амада замінила Хоакіну і сама стала піклуватися про матір, але ключів у служниці не забрала, і це дуже сподобалося сліпій. Спокійно, з незворушним обличчям, зустріла Хоакіна сеньйору де Хакоб і охоче поступилася їй місцем. Амада, в душі зневажаючи її, здивувалася з такої витримки і ніяк не могла примусити себе ставитись до неї прихильно.

Амада зайняла свою колишню кімнату. Їй приємно було бачити, що чоловік має успіх на службі, добре поводиться з тещею та слугами і не прагне бути господарем у тесовому будинку. Про розтринькані гроші не проходила й словом, тільки мати, згадуючи про це, щиро їй співчувала.

Отоді Амада й зустріла Марсіаля, якого не бачила багато років. Він частенько заглядав сюди, щоб розважити бабусю, читав їй вечорами газети і розповідав різні цікаві пригоди. Сеньйорі де Хакоб він здавався вродливим. Був смуглявий, білозубий, з гарними великими очима.

Амада і Марсіаль швидко заприятелювали, і це не було таємницею для сліпої, бо вони завжди сиділи разом біля неї. Як і перше, Марсіаль забігав щовечора на годину-дві почитати і побалакати, посидіти в кутку великої вітальні... Коли б не цей серйозний і чемний молодик, дві самотні жінки зовсім не знали б про те, що діється у світі. Іноді стара засинала ненадовго, і молоді спрямовували розмову в інше русло. Час від часу, коли вони брали книжку, перегортали сторінки, їхні пальці зустрічались, і Амада, спаленівши, рвучко відхилялась... Так було перші тижні, коли гріх підступно закрився в серце сеньйори де Хакоб. Вона ще не думала про любов, ще не мала ніяких бажань, просто відчувала якийсь захват. Минуле вже не здавалося їй таким страшним і вже не мучило так жорстоко. За плечима ніби виростили крила і несли її не знати куди...

III

Поступово Амада так звикла до цих вечірніх відвідин, що коли Марсіаль чомусь не приходив, її опановував неспокій. Вона ні про що не питала себе та й не хотіла питати. Була певна, що він ніколи не переступить межі дозволеного, і вірила йому дедалі більше. Сама не наважувалась признатися собі, що кохає Марсіаля, бо тоді б уже мусила відійти од нього, а це означало — відмовитися від щастя, якого прагнула в ті дні, хоч, за законом, належала іншому.

Вона зустріла своє кохання, коли була дуже самотньою після шлюбу, і зустріла його не десь, а біля матері, котру так любила! А він був надзвичайно чуйний, боявся завдати їй болю... Марсіалю теж не щастило в житті, тим-то він легко зрозумів її. Сеньйору де Хакоб приваблював його голос, манери, спокійний погляд темних очей, які, здавалося, пестили її, коли він дивився на неї. Марсіаль у такій мірі відрізнявся від Діонісіо, що цього вже було досить, щоб звернути на нього увагу. Але те, що мати майже завжди була поряд, сковувало їхню радість у виявленні почуттів. Вони і при ній натякали, що кохають одне одного, сумують одне без одного, прагнуть зустрітись знову. І робили все, щоб розтягнути ті години щастя... Амада готувалася до його приходу з такою чарівною наївністю, що сеньйора Вільялоса ні про що не могла здогадатись. Молодик завжди придумував неймовірні приводи, щоб провідувати її хоч би двічі на день... Амада тоді говорила голосно, щоб чула мати:

— Приходь увечері, повісимо лампу в маминій кімнаті.

Або:

— Пообідаєш, то зразу й приходи! Навчиш мене пряжити молоко з ваніллю та корицею. Ти ж обіцяв?

І вони ззиралися лукаво, по-змовницькому

Марсіаль був архітектор, проте мав дуже незначну посаду в департаменті — не міг, відколи закінчив університет, знайти щось краще.

Амада й собі вигадувала якийсь привід, щоб вдатися по його допомогу в господарських справах, бо він знався багато на чому, ба навіть на кулінарії.

Вечорами сліпа майже завжди дримала, і вони могли вільно розмовляти. Іноді Марсіаль зустрічався на дверях з Хакобом, який, виходячи у цей час з дому, вклонявся йому чемно й іронічно. Марсіалю було вкрай неприємно потискувати руку цьому елегантному чоловікові, котрого анітрохи не обходило, що його дружина кохає іншого. Амада зустрічала його з легким рум'янцем на тонкому і серйозному обличчі, передчасно змученому горем. Подавала холодну, тремтячу руку. Удова всміхалась до нього лагідно. Вони розмовляли на вічні теми: що таке обов'язок, любов... Марсіаль висловлював сміливі думки про те, що кожна жінка має цілковите право обирати собі коханця.. І мати, і дочка, рабині догми, гаряче відкидали цю теорію. Сперечались. Молодик доводив: «Скільки є випадків з подружнього життя, коли двоє живуть вкупі, розлюбивши. Це жахливо!» Такі слова іноді зачіпали серце сеньйори де Хакоб, і легкий промінчик надії спалахував в її очах, але ту ж мить цей вогник гаснув, і нещасна жінка, гірко посміхаючись, хитала головою:

— Ні, це тільки мрія. Життя — не таке...

Він запалювався:

— Мрія?! Ні! Ти маєш таке саме право, як і чоловік, шукати спокою й щастя! Хіба це законно, хіба морально, щоб тебе не любили і не поважали? Саме тому майже всі цивілізовані країни були змушені прийняти закон про розлучення!

Сеньйора де Хакоб розгублювалась, не знаходячи переконливих аргументів, щоб довести свою думку, але тут у розмову встрявала сеньйора Вільялоса:

— Не говори дурниць, сину. Розведена жінка ніколи не буде вірною другому чоловікові, хоч би цього хотіло й сто суддів!

Амада погоджувалася з нею, бо ті суворі слова були рятувальним кругом, кинутим їй, коли її ідеї зазнавали краху. По тому всі троє, стомлені, замовкали надовго.

Коли старенька засинала, розмова заходила ще далі, бо стосувалася їхніх взаємин. Амада скаржилась на власну долю, а Марсіаль підбивав її до бунту — мовляв, не може суспільство вимагати, щоб людина жерт-

увала своїм коханням заради того, з чого всі в душі глузують. Сеньйора де Хакоб любила слухати Марсіаля в такі хвилини, милуючись його обличчям, осяяним пристрастю.

Вона слухала його схвильовано, відчуваючи солодку знемогу.

— Ти мислиш так само, як і я, Амадо! — шепотів Марсіаль. — Ти не можеш думати інакше, хоч і не бажаєш признатися в цьому, бо ти — незвичайна!

Сеньйора де Хакоб наче пробуджувалася від сну і, зітхнувши, рішуче відповідала:

— Ні.

В ній раптом виникало почуття неприязні, під впливом якого вона іноді надто несправедливо обходила з другом, хоч за щастя його віддала б життя. А він бачив, що Амада лише прикидається відчуженою — власне, всі жінки чинять у такий спосіб, коли їм настає час боронити щось близьке їхній душі. Була схожа на равлика, що боїться визирнути із своєї черепашки. Марсіаль розпачливо питав:

— Чому — ні?

— Бо — ні. Є речі, яких не пояснюють.

Однак його смуток і благальний погляд знову робили її щирою й ніжною. Картала себе за те, що в свій час так необачно повірила Діонісію. Тепер вона мусить розплачуватись за ту помилку. Їй не судилося справжнє щастя, то, може, доля подарує їй бодай якусь крихту? А втім, вона й цьому не йняла віри.

— Якби ти справді відчував те, що кажеш, не було б такої безнадії в твоїх очах.

— Тебе засмучують мої слова? — питався він, невідривно дивлячись на неї.

— Я не хочу, щоб ти печалився. Коли щиро поважаєш мене, то не будеш таким понурим, — белькотала вона.

Траплялися хвилини, коли молодик мало не втрачав самовладання... Тоді він схоплювався з місця і мчав додому. Ні, Марсіаль навіть не сподівався легко заволодіти Амадою, бо знав її добродішність, успадковану від матері, її невміння критися з своїми почуттями. Справді, ця жінка, хоч би й хотіла, не зможе віддатися так легко... Його мучило те, що він змушений був розмовляти самими натяками, бо ж боявся злякати її, таку несміливу і обережну...

Так спливали місяці, і ніщо не змінювало долі цих людей, щасливих і водночас змучених. У неясково освітленій просторій вітальні з облупленими стінами вони втрюх влаштувалися завжди однаково: сліпа — посередині, а Марсіаль з Амадою — на низеньких стільчиках. Навпроти, в півсутіні, виднів портрет сеньйора Вільялоси. Інколи здавалося, що він зараз вийде з рами і візьме участь у їхній розмові.

Марсіаль з тугою думав про те, що не бачить виходу. Затамована пристрасть муж-

чини не може горіти вічно, тоді як жіноча— живе й зростає, ніби живлячись своїми-таки соками. Він стомлювався від того, що обожнював Амаду, як святу. Його нетерплячі нятяки розбивались об витримку цієї дивної жінки — то ніжною, то ревнивою. Їй усе здавалося, що він таїть до неї злість і зовсім її не розуміє, а Марсіаль, уже не вірячи ні в що, клявся, що забуде її і не приходитиме сюди вечорами, проте відчував, що надто міцно прив'язаний до неї. Отже, виконував її примхи і водночас надіявся на краще...

Одного вечора, зайшовши до вітальні, Марсіаль здивувався, побачивши сеньйора де Хакоб саму. Ніяково усміхаючись, вона подала йому руку і пояснила, що у матері мігрень, вона прийняла ліки і вийде з своєї кімнати трохи згодом.

Марсіаль, приголомшений збентеженням жінки, хотів уже піти, але вона затримала його:

— Залишайся, вона сама сказала мені, що неодмінно вийде до вітальні.

Марсіаль залишився. Тепер він був вічно-віч з жінкою, яку кохав. Голова йому паморочилась, кров стукала в скронях. Молода жінка не наважувалась навіть глянути на нього. Обоє мовчали, нарешті Амада сказала тремтячим голосом:

— Сідай.

І вони сіли, як завжди, перед вільним стільцем сліпої. Сеньйора де Хакоб намагалася заспокоїтись і мовчки бгала в руках хусточку. Марсіаль, у голові якого шалено вирували думки, не знав, з чого почати розмову. Зненацька прошепотів схвильовано:

— Амадо...

— Що? — спитала, не поворухнувшись.

— Чого ми самі з собою нещирі?

Сеньйора де Хакоб здригнулась.

— Я не розумію, — злякано мовила вона.

Ще ні разу вони не мали такої нагоди поговорити, бо завжди між ними сидів страж, і Марсіаль вирішив використати її, щоб сказати все.

— Я поясню. Уже понад рік ми розігруємо непотрібну комедію. Адже ми кохаємо одне одного, шукаємо зустрічей, які дають нам величезну насолоду, і страждаємо від того, що не можемо з'єднатись. Чому ми обманюємо одне одного і не хочемо чесно признатись, що це... кохання.

Сеньйора де Хакоб схопилася з місця, щоб утекти, але зупинилась. Втупила в Марсіаля докірливі очі, ніби хотіла кинути звинувачення, що він необережним словом розірвав їхні солодкі пута. Тепер не могла вже задовольнитися скупим щастям попередніх зустрічей, натомість мусила справді розігравати «непотрібну комедію», нехтуючи законами чесності. Єдиний вихід вбачала у тому, щоб одразу обірвати всякі зв'язки з цим чо-

ловіком, але на те бракувало мужності. Вигукнула із слізьми:

— Чому ти так говориш? Нащо ти це сказав?

Сподівалася: він скаже, що все це — жарт, а вона заспокоїтись і житиме, як до цього дня, з високо піднесеною головою і зі спокійним сумлінням.

Але Марсіаль, прагнучи відвернути осточний розрив, опанував себе і зробив знак, щоб вона сіла. Амада скорилась і мляво опустила на стілець, а він провадив далі:

— Ти боїшся слів, Амадо, але ж ми повинні бути щирі. Те, що народилося в наших душах, — аж ніяк не приязнь брата і сестри, не проста дружба. Може, це фатально, може, це наше нещастя, але ж це справжнє кохання.

— Ні, не кохання!

Вона рвучко підвелась, гнівно дивлячись на Марсіаля.

Марсіаль спокійно заперечив:

— А що ж тоді? Чому це не може бути коханням?

— Тому, що не може бути.

— А якщо воно живе в нас, ні на що не зважаючи?

— Ні, цього ні в якому разі не може бути!

Амада переможно усміхнулась, і Марсіаль зніяковів.

Можливо, душа в цієї жінки й справді холодна? Він перестав наполягати на своєму і замовкнув.

Тоді сталося чудо. Горда й непохитна сеньйора де Хакоб, котра допіру дала йому сувору відсіч, враз різко змінилася, вгледівши, як зажурився її коханий. Вона наблизилась до Марсіаля, мало не торкнувшись його.

— Слухай мене, друже, — почала сердечно й лагідно. — Те, що ми можемо мати, ми вже маємо. Нащо думати про щось більше і мучити себе? Я не хочу, щоб хтось зневажав мене навіть у думках, тим-то мовчу про свої почуття...

Вона опустила очі, зашарілась і додала тихо:

— Бачиш, я зовсім щира з тобою.

Марсіаль, який тремтів від хвилювання, сумовито спитав:

— Отже, Амадо, хто я і ким можу бути для тебе?

Вона посміхнулась:

— Ти? Моя мрія — ось хто ти! Ти можеш бути для мене лише мрією. Так я тебе називаю, коли лишаяюсь на самоті і думаю про нашу долю.

Захоплено дивлячись на неї, мовчки прислухався до її слів, в яких не вчувалося ні лицемірства, ні бажання похизуватись. Амада була бліда, але спокійна. Марсіаль вдих-

хав аромат її парфумів, відчував тепло її тіла і намагався не поворухнутись, щоб ця близькість тривала якнайдовше. Зовсім сп'янівши, потягнувся до її обличчя, що схилилось над ним, але сеньйора де Хакоб відступила на крок.

В цей час на порозі з'явилась сліпа. Обережно простягнувши руки, вона тихо попрямувала до них, добродушно й довірливо усміхаючись. Амада і Марсіаль, отямившись, кинулися їй назустріч і повели до стільця. Амада піднесла до губів руку матері, зморшкувату й бліду, з набряклими венами, і рвучко стала цілувати її...

IV Марсіаль порівнював свою боротьбу за скорення сеньйори де Хакоб з воєнною кампанією, коли ворог здає позиції так повільно, що часом важко визначити — зайняв ти їх, чи втратив. Іноді Марсіалю здавалося, що він досягнув мети, але на другий день виявлялось, що треба все починати наново і що за кілька годин розлуки її воля знову зміцніла. Звичайно, Амада палко любить його. Чому ж вона не стала його коханкою або не відмовила йому рішуче, як жінка, котра береже свою честь? Знав напевне, що річ тут — не в кокетуванні. Амаді це не властиве. Вихована в сім'ї, де дітям змалку прищеплювали такі риси, як щирість, одвертість і вірність у взаєминах, вона не була кокеткою. І водночас у ній відкрилося щось нове, і це вкрай здивувало і стривожило Марсіалья.

По тому, як вони вимовили слово «коханя», Амада більш не забороняла йому про це говорити, але на всі палкі тиради завжди відповідала спокійно, як звичайна подруга.

Якось вона сказала Марсіалю, що почуття в неї затьмарюють розум.

— Я не маю права так чинити, а втім почувую себе щасливою. І мені байдуже, що скажуть люди.

— Чому ж ти жертвуєш собою, щоб догодити іншим?

— Ні, не іншим, а самій собі. Маю свій кодекс. Повір, якби йшлося лише про закони, писані або нав'язані іншими, я б віддався коханню, що живе в мені...

Та це були тільки мрії, а насправді сеньйора де Хакоб не поступилася перед його намаганнями. Її поведінка ставала трохи інакша в ті хвилини, коли вона бачила його сумним або боялася втратити. Марсіаль прагнув скористатися з цього, щоб оволодіти нею. Нестримано пориваючись до Амади, не міг без хвилювання дивитись

на її плечі, стан, гарні руки під чорним серпанком рукавів. Що робив «варвар» з усіма цими скарбами? Тим варваром був чоловік, хазяїн, який міг володіти її прекрасним тілом безроздільно... Уявляючи собі все це, аж палав від люті. Він знав її чоловіка, світського сноба, знав про його цинічне ставлення до сімейного життя. Безпечно, Діонісію ображав її своєю грубістю, адже для нього вона була лише слухняною рабинею. Часто при нагоді Марсіаль поривався спитати Амаду про все це, але не наважувався, бо вона усім своїм поведінням скоріше нагадувала цютливу дівчину, аніж жінку, зв'язану сімейними узами з такою людиною, як Хакоб. Це страшенно дратувало Марсіалья.

Якось увечері, коли сліпа, як завжди, задрімала, сеньйора де Хакоб з гіркотою почала говорити про те, як невдало склалося її життя. Сльози набігли на очі. Він ніжно торкнувся її пальців. Амада гнівно глянула на нього і відсахнулася так рвучко, що розбудила матір. «Ні!» — рішуче промовляли її очі, хоч губи були стулені.

— Що трапилось? — вигукнула старенька, підводячись на стільці.

— Нічого, мамо, напевне, тобі щось наснилось, — спокійно кинула Амада і, сердито поглянувши на зблідлого Марсіалья, прошепотіла: — Щоб цього більше не було!

Повернулася до перерваної розмови, лише кутики вуст нервово пересмикувались. Після цієї сцени Марсіаль хотів одразу піти додому, проте лишився. Прийшов сюди на другий і на третій день, але був такий пригнічений, що Амада занепокоїлась.

— Марсіалю, що з тобою? — ніжно щebetала вона, а молодик мовчки знизував плечима.

Одного разу сеньйора де Хакоб, забувшись, поклала руку йому на коліно і подивилась так щиро й покірливо, що Марсіаль підхопився і палко стиснув їй пальці. Серце в Амади застукотіло, проте вона обережно випручалась.

І все ж цього разу крига скресла — Марсіаль не почув жодного докору. Амада навіть посміхалась.

— Ти даєш мені кохання по краплині, ніби тобі важко в ньому признатись, — зашмучено мовив він.

Маленька рука з м'якою, як шовк, шкірою звикла до теплого полону Марсіалевих долонь. Пальці закоханих сплітались, і молодик не тямився від захвату. Сліпа, нічого не знаючи про цю ідилію, була мимовільною співучасницею її. Сеньйора де Хакоб, якій здавалося, що до неї приковані тьмяні зіниці, червоніла і намагалась не дивитися на матір.

Іноді Хоакіна тихо проходила повз них, і Амада швидко забирала свою руку.

Служниця удавала, ніби нічого не помічає, проте Амада мимоволі здригалась.

— Сама не знаю, чому я боюсь цієї жінки, — пробелькотіла вона.

— Чого її не звільнять? — спитав байдуже Марсіаль.

— Заради матері. Мати звикла до неї і вважає дуже чесною. Можливо, я перебільшую, але ж вона не симпатична, правда?

— Еге ж, не симпатична, — potwierдив він, не розуміючи, чому Амада так нервується.

Одного дня, коли сеньйора де Хакоб була, як йому здалося, особливо податлива, — сміливо притулив її руку до своєї щоки. Але спроба припасти до руки губами знов викликала гнів Амади, і вона стала спокійною й холодною. Так тривало протягом кількох вечорів.

Раптом непередбачені події відвернули увагу обох закоханих в інший бік.

Одного ранку матері раптом заявила Амаді, що не треба приймати Марсіаля, «бо його візити починають обурювати». Сеньйора де Хакоб аж похолола: «Хто може обурюватись? Хто сказав про це матері? Невже Діонісіо?» Ні, чоловік ставився до неї так само байдуже, як до сусідського пса. Так вчинити могла лише Хоакіна. Ледве стрималася від бажання припасти до матері і признатись у всьому: для сеньйори Вільялоси, яка вважала свою дочку безгрішною, це було б надто тяжким ударом...

Мати перервала її гіркі роздуми:

— Ні ти, ні я не вбачаємо в його візитах нічого поганого, і нам здається, що весь світ думає так само. Але люди лихі й підступні і легко можуть на тебе, заміжню жінку, звести гидкий наклеп.

По паузі додала сумовито:

— Я теж шкодуватиму за нашими розмовами, бо люблю Марсіаля, як сина, і звикла бачити його щодня.

Сеньйорі де Хакоб було боляче від щирої довіри матері: «Вона думає, що я свята, а я — велика грішниця». Вирішила не бачитись більше з Марсіалем. Хай увечері поговорить з ним мати, а вона замкнеться в своїй кімнаті й оплакуватиме себе безталанну...

Наступні дні були ще тяжчі. Тужила за Марсіалем, і що нестерпніші ставали її муки, то більше вона ненавиділа Хоакіну. Марно намагалася вловити на незворушному обличчі служниці вираз зловтіхи. Ця жінка, як і перед тим, більше скидалася на автомат, аніж на живу людину.

Амада пережила гіркі години, удаючи в розмовах з матір'ю, ніби ніщо її не тривожить. Перед чоловіком не треба було при-

кидатись, бо він взагалі не звертав на неї уваги. Вперше зненавиділа Діонісіо за все заподіяне їй зло, за те, що він перетворив її на рабиню. Зрештою, не змогла більше витримати і написала Марсіалу листа. Відповідь надійшла через два дні. Марсіаль присягнувся, що не може без неї жити, і сеньйору де Хакоб це одразу заспокоїло.

Листи посипались один по одному в їхню «поштову скриньку» — старовинну вазу в садовій огорожі.

Марсіаль мріяв про зустріч, хоч би й у присутності матері: «Мені треба бачити тебе, як раніше. Цього мені досить, щоб бути щасливим».

Амада відповідала досить ухильно. «Ні-ні я певна, — писала вона, — що маю право на насолоду, поки сплачую за неї муками. Нехай мати і весь світ пробачать мені, бо зовсім відмовитись від того, чого я прагну, мені несила». Трохи нижче дописувала: «Якби ти вірив у себе, то не впадав би у відчай. Твої листи дають мені величезне щастя; я перечитую їх на самоті, якщо мені необхідно зміцнити свою віру».

Марсіаль не хотів жити самими химерами. Візити в цей дім не було йому заборонено остаточно, до того ж, сеньйора де Хакоб в одному з листів натякнула, що їхня розлука надто довга і вже схожа на розрив. Отже, якось увечері прийшов до них. Амада зашарілась, а сліпа привітно посмінулася.

Стара, всупереч звичаєві, не спала, бо хотіла прийняти гостя, як годиться. Марсіаль ніжно доторкнувся до обличчя Амади і припав губами до її руки. Вона спалахнула і схвильовано заплющила очі, благословляючи долю, що дала їй цю радість. Весь час говорила лише бабуся, і вони слухали її, сп'янілі від щастя, не наважуючись глянути одне на одного. Нарешті Марсіаль промовистими жестами і поглядами почав натякати жінці, щоб вона погодилась на нове побачення.

— Любиш? — палко питав він самими очима.

— Взнаєш, — відповіла вона ледь чутно.

Марсіаль біг додому радісно збуджений: якщо Амада каже «взнаєш», значить у ній переможено внутрішній опір, і це слово дорівнює обіцянці. Уночі написав листа, виклавши цілий план, про який уже не раз згадував у попередніх посланнях. Сліпа лягала спати о дев'ятій годині. О пів на десяту він міг би прийти, щоб ніхто з домашніх не зустрів його.

Три дні минуло, доки надійшла відповідь. Очевидно, сеньйора де Хакоб ніяк не могла наважитись на такий крок. Нарешті, побачив у вазі записку — «Приходь увечері». Схвильовано затиснувши в руці отой

клаптик паперу, помчав пустинною вуличкою, що вела до входу в сад Вільялосів.

Сховавшись у затінку під стіною, кроків за тридцять від місця, де він узяв листа, пошепки розмовляли двоє. То була Хоакіна і якийсь високий, худорлявий чоловік у сутані. Навіть поночі Марсіаль розгледів грубе обличчя з густими бровами.

Молодик пройшов повз них, не привітавшись. Він стривожився, згадавши розповіді Амади про служницю та її зв'язок із священником, але, безмежно щасливий у цю мить, і думати не хотів про якусь там небезпеку.

Було пів на дев'яту, отже, до побачення лишалася година. Щоб згаяти цей час, вирішив пройтися по лабіринту вуличок навколо старих аристократичних будинків Кальсади. Серце його шалено стукотіло, раз у раз позирав на годинник, боячись запізнитись, але стрілки наче стояли на місці. Нарешті о дев'ятій п'ятнадцять повільно попрямував до штахетів і тут почекав трохи, неспокійно роздивляючись навкруги. Великі колони фасаду здавалися чорними привидами. Марсіаль сподівався побачити там сеньйору де Хакоб, але її не було. Годинник показував двадцять вісім хвилин на десяту. Коли Марсіаль відчинив хвіртку, руки йому тремтіли.

В саду він шмигнув у затінок кущів і, скрадаючись, підбіг до мармурових сходів. Амада вийшла назустріч, взяла його за руку і спокійно мовила:

— Йди тихенько.

— Де твоя мати? — спитав він.

— Вона вже спить.

— А слуги?

— Вони далеко. Я дозволила Хоакіні піти з дому.

Марсіаль хотів сказати, що бачив її, але натомість схвильовано спитав:

— А Діонісіо?..

— У клубі. Повернеться аж вдосвіта... Йди.

І тягнула його в дім, боячись, що вони не встигнуть непомітно дістатись до безпечногo місця.

Проминули вестибюль, вітальню та кілька великих, майже порожніх кімнат, і було чути, як відлунюють їхні кроки. Марсіаля боляче вразила пустка, на яку перетворилися ці колись пишні покої під руйнізним впливом невблаганного часу.

Зрозумівши, що Амада веде його до бібліотеки, здивувався з такої сміливості. Коли вони зайшли туди, Амада сказала наївно:

— Тут нам буде добре.

На великому столі, застеленому зеленою скатертю, горіла лампа під японським абажуром, а поряд стояли двоє крісел, обтягнутих чорним сап'яном. При неясковому світлі важко було розгледіти одноманітні ряди

книжок, захованих за склом у великих шафах з чорного дерева. Стіни цієї кімнати здавалися похмурими і вицвілими: майже всі ліпні прикраси поодривались від стелі. Марсіаль вдихав пилюку давніх архівів і неначе чув, як шашіль точить книжкові полиці.

Марсіаль дивився на Амаду з незбагненою сором'язливістю, що охоплювала його завжди, коли він намагався читати в душі цієї дивної жінки.

— Люба моя, — сказав тремтячим од хвилювання голосом, — ти все зробила обережно? Якщо твій чоловік раптом з'явиться, то...

Вона відповіла, підкреслюючи кожне слово:

— Мій чоловік знає, що я бачитимуся з тобою цієї ночі, і що це станеться без відома матері, бо вона вважає наші зустрічі недопустимими.

Марсіаль вкрай здивувався:

— Він знає?! Хто йому сказав?

— Я...

Хоч як звук Марсіаль до примх цієї жінки, йому стало моторошно. Спитав розгублено:

— А він що?

Сеньйора де Хакоб гордо усміхнулась:

— Пусте! Діонісіо зовсім мене не любить, до того ж, певен, що я ніколи не дозволю собі вступити з кимось у брудний позашлюбний зв'язок, та ще й у власному домі.

Це було для бідолахи цілковитою несподіванкою. Розвіялись чарівні мрії, сповнені жагучої пристрасті...

V

Марсіалю іноді здавалось, що сеньйора де Хакоб — звичайнісінька кокетка, котра, знудьгувавшись у самотині, вирішила розважитись, не замислюючись над тим, що це принижує його. Але, добре поміркувавши, відкидав ці побоювання, бо не може бути легковажною така простодушна, мрійлива і водночас нещаслива жінка.

Напевне, Амадині дивацтва впливали саме з цих рис її вдачі. Вона робила якісь химерні узагальнення, що не відповідали дійсності. На її думку, світ мав бути лише таким, яким вона його уявляла, і повинен керуватися законами, які лише вона розуміла. Через це шлюб не дав їй частя. Ні, Амада не бавилася коханням, її почуття були щирі, як її думки. Очевидно, вона, при своїй чистоті і наївності, навіть не уявляє собі, що заміжня жінка може розлюбити свого чоловіка і віддатись іншому? А може, вона, за своїм темпераментом, взагалі нездатна на справжнє кохання? Отак мучився Марсіаль від роздумів і сумнівів, не можучи дійти якогось певного висновку.

Минали тижні, і Марсіаль усе більше прагнув бути з нею. Але чому вона не дозволяє себе цілувати? Мабуть, хитрує...

— Я тебе ніколи не поцілую, хоч не раз мріяла поцілувати тебе і по тому померти. Багато ночей підряд я ждала тебе.

Її очі туманились від захоплення. Вона поринала у неосяжний світ своїх мрій. На мить спалахнувши, одразу наче перетворювалась на холодну статую.

Могла годинами дивитись поперед себе, як сновиди, не відповідаючи на пестощі Марсіаля, і цим доводила його до відчаю.

— Скажи, моя любя, хіба поцілунок — це щось погане? Якщо ти відчула бажання поцілувати мене, то вже ніби поцілувала... Я не вірю, щоб така ніжна душа, як твоя, була байдужою до тих мук, яких ти завдаєш мені!

— А ти не подумав, що, може, і я від цього страждаю?

Марсіаль не це хотів почути від неї...

— У нас усе вже не так, як раніше, — ніжно говорила вона, — але ти знаєш, рідний мій, що в нас нема майбутнього і що зараз ми повинні вдовольнитися якимись крихтами. Звичайно, я не каюся у тім, що зробила, бо живу цим. Тільки я щасливіша, коли розлучаюся з тобою, згадую тебе і можу в уяві віддатися тому, що було б вершиною мого щастя, аби я мала на це право.

— І в цей час ти цілуєш мене в уяві? — схвильовано спитав Марсіаль.

Вона завагалась, але відповіла чесно:

— Так.

— І цілуєш свого... Діонісіо?

— Уже ні.

— Але він цілує тебе?

Амада мовчала.

— Скажи, він цілує тебе? Я хочу знати!

— Іноді, коли йому заманеться, — відповіла жінка, задихаючись від сорому.

Тепер відкрилось те, про що він так давно хотів довідатись. Сеньйора де Хакоб зневажала їх обох, бо одного розлюбила, а другому не насмілювалася віддатись, а на самоті мріяла про заборонене раювання. Марсіаль губився в лабіринті цих складних абстракцій, не можучи подолати невидимого ворога, удари якого важко передбачити.

Час спливав, але все було, як перше, тільки Амада помітно змарніла, і під очима в неї залягли темні кола...

Щовечора Марсіаль відвідував матір і дочку, а раз чи два на тиждень бачився з Амадою наодинці. Іноді, коли він приходив, спіла ще не спала. Сеньйора де Хакоб прикладала тоді палець до губів, показуючи, щоб він мовчав, вела його до бібліотеки і, замкнувши кімнату на ключ, поверталася до матері, щоб покласти її в ліжко.

— А твоя мати ні про що не здогадується? — спитав якось Марсіаль.

На чоло сеньйори де Хакоб набігла тінь. Вона зітхнула:

— Ні! І це мене мучить. Вперше я від неї криюся.

Вони залишалися самі в просторій кімнаті, і знову все повторювалось. Амада мовчки милувалась ним, поринувши в почуття, які згодом допомагали їй створювати в мріях свою ідилію. Він, роздратований цим, починав говорити їй про неї, про її тіло, прикриваючи свою хтивість абстрактними фразами, аби тільки не сполохати цього сонного птаха, котрий може спурхнути при найменшій небезпеці. Треба було йти манівцями, повільно та обережно. Коли він ненароком торкнувся її, Амада здригалась від страху.

Під час перших побачень у бібліотеці закохані відчували острах, прислухалися до найменшого шереху в домі, але потім звикли і перестали боятись. У червневі ночі відчиняли вікна і визирали в сад, вдихаючи духмяні пахощі троянд. Внизу річечка Санха плюскалася в кам'яному руслі, одноманітно шумів водоспад, навіваючи сни. Марсіаль обіймав Амаду і дивився в її спокійні очі. Не намагався досягти більшого, боячись втратити все. О пів на одинадцятю, коли лунало видзвонювання старого годинника в сусідній галереї, обоє ніби пробуджувалися від чарів чудового сну. Побачення тривало годину, а їм здавалось, наче вони були вкупі якусь хвилику. Невблаганна Амада нагадувала Марсіалю, що йому пора йти додому, і проводжала до дверей, які виходили на вулицю.

Одного разу під час сієсти Амада, зайшовши до своєї улюбленої бібліотеки, свідка її кохання, з подивом побачила широкий диван, який перед тим стояв у альтанці; пофарбований і оббитий глянсуватою шкірою, він здавався зовсім новим. Хвиля крові шугнула в обличчя сеньйори де Хакоб. Що це означає? Натяк, що викрито її таємницю, чи бажання допомогти? Хто це зробив? Згадала, що нині четвер, і Марсіаль має прийти уночі. Не йняла віри, що він міг когось підкупити, щоб поставили якусь ложе на місці їхніх побачень. Але раптом подумала про Хоакіну і злякалася свого здогаду. Вирішила негайно про все довідатись.

Служниця в своїй кімнатці старанно начищала стару камею — подарунок сеньйори Вільялоси. Вона так жадібно розглядала цю прикрасу, що навіть не одразу помітила молу господиню.

— Хоакіно, — схвильовано спитала вона, — може, ви знаєте, хто поставив у бібліотеці диван, який був у садовій альтанці?

— Я, сеньйоро.

Хоакіна витримала пронизливий погляд господині. Та суворо вела далі:

— А я могла б знати, чому ви його там поставили?

— Скажу. Тому, що сеньйора любить читати опівдні, в найбільшу спеку, і я подумала, що, коли там поставити диван, їй буде зручніше, затишніше.

Марно сподівалась Амада відчути бодай легку іронію в словах чи в жестах служниці. Як завжди, вона трималася спокійно, з гідністю.

В цій кімнатці, схожій на чернечу келію, було тільки вузьке металеве ліжко, комод, два стільці. Перед образом Христа горіли дві воскові свічечки. На меблях — ані порошинки, скрізь холодний порядок і бездоганна чистота.

Сеньйора де Хакоб обвела кімнату поглядом і сухо сказала:

— В такому разі, якщо це для мене, зробіть ласку, негайно перенесіть диван до альтанки.

— Чи сеньйора не дозволить мені зробити це завтра?

Амада спалахнула від сорому і гніву, злякавшись, що та здогадається про її таємницю, і повторила різко:

— Ні. Зробіть це негайно.

— Добре, сеньйоро.

Коли о пів на десяту, як звичайно, прийшов Марсіаль, він помітив, що жінка схвильована. Цілий вечір Амада запитувала себе: «Може, Хоакіна про все довідалась? Тоді що ж вона мала на меті? Допомогти мені властивим дикій природі грубим способом чи попередити, щоб я була обережна?» Думка про щире посередництво, про дещо грубе і наївне звідництво викликала спалах симпатії до служниці, але Амада не піддавалась цьому почуттю. Хоч яка була стривожена, не наважувалась говорити про це з Марсіалем. Боячись втратити свого коханого, не опиралась його пестошам.

Вони відчинили вікно. Амада впала Марсіалю на груди, слухала його палкий шепіт і не пручалась, коли він міцно пригорнув її до себе. Сказав благально:

— Поцілуй мене, Амадо.

Вона не поворухнулась.

Молодик, трохи відхилившись, милувався її чолом, що було на рівні його уст. Амада знесилено відкинулась, а він жадібно припав до рота, що соковито і свіжо вимальовувався на блідому обличчі жінки. Марсіалю здавалось, що він цілує мертву, такі холодні були її губи. Перший поцілунок!.. Марсіаль, задихаючись од хвилювання, знову схопив свою полонянку і, обпалюючи її рот гарячим подихом, прошепотів:

— Будь моею!

Сеньйора де Хакоб не обзивалась.

Вона згорда посміхнулась.

Марсіаль розпачливо опустив руки, прикро вражений цим новим приниженням. Гнів клекотів у ньому, проте лишився поряд неї, провадячи якусь незначну розмову, а Амада слухала його, опустивши очі.

Поведінка Марсіаля від цього дня різко змінилась — став суворий і вимогливий. Незабаром заявив рішуче й категорично: якщо Амада не хоче віддатись йому, вони розлучаться назавжди. Проте Амада не відповідала нічого певного й ухилялась навіть од найневинніших пестошів. Воліла, щоб він спокійно і мовчки сидів поряд, нічого не кажучи про своє кохання і не докоряючи їй. Тоді почувала себе щасливою. Іноді Марсіалю здавалось, що він її ненавидить за цю дивовижну цнотливість, і зневажливо повторював у думці слово «істеричка». Проте й далі приходив на побачення, марнуючи сили в цьому впертому змаганні. Якось зажадав ключа од дверей, що ведуть із саду на вулицю, щоб вони могли зустрічатися в альтанці. Амада так зухвало розсміялась, що він знітився.

— Я тобі сказала, що ніколи не допущу, щоб хтось любив мене, наче якусь легковажну жінку!

— В такому разі, навіщо я тут? Чому ти приймаєш мене і дозволяєш себе цілувати? Може, ти гадаєш, що це — не легковажність? Ображено підхопилася з місця.

— Ні, це — не легковажність!

Марсіаль ущипливо розсміявся, і необережно слово «священниця» зірвалося з його уст. Дивились одне на одного з ненавистю. Раптом Амада заридала, з болем усвідомивши, що світ — зовсім не такий, яким вона його вимріяла.

Молодик спокійно чекав, поки вона виплачеться, потім холодно мовив:

— Я не збираюся дискутувати з тобою про догми. Однаково, ми не порозуміємось. Але слухай уважно. Якщо ти погодишся приймати мене в альтанці і призначити у листі день і годину, — я одразу прийду. Тут, у бібліотеці, ти мене вже ніколи не побачиш.

Вона одвернулась так зневажливо, що Марсіаль, втративши самовладання, гнівно скрикнув:

— Що ти мені відповіси?

Амада мовчки знизала плечима.

— Що ж, прощай.

— Прощай, — сказала вона.

Сеньйора де Хакоб протягом восьми днів щоранку зазірала у вазу, але бачила там лише власні послання, писані щовечора. Марсіаль не забрав жодного. Довелось надіслати йому листа поштою. Благала прийти в четвер, призначаючи побачення біля входу. Марсіаль прийшов. Сеньйора Вільялоса ще не лягала спати, тому Амада хотіла провести його до бібліотеки. Але Марсіаль був нев-

благанний. Сперечались. Знервована Амада забула, що мати, сидючи у вітальні, може їх почути. Зрозуміло, чим закінчилося це побачення, бо ні він, ані вона не здавались.

VI В колишньому кабінеті сеньйора Вільялоси біля легенького столика сиділа його вдова, а перед нею стояла, понурившись, Хоакіна. Великий робочий стіл чиновника застелено чорним сукном, до нього ніхто не доторкувався по смерті господаря. В кутку — сейф, на якому вгорі красувалось ім'я власника, написане золотими літерами. На стінах — велика, потемніла від часу карта Куби, календар, кілька дешевих картин. В двох старих, з червоного дерева шафах сеньйор Вільялоса колись зберігав різні не дуже важливі документи. Про строгі смаки господаря свідчили прості меблі — мабуть, ще дідівські. Кілька стареньких стільців і вигідне шкіряне крісло, в якому сиділа бабуса, не порушували стилю кімнати.

Сеньйора Вільялоса із своєю служницею зайшли до цієї кімнати звірити рахунки за місяць. Хоакіна перегортала звіти і якісь записки, розкладала на стільці пакуночки з монетами і пачки банкнотів. Вдова чекала з сумирністю, притаманною сліпим, які завжди в усьому звертаються до інших по допомогу. І ось Хоакіна сказала:

— Сеньйора добре б зробила, якби увільнила мене від обов'язку зберігати гроші. Сеньйора цілковито довіряє мені, і сеньйора знає, що я відрубала б собі руку перш ніж дозволила б комусь узяти бодай один сентаво. Але я звичайна служниця і навіть сама не певна своєї чесності. Та ще люди такі погані, сеньйоро...

Хоакіна покірливо схилила голову, хоч бабуса ніяк не могла цього побачити.

Господиня лагідно усміхнулась.

— А хто поганий, дочко моя? Весь світ знає, що я така немічна і не в силі про себе подбати.

— Звісно, коло вас є й хороші люди, сеньйоро. От хоч би сеньйора Амада, вона така добра. І ще...

— Всі вони, наче діти, Хоакіно! — жваво перебила вдова. — Ти знаєш, що сеньйора Амада відмовилась керувати домом, бо їй і без того ніколи. Сеньйора Амада повинна піклуватись тільки про свого чоловіка...

Служниця, зітхнувши, погодилась.

— Гаразд, сеньйоро. Але повірте моєму передчуттю, бо люди все-таки погані! — І зовсім іншим тоном: — Може, сеньйора бажав вислухати мій звіт?

Стара кивнула на знак згоди, і Хоакіна почала чітким і твердим голосом:

— Спершу про дім. Уранці від імені сеньйори я звільнила кучера Хосе.

Сеньйора Вільялоса вкрай здивувалась:

— Кучера Хосе? Та ж він прослужив двадцять років у нашому домі!

Але Хоакіна спокійно заявила:

— Він крав корм, сеньйоро. А крім того, — додала вона пошепки, — щоб ви знали, він вчинив велику підлоту, і це дуже роздратувало сеньйору, коли вона довідалась.

— Яку підлоту?

— Він плескав язиком про сеньйорито Марсіаля і про сеньйору Амаду...

Безвольна і наївна вдова кволо кивнула і промимрила, що люди дуже невдячні.

— Я, за наказом сеньйори, оплатила рахунок, надісланий з клубу сеньйора Діонісіо, але в суботу з'явився кравець з рахунком, і я йому відповіла, що поки сеньйора не звелить...

— На яку суму?

— На чотириста песо. Що з ним робити?

Сеньйора Вільялоса розмірковувала з хвилию і, зітхнувши, сказала:

— Заплати, але щоб сеньйора Амада нічого не знала.

Хоакіна змінила тон, ніби, вирішивши пильні справи, скинула з плечей тягар.

— Це щодо справ домашніх. Все інше йде добре, окрім дрібниць. Я надіслала адвокатові розписки Гонсалесів, щоб він порушив справу проти орендаря.

— О, бідні люди! — розчулено вигукнула сліпа. — Очевидно, вони не зможуть сплатити.

— Адже сеньйора також іде на поступки, а бути добрим з усіма не можна.

Засмучена господиня знову стала зітхати і полишила справу Гонсалесів, як перед тим кучерову, на розсуд неблаганної управительки. Хоакіна вела далі:

— Я доручила адвокатові стягнути борг з Херонімо, орендаря земель Охо де Агуа, бо він нічого не платив протягом півріччя, посилаючись на те, що весь урожай загинув під час негоди.

— Бог ще покарає його за гріхи.

— Так, сеньйоро, на все воля божа.

Вона ще говорила про різні незначні записки, нарешті віддала господині гроші. Та спершу їх обмацувала, потім клала собі в поділ сукні. Хоакіна пояснювала:

— Це білети по одному песо. Тут сто п'ятдесят.

Або:

— Обережно, це золото. Вісімдесят монет по п'ять песо — чотириста.

Забравши всі пачки, сеньйора Вільялоса обережно підвелась і пішла до каси. Служниця не зрушила з місця і відкашлювалась, даючи зрозуміти, що не хоче знати, як відчиняється замок. Сліпа намацала ручку

і обернула кілька разів справа наліво, натискуючи на диск так, наче бачила вигравірувані на ньому літери й цифри. Однією рукою притримувала поділ з грішми, а другою обертала ручку. Ось клацнув замок — і залізні двері важко відхилились, показавши темне нутро, де виднілись пачки й книги. Хоакіна глянула туди так само жадібно, як дивилась на свою платинову прикрасу, коли сеньйора де Хакоб зайшла до її кімнати.

Зненацька на порозі з'явився ставний елегантний добродій, іронічно спостерігаючи те, що робили жінки. Це був Діонісіо Хакоб, в гарному костюмі й легкому сомбреро. Присутність служниці завжди дратувала його, він повернувся і вийшов.

У вітальні зустрів Амаду і злісно сказав:

— Там, у кабінеті, сеньйора та «інтендантша» вершать свої темні справи. Смішно, але нас за ніщо вважають у цьому домі.

Жінка опустила очі, не знаючи, що відповісти.

Діонісіо глянув на неї, як на недоумкувату, і презирливо знизав плечима:

— Гарзд. Яка ти була, така і є! Я приходив поспідати. Зараз поспішаю до клубу... Все це страшенно мені набридло.

Попрямував до своєї кімнати переодягнутись, а вона покvapливо вийшла, щоб не зустрітись з чоловіком удруге.

Всі ці дні Амада намагалась забути в роботі: готувала різні смачні страви і варила варення, бо, мовляв, це подобалось матері, впорядковувала бібліотечний каталог. Читала небагато, бо книжки дратували її. Закінчуючи одну справу, бралася до іншої. Це всіх дивувало — адже Амада до цього часу воліла, заплющивши очі, мріяти цілими годинами, аніж клопотатись по господарству. Сеньйора Вільялоса пояснювала таку зміну невдалим доччиним шлюбом і похмурістю їхнього дому, яка страшенно пригнічувала молоду жінку. Вільялосі нікого не відвідували і не приймали, окрім родичів та близьких знайомих. Жили своїми печалями, які наче були постійними гістьми. Небіжчиків поминали з щирим болем, плачучи і журячись, як на похороні, тим-то здавалось, що ці сумні події повторюються.

Хоч яких зусиль докладала Амада, забути Марсіаля ніяк не могла...

Знов надіслала благального листа, але відповідь не задовольнила її. Картав її за безглуздий опір, за холодність:

«Ти не можеш уявити собі моїх страждань. Я приходжу до тебе з любов'ю і вірою, прагнучи твого кохання, а ти відштовхуєш мене, і я падаю з підрізаними крильми. Холод, який віє між нами, тебе захищає, а мене паралізує, наче подана тобою отрута».

А внизу дописано:

«Якби я ставився до тебе інакше, то міг би

брати участь у любовній комедії, припасовуючи її до твоїх поглядів на кохання. На горе, це не так, і мені легше, коли ми зовсім не бачимось. Отже, краще не зустрічатись: мені несила терпіти таке далі».

«Ні, він мене не кохає, — гнівно думала Амада, — і взагалі, мабуть, не здатний любити!»

Жіноча гідність підказувала єдиний вихід, але бракувало мужності. Сама себе обдурюючи, казала, приміром, таке: «Якщо він не прийде до суботи, я його забуду. Якщо на двадцятий день він мені не напише, я перестану про нього думати». Звичайно, минала субота, минав двадцятий день, і, хоч розгнівана жінка бачила, що її сподівання не справдилися, — не могла себе перебороти. Вечорами йшла читати в сад, до маленького водоспаду, шум якого заспокоював її душу, і звідти крадькома позирала на занедбану альтанку. Вперто говорила собі: «Ніколи не піду туди з Марсіалем. Краще помру від муки!» Не витримувала й тікала в дім, до матері.

Спаляхи пристрасті і журба мало позначились на мармуровому обличчі сеньйори де Хакоб, і важко було здогадатися, що вона переживає якусь драму. Саме її млявість та холодність спричинилися до того, що Марсіаль вирішив не зустрітись з нею.

— Я знаю, ти мене кохаєш, — казав він їй, — але що то за чудна примха — належати тільки нелюбому чоловікові! Мабуть, ти й сама не зможеш пояснити мені все це.

— Нащо пояснювати? Однаково ти не зрозумієш! — презирливо вигукнула сеньйора де Хакоб, і це ображало молодика.

Уже двадцять днів вони не бачились, і Амада місяця собі не знаходила. Була субота, а в неділю минав призначений нею самою термін. Знаючи, що годі сподіватися на будь-які зміни, палко говорила собі, що вже вилікувалася від згубної пристрасті, і водночас зневажала саму себе за цю брехню.

Вечері Амада таки зайшла до вітальні, дарма що там були гості. У неї шалено забилося серце: в кріслі, сердечно розмовляючи із сліпою, сиділа Марсіалева мати. Ця хвороблива жінка рідко могла приїздити в гості і, мов у тюрмі, ниділа в невеличкому маєтку.

Амада, щиро посміхаючись, хвилину постояла нерішуче. Взагалі, вона була не дуже компанійська і сухувата з людьми, навіть і з родичами. Та покохавши Марсіаля, Амада полюбила все, що стосувалось його, отже, не могла байдуже поставитись до його матері. Ця сухорлява жінка з великим кривим носом і зморшкуватою шкірою на вилицях завжди лютувала на весь світ, бо мусила жити в пустелі після того, як уже стільки ви-

страждала в своєму житті. Щоправда, в домі Вільямосів ця бідна родичка поводитись стриманіше, а іноді була навіть улеслива.

— А-а, пустунко! — сказала вона сеньйору де Хакоб, на котру ще дивилась, як на дитину. — Яка ти гарна! Аж хочеться поцілувати тебе.

Ніжно обняла Амаду, потім обернулась до сліпої.

— Крістіно, який жаль, що ти не можеш бачити своєї дочки! Вона красива і свіжа, мов троянда, а яка в неї статура...

Коли Амада зайшла, сеньйора Вільялоса і гостя саме розмовляли про Марсіаля: мати скаржилася, що він не справив її надій. Після взаємних компліментів бабусі знову заговорили про своє, і сеньйора де Хакоб, хоч як це було їй прикро, мусила слухати їхню балаканину. Гостя розповідала, що синова вдача змінилася на гірше, і сліпа погоджувалась, приказуючи: «О-о, люба, неприємності нас не минають! Їх важко позбутись!» Сеньйора перелічила своїх дітей, згадуючи всі біди й нещастя, пов'язані з ними. Вона підвищувала голос, щоб і Амада знала, чим діти повинні віддячувати батькам.

— Я радила Марсіалю оженись, — то-рохтіла далі гостя, — але у нього в голові ще гуляє вітер. Було б дуже добре, якби він знайшов хорошу дівчину, яка б вилікувала його від дивацтва. Спочатку я не була прихильницею шлюбу, а тепер прагну, щоб він оженився.

Амада здригнулась і стулила губи, щоб приховати хвилювання. Балакуча сеньйора вела далі:

— Мій син уявляє собі, що життя — це роман, і не бачить, як важко утримувати сім'ю. Не знаю, чому він не дбає про своє майбутнє. Його, напевне, незабаром виженуть з департаменту, і тоді навіть не знаю, що він робитиме. Ось чому я гадаю, що найкращі ліки для нього — одруження. Треба, щоб він мав дітей, щоб відчув, що означає відповідальність за сім'ю.

— А я гадаю, Каталіно, що ви погано робите, радячи синові оженись! — раптом вигукнула сеньйора де Хакоб, і бабусі здивовано обернулись до неї.

Амада сама не розуміла, як могла це сказати, та ще й таким тоном, проте мужньо витримала запитливий погляд гості.

— Чому, серденько?

— Бо він ще надто молодий, та й не відомо, чи одруження дасть йому щастя!

Каталіна низала плечима:

— Чи ба! Романи, донечко! В тебе також, здається, романи в голові! Кмітлива, спритна жінка зробить з чоловіка все, що захоче... Але я забула додати, що він сам, зрештою, це розуміє. Він, як і всі інші, схилить голову і піде, куди його вестимуть.

Сеньйору де Хакоб пронизав страшний біль, немов сухі пальці старої сеньйори, наче обценьки, стиснули їй серце. Від самої думки про те, що Марсіаль рано чи пізно ожениється, її охопив відчай.

А бабусі все балакали, протиставлячи світові наївні вірування бідних самітниць, спроможних бачити лише невеличкий шматочок життя. Амада їх не слухала. Втупилась у двері вітальні, які вели до вестибюля. Знала, що Марсіаль прийде забрати матір додому, й нетерпляче ждала його. Глухо продзвонив великий позолочений годинник, і це видзвонування довго лунало в старому будинку. Марсіаль уже мав би прийти... Зненацька побачила молодого архітектора, який стояв посеред кімнати. Амаді здалося, що серце її зупиняється. Помітила, що Марсіаль блідий, наче після хвороби, й відчула водночас біль і щастя. Ледве стримала себе, щоб на очах у всіх не побігти йому назустріч.

Але Марсіаль з гідністю підійшов до сліпої господині, поцілував у чоло свою матір і тільки тоді повільно підступив до сеньйори де Хакоб і, майже не дивлячись на неї, привітався. Глибоко вражена, Амада подала йому холодну руку, потім похмуро, скося поглянула на Марсіаля, котрий знов попрямував до сліпої і заговорив з нею, як завжди, вкрадливим, солодким голосом:

Несподівано Амада сказала гостеві:

— Марсіалю, будь такий ласкавий, полагодь вимикач у моїй кімнаті. Вранці мене вдарило струмом.

Здивований Марсіаль боявся зрушити з місця, не знаючи, на яку ступити, та Амада забула про будь-яку небезпеку і пішла, владним жестом наказавши йти за нею.

Коли обоє опинились поза цікавими поглядами, Амада обернулась. І вони стали — рішуча закохана жінка і тремтячий, занепокоєний мужчина. В їхніх очах відбивались такі різні почуття і бажання, що годі було мріяти про якесь порозуміння.

— До чого така необережність, Амадо? — тривожно спитав він. — Я певен, що твій вчинок їх пригломшав.

— Тим краще! — гаряче запевнила вона. — Так я одразу б сказала їм усю правду. Мені нема чого каятись. Давно збираюсь розповісти матері все-все.

Марсіаль злякався, позадкував:

— Ти справді думала про таке безумство, люба?

— Так! Я навмисне привела тебе сюди, щоб запитати одне-єдине: «Чому ти покинув мене?»

Марсіаль сумно подивився на неї — мовляв, хіба не знаєш, чому? І мовчав. Але жінка наполягала:

— Ні, відповідай. У нас не так багато ча-

су, щоб гайнувати його. Чому ти покинув мене?

Молодик відчував, що його суворість та не від одного погляду цієї вродливої жінки, якої він жадав. Мовив з лагідним докором:

— А чому ж ти така невблаганна?

— Тому, що це не так легко, як ти гадаєш. Бо тут є слуги, які все бачать і чують. Бо ти сам сто разів казав, що не хочеш, аби я робила те, що мене компрометує.

— Лише тому? — промовив збентежено, намагаючись поцілувати її в губи.

Амада завагалась.

— Тільки не це! — нарешті сказала вона, переборюючи свої почуття.

Марсіаль потягнув жінку до дверей, хоч вона й не опиралась, і палко обняв. Податливе тіло скорилось обіймам. Марсіаль поцілував її в очі, спитав:

— Отже, люба моя, що я повинен робити?

— Приходити, як і перше... до бібліотеки. Це єдине, що ми можемо собі дозволити.

— А ти обіцяєш робити все можливе, щоб ми бачилися в альтанці?

— Обіцяю!

— Чесно?

— Чесно!

Вони б, напевне, дійшли згоди, якби знову обнялись, але їх налякала тінь, що промайнула по мармуровій підлозі галереї. З суміжної кімнати вийшла Хоакіна і, удавши, що не помітила їх, зникла у дверях навпроти галереї. Амада і Марсіаль не наважувались поворухнутись.

— Тобі не здається, що це нерозважливо? — промимрив він. — Твоя мати довірлива, але моя — страшенно підступна. Ходім!

Амада стримала його. Дуже нервувалась, проте обличчя в неї було спокійне.

— Спочатку оглянемо вимикач, про який я тобі казала. Ця жінка, напевне, шпигуватиме за нами.

З обережності подзвонила і наказала служниці піти з ними — мовляв, може знадобитись її допомога.

«Він мене кохає. По його обличчю видно,

як він страждав від розлуки і боровся, щоб домогтися свого. А його хочуть оженити і забрати від мене назавжди. Але я його захищу, як захистила цього вечора».

Тепла надія зажеврила в її серці.

VII

Радість сеньйори де Хакоб тривала недовго, бо в пам'яті весь час спливали слова Каталіни про майбутній синів шлюб. Звичайно,

вона не в силі зарадити лиху і мусить примиритися з тим, що в його життя назавжди увійде інша жінка. А як розв'язати теперішній вузол? Адже Марсіаль ніколи не поступиться. Якби він був просто палкий і вимогливий, його легко було б втримати ніжністю і хитрістю. Але тут зовсім інше. Коли вона опиралася, Марсіаль ставав мовчазний і похмурий. «Кохання вільне, — казав він, — воно не знає меж. Оце вимолювання лише принижує. Коли двоє любляться, до чого якісь там розмови, — і без того все ясно». Перед жінкою стояла жахлива дилема: або здатись, або пожертвувати своїм почуттям.

Зустрічатися в бібліотеці було їй дуже зручно — там Марсіаль мусить поводитись стриманіше. Щоправда, він став вимогливіший і не погодиться довго чекати. Це завдало сеньйорі де Хакоб великого болю. Але підготувати для побачень стару альтанку не так легко. Амада не раз підходила до садової огорожі і оглядала маленьку залізну хвіртку. Великий замок на ній взявся іржею, а ключ давно подівся не знати куди. Треба прибрати й саму альтанку, захарашену різним мотлохом. Була ще одна перешкода: садівникові діти допізна бавилися неподалік і могли побачити Марсіаля.

— Це безумство, справжнє безумство, — казала собі сеньйора де Хакоб, не знаючи, як виконати свою обіцянку.

Якось сеньйора де Хакоб в одній із своїх шухляд побачила добре змащений великий ключ з майже непомітними слідами іржі. Аж остовпіла від подиву. Невже це знову Хоакіна? Армада мало не задихнулась від сорому. Ні, ця лицемірка не могла діяти з доброї волі.

Взявши ключа, спробувала відімкнути хвіртку. Все гаразд! виявилось, що і в альтанці добре прибрано. Чудеса, та й годі! Але що діяти далі? Цілий день сушила собі голову над цим, проте ні до чого не додумалась.

Увечері, в материній опочивальні, Амада вирішила дати бій заради свого щастя.

— Мамо, — раптом сказала вона трем-

тячим голосом, — коли ти дозволиш, я попрошу одну річ, але ні про що не розпитуй.

Старенька застигла від подиву, розуміючи, що йдеться не про якусь дрібницю, і кивнула головою на знак згоди.

— Передусім одне запитання: тобі було б дуже неприємно відмовитись од послуг Хоакіни?

Сеньйора Вільялоса, яка привітно усміхалась до дочки, щоб підбадьорити її, одразу спохмурніла.

— Не розумію, люба моя.

Амада, набравшись сміливості, сказала:

— Це дуже просто. Сама знаєш, скільки я вистраждала, які в мене хворі нерви. Отже, якби я попросила звільнити служницю, ти виконала б цю мою примху?

Сліпа замислилась, а дочка схвильовано спостерігала її.

— Хоакіна потрібна тобі?

Сеньйора де Хакоб ледве стрималась, щоб не вигукнути: «Вона мені остобісіла!» Відповіла твердо:

— Ні!

— Отже, Амадо, ти хочеш, щоб я прогнала служницю, яка є втіленням гідності, чесності і благородства?

Амада глянула на матір, яка взагалі не виявляла рішучості навіть у важливіших питаннях, і гірко скривилась. Але хотіла домогтися свого, тим-то сказала:

— Я попереджала тебе, мамо — ти ні про що не повинна розпитувати. Присутність цієї жінки дратує мене. По-моєму, вона погана і лицемірна. Чому б нам не дати їй гарного подарунка і не відпустити тихомирно?

Сеньйора Вільялоса погладила дочку по голові, проте рішуче відповіла:

— Це було б несправедливо, отже, не проси мене.

Амада великим зусиллям волі опанувала себе. Як завжди, поклала матір у ліжку, поцілувала її, потім мовила удавано спокійно:

— Гаразд, мамо. Може, ти й маєш рацію — мабуть, я перебільшую. На добраніч!

Прикро вражена цією розмовою, Амада з гіркотою подумала, що коли б сеньйорі Вільялосі взагалі довелось вибирати між дочкою і Хоакіною, вона, безперечно, віддала б перевагу отій пронозі.

Сеньйора де Хакоб цього ж вечора листом повідомила Марсіаля, що він повинен прийти не у вівторок, а в четвер.

Тільки-но вони опинилися в бібліотеці, розповіла про ключ, підкреслюючи, що таке трапляється вже вдруге, але знов-таки не наважилася згадати про диван. Марсіаль, зрадівши, що хтось йому допомагає, не поділяв її побоювань і сказав, що такої нагоди проминати не слід. Такий егоїзм здивував і

образив її. Вони не розуміли одне одного: Амада прагнула лагідної, ніжної приязні, а Марсіаль, невдоволений з її байдужості, мучив її безумними проектами.

Нарешті Марсіаль заявив:

— Буде найкраще, коли ми, щоб розвіяти будь-які підозри, деякий час не зустрічатимемось...

— Ні! — вигукнула вона. — Річ не в тім, що я боюсь Хоакіні. Однаково ніщо не примусить мене зневажати матір чи чоловіка. Я живу за власним законом і не хочу наслідувати жінок, котрі брешуть і криються заради примарного щастя.

Марсіаль глузливо глянув на Амаду, запитуючи себе: «Невже вона справді гадає, ніби нікого не обманює своєю поведінкою?» і слухав далі:

— Нам нема чого змінювати наші звички. Ти приходиш, як завжди, і я тебе приймаю, як приймала б при всіх. Двері відчинено, і будь-хто може прийти глянути, що ми робимо. А от зустрічатися в альтанці не слід.

— Я вважаю, що коли Хоакіна хоче нам допомогти...

— Годі! — перепинила вона. — Ми не повинні про це говорити.

Марсіаль пішов, не розрадивши її анітрохи. Всі її ілюзії розвіялись. Знов написала довгого листа, потім подерла на дрібні клаптики. Поринула в свою печаль і пила гіркоту маленькими ковтками.

В ці дні Амаду втішало тільки одне: Хакоб, захопившись політикою і громадською діяльністю, зовсім не помічав її, своєї дружини.

В іспано-американській країні, подібній до нашої, завжди знайдеться чудове поле діяльності для людей його класу. Діонісію навіть не снідав і не обідав удома, а коли з'являвся ненадовго, був завжди знервований і заклопотаний. Прагнув дістати виборну посаду і вживав усіляких заходів до того, щоб у газетах про нього писали, як про «знаменитого юрисконсульта» і «молоду надію нашої батьківщини». Амада мріяла про те, щоб цей його ентузіазм ніколи не згаснув.

Хакоб, як і перше, кепкував з її чорних, нічим не оздоблених суконь, з немодної зачіски, з довгих, по самі кісточки, сорочок, що зовсім закривають шию. На щастя, тепер вона бачилася з Діонісію так рідко і мало, що обоє ледве встигали обмінятися кількома банальними словами. Амада ніяк не могла зрозуміти — знає він чи не знає...

Якось увечері, після побачення з Марсіалем, Амада причісувалася перед дзеркалом. Струснула косами, щоб упали шпильки, і так замріялась у солодкій знеможі, що не помітила, коли Діонісію увійшов і зупинився неподалік. Темна мантія з кіс розсипалась по оголених плечах, підкреслюючи білість

шкіри, з-під корсета видніли тугі перса. Амада в забутті усміхалася своєму відображенню.

— Чи знаєш, яка ти гарна й приваблива? — несподівано пролунав голос Діонісію.

Вона здригнулася і мимовільно схрестила руки на грудях. Побачивши хтивий блиск в чоловікових очах, змінилась на виду.

Хакоба розсмішив жінчин переляк. Грубо схопив її в обійми, але Амада вислизнула з його рук і відбігла у протилежний куток.

Діонісію не кинувся за нею, натомість зневажливо мовив:

— Гаразд, люба моя. Не хочеш — твоє діло. Але ж ти знаєш, що я такий самий чоловік, як і всі.

І, махнувши на прощання рукою, вийшов. Серце їй стиснулося: «Знає...»

Амада, при своїй вдачі, після цього відкриття мала б радіти, що на неї чекає кара, бо в такий спосіб зможе звільнитись від докорів сумління. Та не відчуючи на своїй шії мстивих пальців Отелло і розуміючи, що її любовна історія розвивається дуже банально, воліла не вдаватися до обману і сміливо зустріти всі прикромці.

Чому їй здавалося, що Діонісію радів би, коли б вона завела полюбовника? Мабуть, тому, що він був байдужим циніком і втішався з цієї уявної невірності. Наївній, сентиментальній Амаді, котра відокремилась від життя у своєму вузькому світі, така поведінка здавалася загадковою. Навіщо вона має переконувати чоловіка у своїй безневинності, коли не збирається вчинити перелюбство? Ні, тут криється щось брудне і нечесне. Всі ці роздуми хвилювали і мучили її.

Так тривало кілька днів, коли раптом, завдяки звичайнісінькій випадковості, Амада довідалась про все.

Якось увечері вона сиділа в саду на своїй улюбленій лавочці між густолистими деревами, неподалік від дзюркотливого струмка. Відклавши книжку, з цікавістю спостерігала метушливих мурашок, що безнастанно снували по грубесній колоді, потім поринула у мрії. Раптом тишу порушив якийсь шелест, і Амада злякалась, але одразу впізнала старого кучера Хосе, якого Хоакіна недавно звільнила.

— Добрий вечір, сеньйоро Амадо! Нарешті я побачив вас, хвалити бога!

Жінка щиро зраділа. Вона приязно ставилась до цього слуги, котрого знала з дитинства: ще коли була зовсім маленькою, Хосе не раз підносив її на руках, коли їй хотілося погладити коня по шиї.

— О, Хосе! Ти з'явився дуже несподівано... Як ти пройшов?

— У хвіртку! — лукаво посміхнувся він, показуючи на високу огорожу. — Ви знаєте, сеньйоро, мені заборонено...

Амада співчутливо подивилась на нього.
— Ти погано зробив, Хосе. Могли помітити тебе і подумали б зовсім інше, — сказала вона з дружнім докором.

— Я знаю, сеньйоро, але мусив дещо сказати вам. Уже три дні блукаю коло огорожі, шукаючи нагоди вас побачити... В цьому домі готується проти вас змова, сеньйоро Амадо. Саме тому вигнали мене та й виженуть усіх тих, хто може цій змові перешкодити. Хоакіна і священник, який ходить з нею, хочуть заволодіти грішми вашого дому, і вони вас уб'ють, сеньйоро. Але вони хитрі і не застосують кинджал чи отруту, бо це заведе їх у тюрму. Напевне, мають якийсь інший план.

— Ти вигадуєш, мій бідолашний Хосе! Як вони можуть зробити те, про що ти думаєш, не вдаючись до страхітливого злочину?

Бідолаха почував потилицю, не знаючи, як приступитися до найделікатнішої частини своєї розповіді. Головне, щоб Амада не образилась... Нарешті наважився:

— Сеньйора обіцяє не гніватись, коли я нагадаю дещо?.. Ну, дещо...

Кивнула головою, але погляд її був холодний...

— Ну, що ж, готується змова проти сеньйори і сеньйорито Марсіаля. Я підслухав на вулиці розмову священника з отією лисицею... Обоє дуже пронозливі, їх не так легко упіймати!.. Намір у них такий: коли сеньйорито Марсіаль прийде і сеньйора вийде з дому, ці падлюки залишаються самі із сліпою сеньйорою...

Адама схопилася з місця і гордовито мовила:

— Годі, Хосе! Я забороняю тобі плутати ім'я сеньйорито Марсіаля з моїм! Крім того, не маю часу слухати твої нісенітниці!..

Бідолаха так запечалився, що Амаді навіть стало незручно, проте продовжувати розмову вона не збиралась. Хосе тупцював на місці, бгаючи в руках шапку.

— Сеньйора погано робить, гніваючись на мене, — сказав він нарешті. — Я не хотів би надокучити сеньйорі, чи, — крий мене боже! — образити... Але коли я сказав про сеньйорито Марсіаля, то тільки тому, що в них є план, і коли господь не допоможе... Але сеньйора образилась, то я й не говорив нічого, я тільки хотів порадити, щоб сеньйора була обережна, щоб... Пробачте, я такий... навіть не вмію висловити те, що хотів би сказати!..

Намірився вже йти, але схвильована Амада затримала його поглядом, подумавши: «Несправедливо проганяти того, хто з-поміж усіх навколишніх виявив до мене вірність...»

— Ні, Хосе. Ти мене не зрозумів. Я дуже вдячна тобі за піклування, але ти перебільшуєш. Якби так думали про Марсіаля в на-

шій сім'ї, то про це знала б і я. Та й Хоакіна давно б уже протуркала вуха моєму чоловікові...

Кучер зареготав, і сеньйора де Хакоб знову спохмурніла. Він, захлинаючись, пояснив:

— Ні-ні, сеньйоро! Священик і вона знають, що так нічого б не домоглися. Кабальєро Діонісіо нічого не має проти сеньйорито Марсіаля, і навіть вони, Хоакіна і священник, можуть подумати, що кабальєро згоден, щоб сеньйора...

Хосе затнувся і злякано глянув на Амаду. Але та, очевидно, ще не вловила змісту його слів і була майже спокійна.

— І що? — спитала вона, коли Хосе, шукаючи слів, почував потилицю і посміхнувся.

— Сеньйора не розуміє? Ну, вони думають, що кабальєро Діонісіо, — бо у нього з сеньйорою немає ж дітей, — не одержить після неї спадщини, коли сеньйорі судилося померти перед ним... І йому підійшов би кабальєро, від якого сеньйора народила б дитину і... Та чого там! Кабальєро Діонісіо не гнівався б, якби хтось сподобався сеньйорі і...

Цього разу він так несподівано замовк, ніби хтось грубо затулив йому рота. Сеньйора де Хакоб, відчуваючи, що от-от зомліє, показувала йому рукою на хвіртку. Хосе позадукував перелякано. Боявся, що вона тут-таки знепритомніє... Коли він зник по той бік стіни, досить легко її перестрибнувши, Амада знесилено впала на лавку.

Тепер вона зрозуміла, чому Діонісіо, знаючи таємницю, не ставав на заваді закоханим: він хотів би мати від іншого дитину, бо це дало б йому багатство, спадщину... Усе те, що Амада вважала за чесне і добре, за жертвоне, все те, чим вона мучила свою любов, — виявилось нікчемним і нічого не вартим!

«Марсіаль мав рацію, називаючи мене холодною і нещирою, — картала вона себе, — а він же єдиний у мене на світі... Чому я не віддалась йому тоді? Заради чого змушувала так страждати?»

Спогад про коханого трохи розвіяв печаль, і вона, як завжди, почала загадувати: «Якщо він прийде цієї ночі або напише, — то буде божий знак! І нехай доля благословить нашу любов!» І їй стало легше, ніби плітки Хосе, і чорні задуми її чоловіка, і матеріна слабість, і підлі вчинки Хоакіни були такі далекі, що про них не варто й згадувати...

Вона ще трохи побула в саду, щоб заспокоїтись, а потім, думаючи, що надто рано ще йти по листа від Марсіаля, понесла книжку до бібліотеки. Там двоє слуг, під орудою Хоакіни, чіпляли старі, припалі пилюкою, фамільні портрети... Хоакіна, удавши, ніби не бачить сеньйори де Хакоб, коротко нака-

зувала, де саме забивати цвяхи. Амада тремтливим голосом звернулася до слуги:

— Що це ви робите, Карлос?

Хоч запитували не її, Хоакіна поспішила відповісти.

— Ваша мати наказала перенести сюди портрети, бо в галереї протікає дах, і там мають лагодити стелю. — І додала з ледь відчутною іронією: — Маєте щось змінити у її наказі?

Амада поклала книжку на полицю і відповіла сухо:

— Ні, нічого.

Вона думала: «Мене навмисне проганяють звідси, щоб я зопалу накоїла дурниць. Гарзд, хай буде так! Доля поспішає до мене, і якщо Марсіаль прийде, я не відмовлюся від того, що вирішила!»

Але Марсіаль не чув цих думок і не прийшов... Амада тим часом знов почала вагаться. Звісно, що тепер, коли в бібліотеці почепили оті портрети, вона тут нічого не зможе собі дозволити: адже звідусіль на неї осудливо дивилися б померлі предки. Значить, доведеться бігати до альтанки, для того, щоб... щоб він зробив усе так, як говорив Хосе! Ні, це жахливо! Краще уже писати й писати листи, краще зустрічатися раз на тиждень у вітальні, біля сліпої матері, аніж...

Навіть боялась уявити собі, що ж буде, коли Марсіаль остаточно поставить перед нею дилему: «Кохання або розлука!»

VIII

Від Амади до Марсіала
Понеділок, 7.

«Уже три дні, а ти не пишеш і не пишеш... Чому відмовляєш мені в цій

радості?

Ми рідко бачимось останнім часом... Чи ти втікаєш?.. А може, ти хворий і з тобою щось трапилось? Чи доля вже так зробила, що я тебе більше не побачу?

Я ще ніколи в такій мірі не відчувала, що ти далеко! І я знаю, це егоїстично з мого боку, знаю, що не можна так писати, але я боюсь за тебе... Боюсь і набридаю щоденними листами... Зрозумій, чого я страждаю, і пробач!

Учора мама під час меси сказала мені, що здивувалася, коли ти не прийшов поздоровити її з днем народження. Бідолашна, вона так приязно згадує про тебе! Якби вона знала!.. Але я навіть думати про це не можу!..

Не будь поганим і, якщо не зможеш прийти, — напиши. Адже ти — єдиний промінь, що проникає в мою самотню душу!

Я мала стільки сказати тобі, а закінчую листа, нічого не сказавши. І так щоразу, коли я пишу тобі або розмовляю з тобою. Мої думки, здається, розвіює вітер, і я сиджу над папером і не знаю, з чого почати. Вибач, але не можу висловити й мільйонної частки того, що відчуваю. Прощай. Думай про мене».

Від Марсіала до Амади

Вівторок, 8 (12 година ночі).

«Радість моя!

Твій лист, сухий, як і всі інші, без звертань і без підпису, посилив болісну невпевненість.

Ти не можеш уявити собі прикrostі, якої ти мені заподіюєш своєю поведінкою. Остуджуєш моє кохання холодною байдужістю, а потім, коли я, гнаний відчаєм, віддаляюсь, ти печалишся і вимагаєш, щоб я мучився коло тебе, не маючи права назвати своєю.

Ні, ніхто інший такого б не витримав. Я люблю тебе як жінку, а не як абстракцію, що розвіюється, коли хочеш до неї доторкнутись. Я жадаю тебе, ти зводиш мене з розуму, а твоя холодність убиває мене. Що ж це за любов, коли ти мучиш так уперто, анітрохи не хвилюючись і не відчуваючи ні на мить того, що відчуваю я?

Я напишу тобі все, щоб ти не звинувачувала мене, коли я буваю змушений тікати. І скажу щиро, що зречусь тебе, щоб знайти іншу, котра подарує мені кохання, в якому ти, не знати чому, відмовляєш. Часом здається, що я ненавиджу тебе, і тоді всі завдані тобою болі зводяться, наче мур, роз'єднуючи нас... Але я повертаюсь, тільки-но ти кличеш мене ніжним словом, і вся моя ненависть розвіюється, як сухе листя од вітру...

Чим більше я думаю про твої вагання і про наші дивні взаємини, тим менше я все це розумію. Для мене єдине законне кохання — те, що ґрунтується на природній симпатії. Звідси я й почав би розглядати права твого чоловіка, якого ти не любиш і не поважаєш і якому все-таки належиш без вагань. Я горів бажанням бачити тебе, любити, але ти була холодною, і я, знесилений, згорав, так і не запаливши тебе...

Ні, я не звинувачую тебе. Я щиро пишу про біль моєї душі і дуже прошу — допоможи втекти від тебе... Адже ти твердо вирішила не бути моєю?.. Я теж мав багато чого сказати тобі, але не сказав. Чому? І сам не можу втямити. Хотів би й серце своє вкласти в цей лист, але жодна з думок, які не дають мені жити і про які ти зовсім ще не знаєш, так і не висловлена в цьому листі.

Тече цілує багато-багато разів твій нещасний.

Від Амади до Марсіалю

Четвер, 10.

«Чому ти говориш про людину, ім'я якої мені б не хотілося чути з твоїх уст? Я страждала від того, що ти пов'язував моє ім'я з ним, хоч і самій не ясно, чого це мене мучить.

Я тобою жертвую, Марсіалю, і маю силу... допомогти тобі, якщо бажаєш утекти від мене. Я — егоїстка, жаклива егоїстка, і справді, після того, як я тебе стільки мучила, не маю права ні на найменше твоє співчуття.

Ти називаєш мене байдужою. Який же ти нетямущий! Признаюся в тому, в чому ніколи не признавалася: протягом усього нашого знайомства я жила мрією поцілувати тебе, а потім — хоч і вмерти.

Не розумію, чому ти вважаєш себе нещасним. Адже я щаслива від того, що маю. Адже могла б і цього не мати! Я була б безмежно нещасна тільки тоді, коли б погодилась стати твоєю, бо муки сумління затьмарили б усю радість.

Слухай мене і вір, бо я ніколи тебе не обманувала: багато місяців я думала тільки про тебе, призначала тобі побачення у себе і не відчуваю докорів сумління... Я так вірю в наші почуття, що починаю терпимо ставитися до поганої поведінки інших жінок, а раніше ж їм ніколи не прощала. Але, бога ради, не думай, що я погана... Між тим, чого вимагає серце, і тим, що диктує сім'я, я вибрала те, що ніколи не принизить мене у власних очах.

Отже, сам бачиш, що я зовсім не якась незбагненна істота, а звичайнісінька жінка. Моє життя склалося зовсім не так, як я мріяла в дитинстві, але нині я живу нашими радощами і намагаюсь уявити, ніби вони законні... Здригаюся від думки, що моя душа могла опиратись такому щастю, але якби я стала твоєю, не змогла б дивитись у вічі людям, які мене поважають...

Мій єдиний біль сьогодні — це мука, якої я тобі завдаю, не маючи сили зректись тебе. Тому й сповідаюся зараз, розкриваю серце, ніби перед богом. Скажу тобі ще одне, що розвіє твої сумніви і допоможе пізнати мене такою, яка я є.

Щиро тебе кохаю, і те, що відчуваю коло тебе, ні з ким раніше я не знала... Та ніколи не віддам тобі тих ніжностей, які віддаю у мріях... Ось знову я червонію... Якби в цьому мить ти мене побачив, то не сказав би, що я — абстракція, і що ми з тобою лише друзі! Нині я така, якою була б коло тебе, коли б могла любити тебе перед усім світом, без ганьби і безчестя!

Уже друга година ночі, і тільки я одна не сплю у цьому домі. Тому й кінчаю листа, хоча чимало маю тобі сказати! Я не переци-

туватиму його і незабаром покладу у нашу скриньку в саду. Я виклала свої думки, такі інтимні, що якби залишила листа до ранку, змушена була б його порвати...

Прощай!.. Зрозумій мене і не мучся. І пиши... Багато, про все, і щиро, як я тобі!..»

Від Марсіалю до Амади

Субота, 12 (північ).

«Життя моє!

Як хочу побачити тебе ще від учора, після твого листа, який так схвилював мене і викликав стільки суперечливих почуттів!.. Але ми далеко одне від одного і змушені проводити вечір в розлуці, а все тому, що тебе так лякають умовності! Мені пригадалося все: і радість від наших зустрічей, і смуток, коли не міг дочекатися тебе — такої гарної і такої ніжної! Навіщо ти ховала від мене і красу свою, і ніжність?!

Я не спав цієї ночі. Твій лист надав мені віри, кидав у провалля смутку, глибину якого я завжди відчував відтоді, як покохав. Ти пишеш про кохання і поцілунки, а чи сприймаєш їх по-справжньому? Мені здається, що твоя душа відсутня в ці хвилини, хоч знає, до чого поривається моя...

Мій Сфінксе, божество моє! Ти пишеш про свою і мою пристрасть, і цього досить, щоб я радів. Але між нами стоять створені твоєю уявою страховиська й здійснюються високі стіни з химер, які нас роз'єднують...

Твоя рука пише про пестоші, але нерухомі губи твої і холодне тіло не бажають їх відчувати; ти бережеш свої губи й тіло, як скнара береже коштовності в старій скрині, щоб витягати їх і тішитися ними лише на самоті, а природа велить раювати тільки вдвох. Хіба це не безумство — так себе мучити, а мене доводити до відчаю? Наш «гріх», якщо це можна назвати гріхом, — не меншає від того, що ти його приховуєш. Я хочу, щоб ти зрозуміла це і обірвала жакливу напруженість, що панує між нами.

Я не можу кохати тебе, не належачи тобі. Я люблю твої ноги, і перса, і губи, і очі, і волосся, і не відчуваю себе настільки цнотливим, щоб відмовитись від усього цього. Я обнімав би тебе перед усім світом! Ти полонила мою уяву, і я не спав цілу ніч...

Прагну бачити тебе. Признач яке хочеш місце, аби там не було свідків. Бо якщо бути біля тебе в присутності матері і критись щохвили, то я волю не бачити тебе зовсім! Ножу твій образ у собі, хочу тебе пригортати і цілувати, щоб загасити безнастанну спрагу. Сама бачиш: коли я далеко від тебе — я спокійний, а коли близько — ти мене зводиш з розуму... Ти жорстока, мій незрозумілий Сфінксе, ти мучиш і мучиш мене, але мені — важко без тебе...

Пиши, що ти зараз робиш, але без туманних натяків, вони не потрібні нам.

Посилаю тобі поцілунок і вкладаю в нього всю душу і все життя!

М.»

Від Амади до Марсіаля
Вівторок, 15.

«Твій останній лист мені не сподобався.

Я порвала його. Невже тобі зовсім не до-
рого кохання?.. Мені навіть здається, що
цього листа не ти писав.

Чому ти пишеш про ганебне і негарне?

Я сумую. Ось уже два дні, як від тебе —
жодного слова, і я непокоюсь... Хотіла б те-
бе бачити, щоб переконатись, що ти не змі-
нився, що ти сам угамував гризоту душі, яку
накликаєш на мене.

Я винна, в усьому винна! Я, необачна, чого
тільки не написала тобі!.. Але й ти баламу-
тиш мене своїми думками, так баламутиш,
що й упізнати себе не можу...

Чекаю тебе післязавтра.»

Від Марсіаля до Амади
Четвер, 17 (вечір).

«Моя любя Амадо!

Я не зможу прийти ні сьогодні, ані наступ-
ного тижня.

З твого короткого позавчорашнього листа
бачу, що ти весь час розкаюєшся. І я щасли-
вий від цього. Нині я хочу розвіяти свою ту-
гу і поїхати на тиждень до матері.

Мене гнітить самотність, коли відчуваю,
що ти цураєшся мене.

Прощай. Може, після приїзду я заспоко-
юсь і писатиму лицемірно та холодні листи,
які тобі подобаються.

М.»

Від Амади до Марсіаля
Неділя, 20 (4 година ранку).

«Серденько моє!

Що я тобі зробила, щоб заслужити ці сло-
ва, холодність і кару? Ніяк не можу збаг-
нути.

Так, ти не прийшов ні в п'ятницю, ні в су-
боту, ти лише коротко повідомляєш про по-
дорож, яка нагадує мені нову втечу.

Я у відчаї і не знаю, що тобі писати. Я про-
плакала цілу ніч, марно шукаючи виходу.

Знаю одне: ти — все в моїм житті, і я не
можу жити без тебе! Нічого не можна пере-
інакшити, і я хочу померти...

Я вже не кажу про обов'язок чи пристой-
ність, бо давно втратила гордість і зрозумі-
ла, що я не така хороша. Ні, я значно гірша
за тих, які поводяться досить вільно з чоло-
віками...

Я люблю тебе, але не відчуваю докорів
сумління, бо ми не переступили межі. Ін-
шого кохання у нас і не могло бути. Це дає
нам право не боятися ніяких хоакін, а я мо-
жу гордо сказати, що заплатила чесною ці-

ною за те, чим володію. Але якби я обрала
стежку брехні, чи зради, чи лицемірно вкра-
деної насолоди, то була б беззбройна.

Якби мати здогадувалась, про що я тобі
пишу, це вбило б її... А втім, коли б вона
мене запитала, я не змогла б нічого прихо-
вати. Розповіла б їй, як я боролась за честь
жінки, і чим пожертвувала, щоб спокутува-
ти свою провину.

Чому ти дорікаєш мені, що я кохаю не
так, як треба? Адже тобі відомо, чим я ке-
руюсь у житті!

Ти навіть не здогадуєшся, яка я нещасна,
і як зрадив би він, коли б ми повністю нале-
жали одне одному. Як дивно! Викриття його
мерзенності перетворилося на джерело, що
надає мені сили...

Сповідуюсь тобі в своїх душевних гризо-
тах і бідах, бо ти для мене — бог. Дуже по-
требую твоєї підтримки, хоч ти прагнеш,
щоб я сама допомогла тобі втекти від мене...
А втім, хіба й після цього я буду для себе
Сфінксом?

Друкую цього листа на машинці, щоб не
взнали, хто його писав. Який жах — цілий
тиждень нічого не знатиму про тебе!

Не відмовляй мені у приязні і співчутті,
принаймні — не будь жорстокий... Сам ба-
чиш, я вже не та, що була, — не горда... По-
вертайся швидше!»

Від Амади до Марсіаля
Понеділок, 28 (ніч).

«Що сталося?! Чому ти не відповідаєш
мені?

Знаю, що ти повернувся ще в суботу, а
наша ваза й досі порожня...

Божеволію від думки, що ти тікаєш від
мене.

Пиши або приходь, але не покидай, це так
жорстоко!

Згадай, що ти обіцяв не робити цього, не
сказавши чесно й широко...

Я тебе жду, я завжди тебе жду!..»

Від Марсіаля до Амади
Вівторок, 29.

«Бідна моя подруго!

Дні, які я провів на околиці міста, прояс-
нили мені розум. Я вирішив уже покласти
край усьому, але ти нагадуєш мою обіцянку,
і лише це змушує мене писати ці рядки.

Перед нами нині тільки дві стежки — ко-
хатись або розійтись...

Нині я вже знаю, що ти мене любиш не
настільки, щоб заглушити свої сумніви. Ти
прикидаєшся, ніби кохаєш, і все ж тримаєш-
ся на відстані, завдаючи цим «витончених»
мук...

То навіщо ж сперечатися і боротися проти
холодної волі, адже ти хочеш зостатись не-
переможеною? Моя мати децю підозрює і

весь час наполягає, щоб я знайшов іншу посаду і оженився.

Мені вже несила змагатися з тобою, я відчуваю страшенну втому.

Ми — не рівня, ми й думаємо по-різному. Довго я вірив, що кохання тебе змінить, але тепер уже не вірю...

Я не тікаю від тебе, як тобі здається, а щиро довіряю тобі наше майбутнє. Коли захочеш зустрітися зі мною (на самоті, звичайно!) повідом поштою, і я прийду... Вирішуй сама, чому віддати перевагу — моїй любові чи твоїм ваганням.

Прощай. Я не прийшов до тебе, бо мені боляче, але ти ніколи цього не зрозумієш, бо не кохаєш мене по-справжньому. Деякі почуття здаються тобі ганебними, а для мене вони — великі і благородні, немов саме життя. Може, наші думки в цьому ніколи й не зійдуться, але спогад про тебе ніколи не вмре в моєму серці.

Твій Марсіаль.»

Від Амади до Марсіала
(Без дати).

«Минуло двадцять днів, відколи надійшов твій останній лист; знаю, що ти виконаєш свою обіцянку, що ти мене зневажаєш, а можливо, й смієшся з мене. Маєш рацію.

Ти можеш зрозуміти, як я страждаю?

Шістнадцятого вересня річниця смерті моего батька, і кілька днів, що лишилися до цієї дати, я не зможу думати ні про що інше. Мабуть, ти знову розгніваєшся на мене, але то каприз моєї загадкової душі... Та це вже останнє моє прохання. Не пиши і не приходь до мене до шістнадцятого. І я не писатиму. Житиму спогадами про тебе...

Вісімнадцятого увечері візьмеш ключ у саду і прийдеш о десятій годині до альтанки.

Бачиш, як слухняно виконує Сфінкс твою волю, отже, зробиш мені оту невеличку поступку? Ти ж погодишся?»

IX

18 вересня сеньйора де Хакоб, як завжди, прокинулася о дев'ятій ранку. Була бліда і змучена. Бай-дуже визирнула у вікно — легким серпанком сіялася із свинцевого неба мжичка.

«Мабуть, і вночі буде дощ!» — подумала Амада, і їй здалося, що доля, на яку вона в усьому поклядалась, і цього разу не зрадила її.

Їхня сім'я завжди дуже любила і шанувала батька, і в ці вересневі дні в домі панував такий самий біль і смуток, як тоді, коли сеньйор Вільялоса лежав на смертельній постелі. Ніхто не згадував про небжжичка,

але всі розуміли одне одного і мовчки перезиралися й зітхали. Вдова, яка завжди стежила за відзначенням родинних дат, у день смерті сеньйора Вільялоси вставала рановранці — зажурена, з червоними від сліз очима. Починалися поминки. Діти мовчки ставали коло матері, поділяючи з нею невимовний жаль і скорботу.

Так само було і цього разу. Так само приходили висловити своє співчуття родичі та знайомі, не було лише Марсіала — мусив вволити Амадине бажання...

Коли закінчилися поминки, дім після монастирського смутку знов поринув у дрімотний спокій буднів...

...Амада швиденько одягнулася і пішла в суміжню кімнату. В двері легенько постукала Хоакіна.

— Сеньйора сьогодні снідатиме в їдальні? — спитала, навіть не глянувши на господиню. Завжди так трималась, коли її посилали по сеньйору.

Щоранку задавала те саме питання, хоч їй було відомо, що Амада останнім часом сама готує для себе сніданок і їсть у своїй кімнаті.

— Ні, можете прибрати зі столу, — спокійно мовила сеньйора.

Але Хоакіна, втупивши погляд у стелю, не зрушила з місця.

— Вам чогось треба? — нервово спитала Амада.

— Я повинна сказати... Сеньйора Вільялоса дозволила мені піти на вечір і на ніч з дому.

Амада глянула на Хоакіну і... здригнулася. Що це? Пастка? Обличчя служниці було спокійне, мова тиха і монотонна, ніби вона проказувала молитву.

— Гаразд, Хоакіно! Ти мені не потрібна.

Служниця вклонилась і вийшла.

Амада замислилась.

«Це вона — Сфінкс!» — подумала з гіркою іронією.

Амада зайшла до своєї бідолашної матері. Побачила її, щирю й довірливу, — і серце стиснулось у грудях.

— Які в тебе холодні руки, донечко! Знову — неприємність?

Старенька натякала на те, що Хакоба за нахабство витурили з клубу, і це прикро позначилось на його політичній кар'єрі. Амада гірко плакала від образи і сорому, бо все це сталося в роковини батькової смерті.

— Ні, мамо, я застудилась...

Сліпа повірила, бо надворі було вогко. Амада одягла її, потім відчинила вікна й почала читати вголос газету, але думки її були далеко: «Сьогодні ввечері Хоакіна піде з дому лише тому, що знає мою таємницю... Ат, що буде, те буде!»

Цього ранку Хакоб, котрий майже ніколи не снідав удома, побачивши, що йде дощ, вирішив сісти за стіл разом із сім'єю. Мабуть, хотів підкреслити свою жертвовність, бо тримався дуже бундючно.

За вікном стелився похмурий туман, і довелось засвітити світло. Хакоб, в елегантно-му темному костюмі, з коштовним перснем на пальці, сів поряд тещі. Стара була смутна, проте намагалась приховати поганий настрій. Амада замислено тарабанила пальцями по столу. Їсти їй не хотілось. Запала важка тиша. А Хакоб прикидався, ніби не помічає холодного ставлення тещі й дружини, і розповідав численні анекдоти про знайомих...

Як відрізнялися одне від одного ці троє людей! У кожного було своє життя і своє ставлення до питань моралі й обов'язку. Хакоб зневажав тещу й дружину і мстився їм за те, що був для них чужий.

Та ось Амада, яка досі байдуже слухала Хакобові теревені, раптом почервоніла: йшлося про одну їхню знайому, дружину промисловця, котра втекла з чоловіковим шофером і повернулася тільки після втручання друзів. Діонісію ця пригода чомусь дуже тішила.

Сеньйора Вільялоса насупила брови:

— Він — негідник!

— Шофер?

— Ні, чоловік!

— Пробачте, сеньйоро, але я іншої думки. Вона, звичайно, божевільна, бо про такі речі сторонні люди не повинні знати. Він багато разів пробачав їй усілякі вибрики.

Старенька, вражена таким цинізмом, низько похилила голову. Амада сміливо глянула чоловікові у вічі:

— Отже, чоловіки і жінки мають однакове право на помилку?

Хакоб знизав плечима:

— Якщо ти так наголошуєш на тому, що у нас різна плоть і кров, можу сказати, що у нас не однакові почуття та права.

В очах сеньйори де Хакоб спалахнули вогники, але повіки пригасили їх. Амада знов стала байдужо-мрійливою. Сліпа, якій надокучила така розмова, та ще й при слугах, мовчки поклатла на стіл виделку і ніж...

Минали години. Амада, занепокоєна, ходила по кімнаті, потім відчинила шафу і почала перебирати сукні. Мати сиділа неподалік і з цікавістю розпитувала, чи не поспувалася котрась із них. Амада думала про ключ, що лежить у вазі, — він може поржавіти від дощу. Діонісію давно пішов з дому, а о третій годині вискочила Хоакіна, вся в чорному, тримаючи під рукою парасольку. Тепер Амада могла спокійно чекати до вечора. Хмари розходяться, і вночі дощу, мабуть, не буде.

Вбиралася значно довше, ніж звичайно, потім зайшла до матері, щоб почитати їй вечірні новини, відчуваючи велику полегкість від того, що служниці нема вдома... Почало вечоріти, і тепер уже Амаді здавалося, що хвилини побігли швидко-швидко. Ніч несла їй неспокій, смуток і острах, але що можна було вдіяти? Вона безнастанно повторювала: «Я йому обіцяла, я обіцяла!»

Амада, сидючи вдвох з матір'ю за великим обіднім столом, розмовляла жваво й невимушено і водночас думала про своє. Яка різюча невідповідність між розбурханим світом її думок і цією спокійною, затишною обстановкою. Неяскраве електричне світло, тьмянний блиск срібних ложок та виделок, неквапні порухи слуг — усе це здавалось їй якимсь глумом. Може, слід кинути їм в обличчя, що вона — лицемірна? Може, слід розголосити таємницю? Відчувала, що кров холоне в її жилах.

Настала пора, коли треба було готувати матір до сну. Пальці в Амади тремтіли, коли застібала їй гудзики на нічній сорочці... Нарешті звільнилась і, ледве переводячи подих, кинулась у свою кімнату.

А в цей час Марсіаль, не менш збентежений, вже дістався до містка зрошувального каналу, звідки міг бачити все, що відбувалось навколо будинку. З острахом думав про безпеку, яка, напевне, чатує на нього в отій альтанці, і, уявляючи собі, який може виникнути скандал, уже каюся, що виблагав у Амади це побачення. Власне, його любов до сеньйори де Хакоб зазнала стількох випробувань та розчарувань, що він уже й не мріяв про щастя. Твердо вирішив, що ця зустріч буде останньою. Навіть хотів був іще вранці попередити Амаду, щоб не чекала на нього, та спокуса побути з нею в отій зруйнованій альтанці виявилася сильнішою за обережність. А зараз знову відчув страх, егоїстичний страх самця, який не хоче, щоб його тривожили. Мало не побіг назад, але згадав Хоакіну, подумав про можливу засідку і здригнувся від глухої тиші ночі. Повторював собі, що він — мужчина, що Амада значно сміливіша за нього, і що, зрештою, він має в кишені револьвер.

Раптом волосся йому стало дибом — почув приглушені дзюркотливим струмком кроки. Якась темна постать обережно обминала вибоїни на стежці. Марсіаль прихилився до стіни і пропустив незнайомого, потім, ховаючись у тіні, підбіг до ваз. Ось і ключ... Молодик схопив його і затремтів. Потім повільно попрямував до хвіртки.

Сад здавався безлюдним. Зблизька видніли білі стіни альтанки, а далі — темне громаддя будинку, де світилося лише у двох чи трьох вікнах. Обережно повернув ключа в добре змащеному замку й, коли хвіртка жа-

лібно вискнула, аж похолов від жаху. Почекав трохи, потім увійшов до саду, причинив хвіртку і, скрадаючись, побіг до альтанки. Боявся, що за ним стежать, але сам себе заспокоював — мовляв, Амада не залишила б ключа, якби цієї ночі могло трапитися щось страшне... Штовхнув двері — й наразився на таку темінь, що аж моторошно стало. Був певен, що зараз висунеться чиясь рука і схопить його... Напружував слух, щоб вловити найменший шелест, а тим часом витер сірника. В альтанці чисто — ні пилу, ні павутиння, меблі поставлено вздовж стін. Одним словом, видно, що хтось добре тут потрудився. У кутку, за старою ширмою, Марсіаль побачив диван, оббитий шкірою, а на столику — свічку і сірники. Засвітивши свічку, поставив перед нею ящикочок, щоб світла не видно було крізь щілини дверей, і чекав схвильовано. Амада мала б уже бути тут. Де вона поділася?

Звичайно, це вона все підготувала. Цій жінці вистачить сміливості віддатися йому? Марсіаль згадавав її переможну усмішку, коли він, пригнічений, відступав після невдалої атаки, і пообіцяв собі, що цього вечора буде брутальним з цією святенницею. Але перш за все жадав солодкого сп'яніння, хотів відчувати наодинці з нею таємницю ночі... Напружено прислухався, чи не йде вона, і невідривно дивився на двері.

Вже стомився від цього очікування... Хвилини збігали, але ніщо не порушувало великий спокій ночі. Раз у раз поглядав на годинника. О, вже чверть на одинадцятку. Може, захворіла сеньйора Вільялоса? Може, затримали Амаду, коли вона виходила? Марсіаль наблизився до дверей. На прозорому небі блищали зорі... В будинку погасло світло. Довкола — море буйної зелені. Чому не йде Амада?

Пів на одинадцятку... Без чверті одинадцятка... Одинадцятка! Він ліг на диван, стомлений і розчарований, з гіркою думав про новий каприз свого Сфінкса. Вогник свічки блимав, і на стінах ворухнулися темні плями. Раптом Марсіаль схопився, бо почув покvapну ходу, і кинувся до дверей, назустріч Амаді. Простягнув руки і обійняв її. Сеньйора де Хакоб, зітхнувши, поклала голову йому на плече. Серце в неї шалено стукотіло...

По хвилі припав жадібними губами до покірливих вологих уст. Коли хотів зачинити двері, Амада, отямившись, злякано вигукнула:

— Не треба!

Марсіаль, добре знаючи її вдачу, не наважився сперечатись: був певен, що вона втече...

— Не зачиняй! — владно говорила Амада. — Якщо зачиниш, я піду!

Марсіаль холодно мовив:

— Ти вбиваєш найкращі пориви мого почуття! Тобі подобається засушувати квіти, які ще не розвилися!

Не сказав більш нічого, але й не дивився на неї. Амада знітилась. Раптом вона прошепотіла:

— Гаразд, якщо хочеш, — зачини... Прагнеш лише насолоди!

Марсіаль кинувся до дверей, узяв їх на засув і, щасливий, повернувся до коханої...

— Коли б ти знала, яких страждань завдаєш мені, то змінила б свою поведінку! Як довго чекав я цієї хвилини, а ти знову мучиш мене... Ми були б такі щасливі! Ми забули б усі наші сварки і... після цієї ночі я кохав би тебе ще більше!

Він тремтів, пригортаючи її, а Амада слухала ті гарячкові слова із незбагненим смутком... Він не вгавав:

— Твоя душа і твоє тіло — я ніколи не відділяв їх, чуєш? Ось губи... Скільки вони зневажали мене, ніби поцілунок — найжахливіший злочин!

Амада покійно поклала голову йому на плече і ступала, наче уві сні. Раптом знову вирвалася з його обіймів і зупинилась посеред альтанки бліда й розгнівана.

Марсіаль сів на диван.

— Ти... йдеш?

Вона не поворухнулась.

— Ні. Я прийшла поговорити... Тільки поговорити! Там, біля матері, було краще...

Марсіаль здивовано спитав себе: «Невже це вона?»

— Сідай, — криво усміхаючись, сказав він. — Поговоримо...

Сеньйора де Хакоб боязко примостилась на краєчку дивана.

Гамуючи шалену лють, Марсіаль узяв її за руку.

— Чому ти така? — спитав він.

Ці слова глибоко схвилювали її. Вона неспіливо й ніжно погладила його по голові, наче перепрошувала. Потім заговорила щиро й сумно:

— Я така не тому, що хочу мучити тебе, друже. Зустрічі з тобою — єдине щастя в моєму житті, а хіба б я хотіла втратити своє щастя? Я така не тому, що прагну здаватися хорошою. Ні, я погана, дуже погана. Ти знаєш, як ти мене змінив? Сама себе не впізнаю. Те, що я нині дозволяла тобі робити, ще торік жахнуло б мене! Я ж так поважала себе (у цьому була моя сила!), так вірила собі! Нині не вірю... І це все зробив ти!

Він слухав її, похмуро стуливши губи.

— Чому ж ти — не моя?

— Як-то — не твоя?

— Не моя! Сама знаєш! Не дитина, щоб не знати, як жінка може належати мужчині. Амада замислилась. А він дивився на неї — кохану, жадану.

— Але це не так легко... Я пішла б за тобою, аби по-справжньому, чесно, хай би навіть мене весь світ зневажав! Але обманювати? Жити в родині, їсти хліб старої матері і зраджувати тих, хто мене оточує? Ні, це не мій шлях! Я купую щастя, плачу за нього і нікому нічого не винна... Напевне, Хоакіна або хтось інший шпигує за нами, та мені байдуже! Я прийшла сюди не криючись, і якщо вранці мати визнає, скажу їй, що ми були разом... І вона повірить, бо я ніколи їй не брехала...

— Ти божевільна!

Він почав бавитися її кучериками на потилиці, потім жадібно припав до ніжної шиї...

— Ні, ні, ти слухай, я ще не закінчила,— благала вона. — Нині я знаю, чого хочу. Ні, я не вдаю з себе цнотливу (адже зустрілася з тобою об одинадцятій годині ночі!), але ж ти не вимагатимеш від мене того, на що я не можу наважитись... Мабуть, смішно слухати таке з вуст жінки, але я кажу це щиро. Я весь час тамувала нестримний потяг до тебе, а втім, наполягала, щоб ти прийшов... Бо моя любов більша за твою... Одверто признаюсь у цьому. Проте є щось сильніше навіть за неї!..

Він уже не слухав.

— Які гарні в тебе ніжки! Скільки я мріяв бодай доторкнутись до них!

Але сеньйора де Хакоб вчасно відвела жадібну руку і поправила сукню.

Марсіаля наче облили холодною водою. З гіркотою глянув на неї, мовчки сів поряд і ображено сказав:

— Гаразд! Я вже не надокучатиму тобі! Її чоло спохмурніло.

Він теж насупився.

— Я хотів би знати, навіщо ти кликала мене сюди.

Вона нервово усміхалась, щоб приховати хвилювання, і не відповіла. Але коли побачила, що Марсіаль похилив голову і що очі його повні сліз, звелася на ноги.

— Чому ти не хочеш зрозуміти мене? — спитала лагідно. — Хіба я не бачу твоїх страждань? Але тепер маю рацію. Якби ти знав, чим я тільки ризикую! Адже мій чоловік вистежує мене... Я не хотіла говорити тобі про його огидні плани...

Стримуючи ридання, розповіла про все, що їй сказав старий кучер... Крім того, вона сама бачить, що чоловік ладен кинути її в обійми кого завгодно, аби тільки мати спадкоємця!

Амада замовкла, пригнічена цією ганебною сповіддю.

Марсіаль, почувши про таку незначну, на його погляд, перешкоду до їхнього щастя, знов почав нестямно цілувати її.

— Тільки й усього? Але якщо це дасть то-

бі щире кохання, ти маєш цілковите право зрадити чоловіка!.. Адже він не любить тебе? Чого ж ти мучишся від докорів сумління? Ти можеш бути моєю і водночас вволити його волю. Чому ж не зробити йому таку ласку?

Сеньйора де Хакоб була надто збентежена, щоб помітити весь його цинізм.

Марсіаль цілував її, слабку й безвольну, певний, що ось-ось переможе, і не давав їй отямитись. Свічка блимала, догораючи. Марсіаль, заплутавшись рукою в жіночім одязі, зовсім сп'янів від поцілунків. Та що ж це таке? Невже вона знову знущується з нього?

Коли Марсіаль отямився, Амада стояла перед ним, сповнена гордої віри в свої сили.

Він сказав розлючено, наче батогом шмагонував.

— Дуже вдячний! Он для чого ти прийшла!

Амада мовчала.

— Навіщо ти мене сюди покликала? Як ти, така холодна, могла бавитися почуттями в розпалі пристрасті і тішитись, збуджуючи мене?

Знов не відповіла.

— Може, гадаєш, що ти добре вчинила, довівши мене до такого стану? Ні! Любов завжди можна пробачити, а холодний обман природи — ніколи. В таких випадках неможливо ставити одну свічку богові, а другу — чортові... Ти слухай, бо ми востаннє про це говоримо. Ти більше не бачитимеш мене. Сьогодні я нарешті дізнався, на що можу сподіватись від тебе. Я йду...

Амада застогнала. Марсіаль повторив:

— Я йду! Прощай! Ні ти, ні я не створені одне для одного!

Сказавши це, попрямував до виходу. Хотів вразити її, принизити, та не знаходив жорстоких слів. Відчинив двері і, не озираючись, вийшов. Вітер, повний терпких випарів саду, вдарив йому в лице. Став на порозі, неспокійно втупившись у густу темряву. Раптом за його спиною пролунав тремтячий Амадин голос:

— Тільки одне слово, одне-однісіньке...

— Чого тобі треба? — спитав сухо.

— Скажи мені тільки одне,— благала вона, — скажи тільки одне, і я тебе відпущу. Невже ти думаєш, що коли я не погоджусь на твої вимоги, в нас не буде кохання?..

— Не буде! — твердо сказав Марсіаль.

— А дружби?

— Не знаю...

— Тоді прощай!

Марсіаль несвідомо стиснув її холодну руку і швидко пішов. Отже, остаточно поховано його останні мрії.

Х Після того побачення минув рік. Життя сеньйори де Хакоб дуже змінилось, та й саму її, стомлену, змарнілу від горя, з свиною на скронях, важко було впізнати. Навіть хода в неї стала якоюсь невпевненою. Коли при ній говорили про тих, хто бореться за правду, — вперто насуплювала брови.

Протягом цього року Марсіаль іноді, про людське око, відвідував дім Вільялосів, але з Амадою бачився рідко, бо вони уникали одне одного.

Тепер молодик обрав собі інший шлях. Він не належав до тих, що роблять безглузді помилки, бо йому був властивий егоїзм і вміння все підпорядковувати холодному розрахункові. Вважав, що гроші — окраса життя. Був такий час, коли Марсіалеві родичі кепкували з його надмірної прихильності до літератури і бажання стати газетярем. Але ці добрі люди помилялись щодо справжньої вдачі хлопця. Марсіалю подобалось удавати з себе ідеаліста, бо в душі у нього переважали практицизм і сухість — риси, які часто зустрічаються в молодого покоління.

Щоб одразу позбутись своїх мрій та химер, треба було взятися до якоїсь зискової справи, і йому пощастило в цьому. Дістав посаду в касі одного з банкірів, які, позичаючи гроші будівельникам, мали від того величезні прибутки.

Горезвісна зустріч в альтанці лишила не дуже глибокий слід в його душі.

Амада цікавилась його успіхами, а своє нещасливе кохання вважала за хворобу, яку час неодмінно вилікує.

Великої туги сеньйорі де Хакоб завдавало те, що з матір'ю коїлося щось дивне: старенька стала підозріливою, неспокійною, нервовою. Неабияку роль відіграла в цьому Хоакіна, яка тепер поводитися з Амадою вкрай зухвало і дедалі більше прибирала до рук сеньйору Вільялосу. Майже не відходячи од старої господині, щоб слухати всі розмови і навіть підказувати їй свої власні думки, ця служниця робила все, аби тільки віддалити матір від дочки... «Невже вона розповіла матері про все? — думала Амада. — Ні, коли б так сталося, мати заборонила б Марсіалю приходити сюди». А втім, сеньйора Вільялоса, колись така ніжна з Амадою, стала тепер сувора і недовірлива, якась відчужена. Дочка вже не читала їй вечорами газети, не вкладала в ліжку (тепер нею піклувалася Хоакіна). Сеньйора де Хакоб мовчки терпіла все це заради матері, щоб не хвилювати її. До того ж, вона вважала себе винною.

Одного ранку, коли господиня і служниця замкнулися, щоб ніхто їм не заважав, сеньйора де Хакоб постукала в двері опочиваль-

ні — їй конче потрібна була материна порада в якомусь господарському питанні. Відчинила Хоакіна і, ставши на порозі, повідомила, що наказано нікого не пускати.

— А відколи ж це мама криється від мене так, що навіть наказує не приймати? — спитала Амада, занепокоєна нахабством служниці, яка наголосила на слові «нікого».

Хоакіна звернулася до сліпої, котра все чула, і спитала в'дливо:

— Сеньйоро, ваша дочка наполягає на побаченні з вами, хоч я їй передала від вашого імені все, що ви звеліли передати.

Настала пауза. Серце матері прискорено билосся, вона мусила щось вирішити. Нарешті, відповіла скорботно:

— Прийди пізніше, доню. Нам дуже ніколи.

Амада довго плакала. Вона все зрозуміла і намагалась більше не турбувати матір. Хоакіна постійно нагадувала старій жінці про бога, пекло і смерть, прищеплюючи їй покору і страх. В такий спосіб полонила її душу. А дочка була не в силі відвернути цей вплив. Адже мати ніколи не простить їй того злочасного шлюбу, що призвів до втрати маєтності, шлюбу з шахраєм і негідником. Та й власна провина не давала Амаді спокою. Лишається скоритись, адже життя однаково розбите... Великого болю завдала їй мати, сказавши якимось:

— Я завдячую Хоакіні більше, ніж своїм дітям.

Амада силувано усміхнулася і нічого не відповіла на це — адже поряд була ненависна служниця — але серце їй защеміло.

Отак минали дні, печальні й одноманітні...

У боротьбі з минулим, яке вона називала «добою свого божевілля», Амада всіляко обминала місця, де зустрічалася з Марсіалем. Майже ніколи не заходила до бібліотеки, а за перші чотири місяці тільки двічі була в саду, боячись навіть поглянути на альтанку. Якимось, натрапивши на щербату вазу — колишню «поштову скриньку», шпурнула камінь в цього невинного свідка свого кохання. Потім цілий вечір не могла заспокоїтись, аж поки не позбирала всі черепки і не сховала їх у своїй кімнаті, як реліквію. Раніше Амада зберігала все, до чого доторкувалися руки коханого: листи, олівці, книжки, навіть сигару... Згадавши це тепер, гірко усміхнулася.

До Серро приїхав її брат, суддя, щоб узяти шлюб. Щоб сліпа мати могла бути при вінчанні, ця церемонія відбулася в їхньому домі. Сеньйора де Хакоб, звикнувши до монотонного життя, дуже стомилася від клопоту, пов'язаного з весіллям — від того прибирання, печіння і варіння.

Сеньйора Вільялоса була рада, що оженила сина. Вона любила свою молодуву неві-

стку і плакала від радості, коли чула про неї добре слово. Але, на жаль, не здійснилась її мрія — бути вкупі з молодятами. Крім того, що син не міг залишити свою посаду, була ще одна причина: суддя давно поклявся, що ніколи не житиме там, де доведеться зустрічатися з Діонісіо Хакобом...

Слухаючи його пояснення, вдова звела сліпі очі до неба і покірно сказала:

— Якось воно буде...

Амада подумала: «Невже мати знову зда-лася на волю Хоакіні? Невже мені знову доведеться бути самотньою, лишитися вічна-віч із своїм горем?..»

Її життя тепер стало нудне, буденне. Хакоб, як і перше, рідко ночував удома — напевне, мав коханку. Амада знала про його успіхи в політиці (був одним з кандидатів у Конгрес), знала, як він розтринькує гроші, проте раділа, що чоловік дав їй спокій, але мати була з цього невдоволена і закидала їй легковажне ставлення до подружніх обов'язків — мовляв, скандальне поведження чоловіка кидає тінь і на репутацію жінки. Отже, Амада, на угоду матері, мусила вживати заходів, щоб повернути осоружного їй Хакоба.

На щастя, з'явилася несподівана подруга і полегшила життя сеньйори де Хакоб. Вона, як теплий промінь сонця, увійшла в холодне життя Вільялосів. Це була сімнадцятирічна сестра братової дружини — гарненьке дівча, створене для розваг, веселоців і сміху, з лукавим, задерикуватим носиком і гарни-ми очима, в глибині яких, здавалось, пустувало наївне бісена. Вона полюбила цих двох нещасливих жінок, котрі жили, немовби заховані в руїнах, а обидві сеньйори побачили в чарівній ляльці те саме, що раніше в Марсіалі, — відгомін світу, од якого вони жили вдалині.

Тільки-но опинившись у домі Вільялосів, Ермінія здивовано вигукнула:

— Що за чудові речі зібрані у цих кімнатах! Але як ви можете тут жити?

Сеньйора де Хакоб усміхнулася її наївності. Вони належали до різних світів. Дівчина була дочкою підприємця, який за два роки здобув велике багатство. Жила в палаці, спорудженому і умебльованому в стилі модерн, такому несхожому на старе житло Вільялосів, що вона остовпіла від подиву. Її сестра познайомилася з молодим Вільялосом на провінціальному пляжі, і Ермінія навіть не уявляла собі, як живуть його родичі. Вперше, коли дівчина зайшла в дім Вільялосів, їй здалося, що вона перенеслась у прадавню епоху із застиглою картиною вже мертвих звичаїв. Потім заприятелювала з обома господинями і, співчуваючи їхньому горю, часто годинами сиділа коло них, щоб хоч трохи розрадити. Амада пока-

зувала їй усе варте уваги в бібліотеці та в галереї фамільних портретів, що зображували поважних сеньйорів у старовинних костюмах.

Найбільше сподобався Ермінії схожий на праліс занедбаний сад і відлюдний, мовчазний садівник.

— Рослини поглинуть дім, — казала дівчина, показуючи на буйну зелень. — Коли я тут сама, без вас, мені страшно. Тут є гадюки, правда ж?

Їй дуже хотілось зайти до альтанки, але сеньйора де Хакоб, холонучи, завжди відмовлялася тим, що там багато пацюків. Амада уважно слухала щебетушку, яка висловлювала свої думки про життя, такі не подібні до її думок. Ермінія казала, що вийде заміж лише після того, як нагуляється, нантанцюється і набуде якогось життєвого досвіду. Не могла збагнути, чому так гірко склалася доля сеньйори де Хакоб — жінки вродливої, милої і, безперечно, гідної поваги.

— Якщо мене мій чоловік не любитиме, — цокотіла вона, — то єдине, про що я попрошу його, — відразу дати мені спокій. Адже молоді бувають тільки раз, а захоплюватися можна і по кілька разів...

Сеньйора де Хакоб мовчки кивала головою або казала сумовито:

— Вдова, люба моя, це щось зовсім інше, ніж тобі здається у двадцять років!

Одного вечора, коли Ермінія розповідала про своїх подружок, Амада раптом мовила:

— Колись і я не прощала людям помилок. Але тепер... Тепер я могла б приятелювати з такими жінками, на яких раніше і не глянула б... — І додала по паузі: — Хоч мої погляди змінилися не тільки тому, що я постаріла... Це тому, що я — така сама, як і інші...

Дівчина розсміялась:

— Ви, Амадо? Та невже?

— Звичайно.

— Годі, доню. Не мели дурниць! — встряла в розмову стара. — Які там у тебе гріхи, щоб отак мучитись?

Сеньйора де Хакоб похилила голову і відчула на собі здивований погляд Ермінії. Запала тиша — кожна з них думала про своє.

Ермінія ні разу не зустрічалась з Марсіалем у цьому домі, бо він приходив дуже рідко — мабуть, захопився новим коханням. Амада була певна, що, побачивши цю красуню, він неодмінно почне залицятися до неї, а втім, хотіла їх познайомити. Не раз говорила Марсіалю про свою нову подругу — і, коли він байдуже знизував плечима, жартома провіщала, що влаштує їхнє весілля.

Марсіаль, який тепер одверто зневажав сеньйору де Хакоб, якось спитав похмуро:

— Хто цього хоче? Ти?

Сеньйора де Хакоб була бездоганно чесна, тим-то розійшлася з Марсіалем. Їй чомусь здавалось, що проживе недовго, й від того стала ще безвольніша.

Звичайно, не так воно виходило, як бажала сеньйора де Хакоб...

Те літо було страшенно жарке і грозове. Майже щоранку чорні хмари скупчувались на обрії, і починалася злива. Це створювало пригнічений настрій.

Якось після довгої перерви до Вільялосів завітала Ермінія, і вперше їй стало тут нудно. Амада відчула це і засмутилась, бо любила цю юну істоту і з нею почувала себе не такою самотньою. Останнім часом Амада не ходила до матері, бо в її кімнаті завжди стовбичила Хоакіна. Крім того, сліпа безнастанно молилась, дбаючи про спасіння своєї душі. Служниця все зробила, щоб віддалити господиню від родичів. І сеньйора де Хакоб сама, без Марсіаля, без Ермінії, без будь-яких зовнішніх вражень, поринула в тугу.

Нарешті, одного серпневого вечора, Марсіаль та Ермінія випадково зустрілися у домі Вільялосів. Марсіаль прийшов перший, а через п'ять хвилин з'явилась дівчина, як завжди чарівна, в прозорому білому вбранні і крилатому сомбреро. Сеньйора де Хакоб так хвилювалась, що насилу опанувала себе. Чомусь їй здалося, що Марсіаль був з чогось невдоволений, а Ермінія — серйозніша, ніж завжди. Може, вони відчували одне до одного антипатію? Тож коли слуга повідомив, що автомобіль сеньйори чекає біля воріт, Амада з полегкістю зітхнула.

Через десять хвилин вона впала на ліжко і, кусаючи подушку, щоб заглушити ридання, дала волю сльозам. Марсіаль під цей час розмовляв з сліпою, тривожно шукаючи очима Амаду.

XI — Знаю, що ти щира, Ермініє. Скажи, яке враження справив на тебе мій родич?

Сеньйора де Хакоб усміхалась, але її очі сумовито стежили за гарним обличчям подруги.

— О, він симпатичний і навіть дуже добрий!

Амада здригнулась.

— Він тобі подобається?

Ермінія почервоніла.

Перевівши розмову на інше, сеньйора де Хакоб стала милуватись красою Ермінії, оцінюючи її із скрупульозністю ревнивої жінки, яка хоче знати зброю суперниці. Ця дівчинка була якась осяйна: світло в розкритих великих темних очах, сповнених наївної сміливості; світло на гладенькій шкірі з голуби-

ми лініями вен; світло на свіжому роті і білих зубах. Мала прегарну статуру і стрункі ніжки, яких не приховувала по-модному коротка сукня.

Серце сеньйори де Хакоб боляче стиснулось. Більш не хотіла знати про почуття Ермінії, бо бачила, що та криється з чимось. Цілий вечір гостя весело щебетала і здавалася цілком щасливою.

Через тиждень Ермінія і Марсіаль знову зустрілись, ніби випадково, коло стільця сліпої. Прийшли майже разом, обоє вишукано одягнені; вона — у сукні з прозорими рукавами, з перлами на шиї і в маленькому сомбреро, з-під якого вибивалося кучеряве волосся. Вся кров прилила Амаді до серця, але перемогла цікавість: що вони робитимуть? Обоє усміхнулись і потиснули одне одному руки, й жінка відчула, що вони вже бачились і розмовляли. Потім вона, як завжди приязно, почала розпитувати Ермінію про здоров'я, про нові плаття, з ніжністю згадала невістку... Марсіаль сидів осторонь і дивився на блискучі носки черевиків, сподіваючись на закінчення цієї нудної розмови. Бабуся лагідно докоряла дівчині:

— Ти ж єдиний сонячний зайчик, що забігає до нашого сумного житла, тим часом забула про нас, не заходиш. Чому ти не любиш тих, хто тебе любить?

Ермінія кокетливо виправдувалась і усміхалася всіма ямочками нарум'яненого обличчя. В неї на цьому тижні було два звані обіди, весілля Тронкосо, їзда верхи, бо тепер у моді коні, а скільки візитів, двоє чи троє запрошень до театру, готування до човнярських гонок і безліч інших дрібниць, про які вона й згадати не може! Увечері падає на ліжко й спить, як убита. Але всі ці розваги незабаром скінчаться — і тато стомився, і грошей вона багато витратила... Безнастанно щебетала, начебто забувши про Марсіаля і тішачись оцим базіканням.

Сеньйора Вільялоса зітхнула.

— Твоя нещасна сестра, мабуть, забуде в глухій провінції про всі розваги. Що вона тобі пише?

Дівчина похитала головою.

— О! Вона старша за мене на п'ять років і нагулялася значно більше, ніж я. Крім того, вона замужем і кохає свого чоловіка. То хіба не однаково, де жити? Коли я вийду заміж, побачите, якою я буду!

І зареготала, наче шлюк — теж одна з веселих розваг.

Марсіаль підійшов до столика, на якому Ермінія залишила сумочку, і почав бавитись шовковими шнурочками. Дівчина, обернувшись, глянула на нього і насварилася пальчиком:

— Зробіть ласку, покладіть сумочку, бо в ній мої таємниці...

Марсіаль розсміявся. Він радів з нагоди, люб'язно розмовляючи з Ермінією, показати свою байдужість до сеньйори де Хакоб. Спокій Амади, яка завжди дивилась на нього, як на друга, його дратував.

— А чому ви не дозволяєте мені розкрити ваші таємниці? Мабуть, вони не дуже цікаві, і ви побоюєтесь, що я про це довідаюсь.

Ермінія звабливо усміхнулась:

— Ет! Мені байдуже! Відкрийте сумочку! В гріху — покаяння.

Марсіаль витягнув невеличке дзеркальце, гарненьку пудреницю, коробку рум'ян, хусточку з мереживом, записну книжечку з олівчиком, кілька поштових листівок і платиновий образок святого Антонію, менший за мізинець. Молодик іронічно засміявся:

— О, який музей! Ви нічого не залишили вдома, сеньйорито?

— Це моя зброя! — відповіла вона, не бентежачись:

— А цей ідол?

— Він заслуговує на повагу. Це святий Антонію, але йому бракує цнотливості. Я ношу його, щоб кинути виклик долі. Подруга моєї сестри носила його чотири роки і стала черницею. Може, й мені судилося таке.

Вона дивилась на архітектора спокійно і глузливо, ніби хотіла показати свою перевагу над ним.

«Саме такі жінки й ощасливають чоловіків!» — подумала Амада і вирішила пожертвувати собою заради Марсіалевого щастя. Вона вийшла, пославшись на якусь негайну справу, і залишила гостей біля сліпої. Ще почула, як старенька каже Марсіалю, наче справжня сваха:

— Будь обережний, сину мій, а то цей святий Антонію іще посміється з тебе!

Повернувшись через півгодини, Амада побачила, що вони любо розмовляють і сміються, а мати, як у ті щасливі дні «великого безумства», куняє на своєму стільці. Побачила — і вийшла знову... Гості зніяковіли.

Коли по Ермінію прислали автомобіль і настала пора прощатись, Амада, строга і бліда в своєму жалобному уборі, обняла її, а Марсіаль винувато, ніби злочинець, опустил перед Ермінією голову... Стара прокинулась, ніжно поцілувала дівчину й сказала:

— Приходь іще повеселити нас, а якщо одержиш листа від сестри, — принеси мені.

Амада і Марсіаль залишилися самі коло сліпої, яка знову задрімала. Обоє мовчали. Першою обізвалася сеньйора де Хакоб. Вона вся тремтіла, але говорила спокійно:

— Непоганий вибір, сеньйоре. Дівчина закохалася. Вона може дати тобі щастя.

В її голосі відчувалась іронія. Марсіаль підвів голову і понуро відказав:

— Я не вірю, що ти щиро радиш мені одружитися з Ермінією...

— А чому ні? Рано чи пізно ти покохаєш і тебе покохають...

Марсіаль здивовано глянув на неї і гірко усміхнувся:

— А чому, Амадо, тобі самій не дати мені щастя? Чому це має робити інша?

Його серце шалено стукотіло, він нахилився і хотів узяти її за руку. Амада відсахнулась:

— Ні!

Бабуся прокинулась і розплющила невидючі очі.

Вперше після довгих місяців вони згадали про минуле. Амада повторила:

— Ні! Цього вже ніколи не буде!

І сама здивувалася з своєї рішучості, бо насилу стримувала ридання. Марсіаль глузливо зареготав.

— Значить, ти справді радиш мені похитати іншу?

Сеньйора де Хакоб кивнула:

— Тільки так ми обоє можемо мати спокій.

Марсіаль мовчки підвівся і вийшов, не попрощавшись.

Цієї ночі Амада навіть не склепила очей. Мучилася від ревнощів, але Ермінію не звинувачувала ні в чому. «Так сталося тому, що Марсіаль ніколи не кохав мене. Було б надто егоїстичним вимагати, щоб він зв'язав свою долю з моєю, бо шлюбо з цією дівчиною дасть йому справжнє щастя...»

Дедалі напруженіші ставали і взаємини з матір'ю. Сеньйора Вільялоса, зовсім здавшись на волю служниці, стала такою похмурою і відлюдною, що навіть не приховувала невдоволення, коли до неї заходила Амада. Нещасна дочка невимовно страждала від того.

Із старою господинею служниця трималася запанібрата, а на Амаду дивилася так нахабно, що бідолашна жінка винувато опускала очі.

Якось Амада одержала листа, підписаного словом «друг», і здогадалася, що це від кучера Хосе. Шанобливо повідомляв, що служниця натуркала сеньйорі, ніби Хакоб надумав її отруїти, а сама хоче заманити в пастку сеньйору Вільялосу і довести її до божевілля. Амада з огидою відкинула анонімку. Аж ось одного ранку той лист постав перед нею в зовсім іншому світлі, коли побачила, що Хоакіна подає матері склянку води, а старенька неспокійно поводить очима, і руки в неї тремтять.

Ця жахлива підозра так вразила Амаду, що вона вже не могла думати про щось інше. Навіть Ермінія та Марсіаль цікавили її тепер значно менше. Пильно стежила за

Хоакіною, сподіваючись впіймати її на гарячому. Часто схоплювалася вночі і припадала до шпарини в дверях Хоакіниної кімнати — може, вона варить отруйне зілля? Проте всі її намагання про щось довідатись були марні.

Служниця весь час залякувала сліпу мукми пекла і безнастанно товкмачила про вічне життя, а це згубно впливало на бідолашну бабусю.

Ідеалом Амади була справедливність і повага до чужих переконань, тим-то вона не наважувалась втручатися в цю справу і збивати матір з шляху, обраного добровільно. Все-таки вирішила поділитися з братом своєю тривоною і, розповівши про все в ли-

сті до нього, попросила вийти у відставку і оселитись разом з ними, тим більше, що Хакоб уже й не жив удома.

Брат, засліплений щастям медового місяця, ні про що інше не міг думати і поставився до її звістки дуже легковажно. Між іншим повідомляв, що незабаром таки піде у відставку, але зовсім не в зв'язку з похмурими Амадиними передчуттями.

Сеньйора де Хакоб, вкрай змучена і самотня, тяжко переживала холодність матері, проте в усьому винуватила себе саму, бо, взявши шлюб проти волі батьків, понівечила життя собі і всій сім'ї. Материне невдоволення відчувалося в кожному її слові, а надто коли вона, зітхаючи, починала з ніжністю говорити про свого бідолашного сина і невістку, котрі мусять нидіти десь у глушині. Ці міркування звичайно завершувались значущою фразою:

— Зрештою, ялось воно буде!

Усвідомлення, що саме її заміжжя завдало стільки горя близьким людям, сповнювало гіркою душою Амади, хоч вона вже дорого заплатила за свої помилки. «Святий боже! Чи того, що я вже віддала, не досить?!

Мабуть, найкраще для мене було б померти».

Не бажаючи заступати комусь дорогу, звернулася до матері:

— Мамо, нам конче треба вирішити всі наші справи. Я житиму окремо, брат з дружиною зможуть спокійно оселитися в цьому домі. Я багато над цим думала. Це — найрозумніший вихід.

Стара різко обірвала її:

— Як? Ти — заміжня жінка, і житимеш сама, без чоловіка?! Щоб люди казна-що плескали про тебе? Ні, доню. Якщо так зробиш — пропадеш. Терпи, на все воля божа.

І знову зітхнула, але не так осудливо, як раніше.

Амада заридала і, захлинаючись од сліз, припала до материних колін.

— Я хочу, матусю, щоб ти жила спокійно. Щоб ти усміхалась. Щоб коло тебе були щасливі діти, які б давали тобі вітху, а не страждання. Мені байдуже, що говоритимуть люди, бо життя моє розбите, і я вже не сподіваюсь ні на щастя, ні на радість. Не хочу заважати людям, ні в чому не винним.

Змучене обличчя сеньйори Вільялоси полагіднішало, вона ніжно простягнула руку, щоб погладити дочку по голові, але з сусідньої кімнати долинуло сухе покашлювання, і рука важко впала на коліно.

— Устань, дочко, — мовила суворо. — Все це дитинність і гонор. Тепер у твоєму житті є тільки одна любов, одна надія...

— Яка? — спитала нещасна, відчуваючи, що сили облишають її.

— Бог!

Сеньйора де Хакоб вийшла заточуючись, ніби мати осудила її одним цим словом.

А через кілька днів Ермінія принесла звістку про Марсіаля. Дівчина передала бабусі, як вона ласкаво називала сеньйору Вільялосу, листа від своєї сестри.

Дуже квапилась, бо на неї чекали партнери по тенісу. Амада вийшла їй назустріч. Вони поцілувались, і Ермінія, поспіхом виклавши всі новини, пообіцяла навідати бабусю іншим разом.

— Яка ти непосидюща! А Марсіаль? Ти його бачила? — спитала сеньйора де Хакоб.

— О, багато разів, — захоплено щебетала дівчина. — Я недавно ділилася з батьком своїми планами і мріями. Та ми ще про це поговоримо.

Вона махнула рукою і, поспішаючи до автомобіля, гукнула:

— Я не прощаюсь, бо гадаю, що швидко повернуся. Ну, до зустрічі.

Але вона не повернулася. Старовинний дім був тепер надто похмурий, бо знову надійшли роковини смерті сеньйора Вільялоса, і вона боялась, що, прийшовши сюди, в могилу живих, втратить свою радість.

Амада, віддаючи данину печальній річниці, менше думала про щасливих закоханих, хоч знала, що Марсіаль часто відвідує Ермінію, і бачила, як паленіє обличчя дівчини, коли при ній хтось називає його ім'я.

Тепер усі в цьому домі говорили лише про смерть і похорон. Чорні постаті тихо снували по просторих кімнатах, в яких жили спогади минулого. Опівдні ставили стілець сліпої перед портретом сеньйора Вільялоси на весь зріст, і вдова ворушила губами, молячись за упокой душі небіжчика. Амада, сидючи поряд, зовсім не молилась, бо віра згасла в її серці, ураженому болем і заподіяною їй кривдою. Іноді мати пригадувала деталі, пов'язані з останніми днями життя сеньйора Вільялоси:

— Такого ж дня, о цій же годині — ти пам'ятаєш? — йому полегшало, і ми вірили, що він одужає. Мені здається, я чую, як він каже, що зараз одягнеться і встане з ліжка. Або:

— А пам'ятаєш, як він нас усіх покликав, гадаючи, що настала його остання мить? Потім, коли йому подали кисневу подушку, він ожив і почав жартувати.

Амада здригалась, ніби їй у рану сипали сіль, а з очей бігли сльози.

Траплялось, що вона раптом нібито навіть бачила, як Ермінія з Марсіалем походжають нескінченною алеєю, але це видіння не викликало в ній ні смутку, ні гіркоти. Так само байдуже дивилась і на Хоакіну, котра безнастанно проказувала молитви, а коли зверталася до Амади, говорила так ласкаво, ніби примирилася з нею.

Якось уночі, коли всі пішли, а стара, як завжди, задрімала, сеньйора де Хакоб у розпачі впала навколішки перед батьковим портретом.

— Батьку мій, — простогнала вона, — ти бачиш, як я страждаю! Скажи мені, невже я вчинила так погано, що не гідна твого прощення? Якщо я не така погана, підтримай мене і допоможи, бо відчуваю, що мені забракне сили іти далі самій... Повір, батьку любий, що я усім пожертвувала ради тебе, імені, яке ти мені дав, бо не хотіла, щоб ти по смерті соромився за свою дочку!

Дивилась на полотно, сподіваючись чуда, але обличчя сеньйора Вільялоси залишалось гордим і незворушним. Серце їй пройняв холод. Повільно підвелась і вийшла з вітальні...

Наступного дня з газет довідалась про заручини Ермінії та Марсіаля. Там-таки повідомлялось, що весілля відбудеться незабаром. Не забули згадати про вроду Ермінії та про заслуги її нареченого.

Цікаво, що Амада, котра в свій час доклала стільки зусиль, щоб вони побралися, тепер вважала цей шлюб химерним і безглуздим...

Одного понеділка сеньйора де Хакоб побачила серед кореспонденції листа від судді Вільялоси і дуже зраділа.

Протягом довгого часу ніяк не могла дочекатися братової допомоги, конче потрібної для того, щоб покласти край пануванню Хоакіні і навести лад у домі. На її численні, сповнені благань листи суддя відповідав вельми ухильно, але нарешті дав обіцянку подумати над цією справою, хоч сам він не бачить підстав для тривоги: Хоакіна — просто надокучлива ханжа, не здатна на якийсь там злочин. Проте він порадить матері звільнити цю служницю, лише для того, щоб заспокоїти Амаду.

Тим-то сеньйора де Хакоб так зраділа, побачивши братів почерк на конверті, і одразу розпечатала його.

Суддя списав чотири сторінки, дотримуючись такого самого нудного стилю, як у своїх виробах. Дуже докладно розповідав про власне життя, службу і про вагітність дружини. Підкреслював, що іноді проводить процеси вдома, щоб не залишати Аделаїду саму, бо її часто нудить, а голова паморочиться так, що вона може зомліти...

У цьому листі сестру зацікавив лише один абзац:

«Тепер, моя люба мамо, я хочу перейти до серйозного питання. До мене дійшли чутки, ніби служниця Хоакіна — погана жінка. Очевидно, її не можна притягти до судової відповідальності, але я раджу тобі розлучитися з нею, давши їй достатню винагороду. Цим буде забезпечено спокій мені і, особливо, сестрі. Не вірю, моя добра мамо, щоб якась вередлива служниця могла важити для тебе більше, аніж спокій твоїх дітей».

Амада зайшла до материної опочивальні, чекаючи нагоди, щоб прочитати їй листа. Спочатку служниця не звернула уваги на сеньйору де Хакоб, але потім, зметукувавши, що дочка хоче лишитися з її господинею наодинці, наче прикипіла до місця, проте Амаді таки вистачило терпіння пересидіти її. Тільки-но Хоакіна вийшла, Амада покvapно, одним духом, прочитала листа вголос.

Поки йшлося про синові службові справи та майбутнє материнство невістки, старенька аж сяяла від радості, але, почувши про Хоакіну, враз насупилась.

По недовгій паузі мати стримано спитала: — Хто йому написав? Це, безумовно, ти. Амада мовчала.

— Гаразд, дай братові відповідь од мого імені, що я винна перед цією жінкою, що вона мені така ж дорога, як і мої рідні діти,

і що я захищаю її тому, що всі на неї нападають.

— Але ж він пише, що це треба зробити заради спокою в нашому домі.

— Напиши йому так, як я сказала, дочко.

Стара похилила голову і знову поринула в болісні роздуми. Потім зітхнула, з очей полилися сльози...

— Адже тільки в біді можна зрозуміти, чого варта людина, яка тобі служить вірно, як пес.

Амада безнадійно махнула рукою. Що вдієш?! Уже пізно. Зусилля, які вона в свій час змарнувала у горезвісній боротьбі за своє кохання, треба було спрямувати на інше — на визволення матері від згубного впливу тієї пророки. Мати була ніжною, довірливою і доброю, а тепер перетворилась на затуркану, нещасну істоту, котра виконує всі примхи підлої Хоакіні. Служниця спритно скористалась із сприятливих для неї обставин: овдовівши, сеньйора Вільялоса відчула на своїх плечах надто важкий тягар. Годі було сподіватися на чийсь допомогу. Зятя, егоїстичного і легковажного, вона ненавиділа, син був далеко, а дочка, котра жила при ній, теж не приділяла їй достатньої уваги. Цілком природно, що ця сліпа жінка захопилась за простягнуту їй руку, повірила, що служниця щиро їй віддана, і робила все, що тій заманеться.

Лише тепер Амада усвідомила, якої величезної помилки допустилася, а втім ніякого виходу з цього тяжкого становища не було.

...Повернувшись до своєї кімнати, сеньйора де Хакоб пошматувала злощасного листа і викинула клаптики крізь вікно.

Знов почала міркувати про своє гірке життя. Вона цілком самотня і навіть у своїй рідній домівці виявилася зайвою.

Колись Марсіаль кепкував з її намагання обмежувати життя формулами догматизму, часом інфантильного, в якому відбивалась її абсолютна життєва недосвідченість. І справді, ці погляди були причиною всіх великих невдач її життя. Передусім, її наївність призвела до шлюбу з Діонісіо. Потім віра в святість сім'ї не дозволяла їй бачити вади свого чоловіка. Згодом, коли вона щиро покохала, — примусила себе зректися того, кого могла б назвати своїм, а інша жінка обікрала серце її матері. І вона сама штовхнула Марсіаля в обійми Ермінії...

Але ж, усе-таки, чому вона така несмілива? Чому дозволила закабалити себе ханжі, котру могла б не впустити до материної кімнати і навіть вигнати з дому? Щоправда, був такий час, коли Амада вважала себе винною. Тоді сприймала приниження, як покару, і ладна була усе вистраждати. Але нині все змінилось, бо за помилку вона заплатила тяжким горем...

Задихаючись від гніву, бігала по кімнаті. З огидою пригадала, що під час її сьогоднішньої розмови з матір'ю до них виразно долинуло якесь шарудіння, покашлювання. Звичайно, та шпигунка підслухувала... Амаді раптом спало на думку побачитися віч-на-віч з служницею, яку вона могла б подавити своєю зневагою. Місяць тому такий вчинок видався б їй негідним, але тепер це був єдиний спосіб дати вирішальний бій за свою долю.

Саме в цю мить у саду з'явилась Хоакіна, видно, вона йшла до себе в кімнату. Амада кинулась із своєї світлиці по чорних сходах.

Хоакіна стояла до неї спиною, як тоді, коли чистила платинову бляшку, і злякано обернулась, помітивши чийсь тінь. Сеньйора де Хакоб втупилась у неї.

— О, сеньйоро Амадо! Це ви! — спокійно мовила служниця.

— Еге ж. Я прийшла поговорити з вами.

Хоакіна мовчки присунула їй єдиного стільця, що був у цій чистій і незатишній, наче келія, кімнатці.

— Але ж сеньйора могла послати по мене...

— Тут краще, — сухо сказала Амада.

Дивилася пильно, наче виймала душу, а служниця мовчки чекала.

— Чому ви, Хоакіно, ненавидите мене? — кинула раптом.

Служниця спробувала усміхнутись і заперечливо хитнула головою.

— Відповідайте. Чому ви намагаєтесь пошварити матір з дочкою?

— Та ж ви самі добре знаєте: коли б я хотіла цього, мені було б досить схрестити руки і сказати саме те, що ви приховуєте від матері...

Натяк був достатньо прозорий, і сеньйора де Хакоб почервоніла від сорому. Але усвідомлення того, що її помилка — не така серйозна, як гадає служниця, надало їй сили. Вона гордо випросталась, задоволена, що розмова перейшла на цю тему.

— Ах, так! Мій злочин! Мій жахливий злочин! Дай боже, щоб оті чутки дійшли до моєї бідної матері, бо вона б тоді запитала мене, і я сказала б усю правду, і була нарешті спокійна. Я кохала й кохаю всією душею одного мужчину, і це — не мій чоловік. Я приводила коханого в свій дім, приймала його на самоті, відчувала, що збожеволію в його обіймах. Чому ви не розказали цього моїй бідній матері, якщо знали? Ви, безперечно, могли б це зробити, бо ж ви не віддали того, що, незважаючи на мою любов, я відмовилась від свого щастя, яке міг дати мені тільки він.

— Я це знаю, сеньйоро, — серйозно сказала служниця. Амада здригнулася.

— Ви знаєте?! Як же ви можете знати?

Щоправда, ви могли про це довідатись, читаючи мої листи або листи... мого коханого. Чому ж тоді ви, вірячи в бога, котрий, як відомо, не карає безгрішних, хотіли мене покарати, замість допомогти врятувати душу? При всій вашій удаваній порядності й побожності ви не можете сказати мені те саме, що я. Що то за священик, котрий щонаочі чекає вас на вулиці, і чого він приходиться до вас?

— Цей священик — мій брат, сеньйоро.

— Ваш брат? — вигукнула здивовано.

— Рідний брат, сеньйоро... Херонімо Ітуррігойєн-Іречета... Нещасливець, який не зміг одержати парафію.

Сеньйора де Хакоб збентежилась: хотіла викрити святенницю і натомість опинилася в прикрому становищі. Ця жінка добродесна і взагалі значно сильніша за неї. Амада втупилася в лице Хоакіни, тверде і закам'яніле, як на гравюрах релігійного змісту, де завжди відображають душевну чистоту істот, котрі живуть без сердечного неспокою. Хоакіна була дівочою, яка ніколи нікого не кохала і ненавиділа усіх, що любляться. Тепер сеньйора де Хакоб ладна була усе їй пробачити. Вона програла битву з першої зустрічі і не намагалася приховувати своєї поразки. На її душі був гріх, хоч вона не віддалася коханому, і це позбавило її морального права вимагати від інших пошани до себе. Але Хоакіна вважала її ще гіршою, ніж вона була насправді.

Опустивши очі перед цією спокійною і холодною жінкою, сеньйора де Хакоб мовила щиро:

— Я вірю, що своїми словами завдала вам болю. Звичайно, ви, не зазнавши кохання, не можете збагнути, як я страждаю, отже, й не змініте ставлення до мене. Але, якщо ви любите свого брата, вам легко зрозуміти, що таке для мене мати. Скажіть — ви щиро його любите?

Вперше голос Хоакіни затремтів від хвилювання.

— Як бога! — сердечно сказала вона. — Він у мене єдиний на світі.

Амада зрозуміла, що допекла їй до серця, і вирішила скористатися з цього:

— А для мене єдина на світі — ваша бідолашна сліпа господиня. Чому ж ви стаєте між нею і мною? Ви скаржитесь, що ваш брат — невдаха і, напевне, хотіли б, щоб він забагатів. Гаразд, я вам допоможу, віддавши частку своєї спадщини, і буду вдячна, якщо ви допоможете мені. Адже вам так легко зробити те, що я прошу!

Хоакіна замислилась. Але коли заговорила, її голос був знову холодний:

— Я чесно служила вашій матері і не знаю, чого ви, власне, вимагаєте від мене.

Та сеньйора де Хакоб не здавалась:

— Не сумніваюсь у вашій відданості. Але

чому, наприклад, моя мати вже не хоче, щоб я переодягала її перед сном?

— Тому що ви, сеньйоро Амадо, майже забули про неї тоді, коли... Пробачте, сеньйоро, я сказала непристойність!

— Так, — гірко відповіла жінка, — тоді, коли я аж помирала за Марсіалем? Правда?

Хоакіна мовчки кивнула. Амада вела далі:

— А чому мати болісно кривиться, коли я подаю їй склянку води? Чому не говорить зі мною, як раніше? Чому не довіряє мені? Чи моя мати боїться мене?

— А ви ні, сеньйоро?

— Кого ж?

— Я цього не знаю. Можливо, свого чоловіка чи сеньйорито Марсіалья...

— Мого чоловіка?!

— Я кажу — можливо. Сеньйора не розповідає мені про свої справи... Але ті, в кого господь відібрав зір, недовірливі і всього бояться.

— І це все, Хоакіно?

— Все, сеньйоро!

— Чому ж ви, така віддана служниця, — ущипливо мовила Амада, — не сказали моїй матері, що я маю любовника?

— Бо це не мій обов'язок, сеньйоро. До того ж, я не хотіла завдавати їй прикрощів. Бідолашна жінка ще могла б тяжко захворіти. Але я зробила все можливе, аби інші слуги не запідозрили, що сеньйорито Марсіаль приходив до... Хай мені пробачить сеньйора, але ж вона сама запитує... Її нещасна мати така ніжна! Сповідник сказав мені, що хвилювання, біль чи переляк може спричинити їй смерть... І тому я не наважилась дати їй запрошення на весілля сеньйорито Марсіалья...

Амада зблідла, поточилася і сперлась на спинку стільця, щоб не впасти. Удар був жорстокий і влучний. Благально спитала:

— Це правда?

Служниця обернулася, витягла з шухляди розірваний конверт:

— Це запрошення надійшло вчора увечері.

Сеньйора де Хакоб машинально узяла конверт, але одразу ж кинула його в лице нахабі:

— Ви підліші, ніж я гадала!

І вийшла. На устах Хоакіни вперше промайнула легка усмішка.

В Амадиній душі клекотіло сліпе обурення. Марсіаль відходив од неї, Марсіаль мав належати іншій! Щоб не закричати, кусала собі пальці. Але відчай і лють швидко минули, і вона гордо випросталась, ладна захищати своє щастя. Подумала гнівно: «Він раніше був мій, а не її».

Та все-таки він уже чужий! Він чужий! Тепер вона в цьому не сумнівалася.

Амада машинально йшла до бібліотеки, куди не заглядала відтоді, як Хоакіна повісила там сімейні портрети, котрі пильно дивилися на неї з потемнілих полотен. Вона знову бажала швидше повернутись до минулого, віддатись гіркій поволоді, жити знову хвилинами, які берегла в своїй душі. Інстинкт привів її до місця незабутніх побачень. Зненацька перед нею виросла висока чорна постать у сутані. Амада побачила широко усміхнене обличчя, виголені щоки — і не встигла зникнути. То був отець Гарсія, материн сповідник, добряга з кучим розумом і з оптимістичною вдачею, який над усе любив смачні наїдки. Хоакіна рекомендувала його замість отця Нор'єги, бо той, на її думку, був надміру хитрий... Амада силувано усміхнулась.

— Вітаю вас, дочко моя. Я прийшов сюди, бо наша сліпенька хвилюється за вас і просила мене поговорити з вами.

Він хотів був пригорнути сеньйору де Хакоб і поцілувати, але вона удала, що не здогадалась, і нерухомо стояла на місці.

— Моя мати вам, отче, доручила поговорити зі мною?

— Оце допіру. Її тривожить, що ви не ходите до церкви, не сповідаєтесь і вже давно не причащались... Я прийшов до вас лише заради неї; знаю, що ви — свята, ніколи не согрішили, і цього для мене досить.

Сеньйора де Хакоб почервоніла і щиро сказала:

— Ні, отче, зовсім я не свята, і марно ви мене так називаєте...

Добродушний священик на мить здивувався, але, будши не дуже далекоглядним і маючи грубий розум здорового селянина, відкинув будь-які сумніви і поблажливо провадив далі:

— Ви здитиніли! Де це бачено, щоб жінка не виходила на вулицю?! Та ваш дім — втілення чесності! Ваші гріхи, дочко моя, менші, ніж я відпускаю на сповіді.

Але сеньйора де Хакоб сумно проказала:

— Не все в цьому домі — чесність, отче! Під його дахом зосталося і погане.

Її очі блищали. Не вірячи в бога, не хотіла б сповідатися перед слугою його, але цьому, безперечно порядному чоловікові, котрий дав обітницю бути добрим і щиро зустрічати людське горе, — прагнула розповісти все.

— Сповідь потрібна для того, щоб заспокоїти матір. Але я знаю, що нема чого вам прощати, і обіцяю, що не надокучатиму більше.

Приголомшена сеньйора де Хакоб повними сліз очима глянула на священика й, не приховуючи іронії, мовила:

— Ви маєте рацію, отче. Я здитиніла. Це або вередування нудьгуючої нероби, або

ревнощі до легковажного чоловіка... Про сповідь ми ще поговоримо, і ви побачите, що я не гірша за ваших парафіян.

Священик жестом показав, що має час. Довго розповідав про свої злигодні, про те, як він бігає по всіх кварталах міста, уражених жахливою епідемією інфлюенци. Протягом десяти років він не мав парафії і жив з поодиноких мес. А гірш за все ота біганина... Останнім часом страшна пошесть винищує цілі родини, смерть руйнує домашні вогнища...

Очі Амади горіли темним вогнем.

— Та чи справді вмирає стільки людей?— спитала вона схвильовано.

— Невже ви цього не знаєте, дочко моя? Падають, як мухи. Спочатку людині дуже болить голова, виламує суглоби, на другий день їй трохи кращає, але хвороба дає серйозні ускладнення на легені, серце... Ось тут, у кварталі неподалік од вашого будинку, день у день зростає кількість покійників. Є сім'ї, де всі лежать покотом...

Сеньйора де Хакоб, щоб обірвати цю неприємну розмову, подала йому руку.

— Гаразд, отче. Ви не знаєте, яка я вам вдячна за новини... А ще більше — за обіцянку бути прихильним до мене під час сповіді...

Добряга спохмурнів, бо взагалі любив побалакати.

Амада, не певна, що Хоакіна не шпигує за нею, все-таки зайшла до бібліотеки.

Старі портрети колонізаторів, священиків і чиновників вишикувалися над темною полицею. Раніше Амаді здавалося, що всі ці небіжчики повставали з могил, щоб судити її, а тепер вона й не глянула на них. Вийняла з шухляди папір і написала коротенького листа.

«Марсіалю!

Мені конче треба з тобою зустрітись.

Сьогодні — вівторок. Прийди в п'ятницю о десятій. Я чекатиму тебе біля входу. Якщо побачиш у вікні, що ліворуч, затінене світло, заходь сміливо.

Не нервуйся. Постараюсь більше не надокучати, бо знаю — тобі не подобається все, що пов'язане зі мною».

Перечитала листа, гірко посміхаючись. Потім написала на конверті начесу, наліпила марку. Відчула полегкість, наче зробила вирішальний крок у своєму житті, і приготувалася сміливо йти назустріч майбутньому.

Провела служницю до садової огорожі і, переконавшись, що та вкинула лист у поштову скриньку, зайшла в дім, сповнена гідності, спокійна. І в тихій ході, і в гордовитій поставі, і в чорному без прикрас платті — в усьому відчувалася її зневага до моди і до жіночої легковажності.

XIII

Коли годинник на далекій церкві видзвонив десять разів, сеньйора де Хакоб уже стояла під масивною колоною і неспокійно дивилася на вулицю. Звідси видно було електричні ліхтарі, трамваї та поодиноких перехожих. Було вітряно, сіялася холодна мжичка, і Амада змерзла в легенькій домашній сукні, проте ждала терпляче. Коли проходив трамвай, вона здригалась і підводила голову.

А Марсіалья все не було... Колись він не спізнався... Міг би й зараз що-небудь вигадати тій, іншій, і все-таки прийти сюди.

Вона ніби прикипіла до місця. Лише раз стрепенулася, побачивши, що хтось підійшов до хвіртки. Але ні, то якийсь п'яниця, що чвалав вулицею, проклинаючи нічну теміню. Амада байдуже глянула йому вслід. Потім стала лічити трамваї: один... два... три... десять... Після одинадцятого угледіла на розі Марсіалья. Він вийшов з автомобіля, тримаючи над головою парасольку.

Марсіаль боязко озирався. Амада мовчки подала йому руку. Він заговорив, і голос його був хрипкий і чужий.

— Яка необачність... Чого ти мене покликала?

— Нам треба поговорити. Ходім до бібліотеки.

— Може, краще тут? — обережно спитав він.

— Ні, там.

Як колись, повела його за руку. Вони перейшли через вітальню, де в кутку горіла маленька лампочка під старим фарфоровим абажуром, потім — порожній передпокій, дві кімнати, лунки й холодні, і, нарешті, галерею. Двері до бібліотеки були прочинені. Амада засвітила світло і стала перед Марсіалем — бліда, спокійна й рішуча.

Марсіаль промимрив:

— Це все марно і жорстоко. Навіщо ти мучиш себе і мене?

Зазирнула йому в очі:

— Отже, правда, що ти одружуєшся?

— Ти ж сама так захотіла!

— А якби я захотіла, щоб ти не одружився?

Він здивовано глянув на неї. Ніколи, навіть у хвилини забуття, Амада не говорила з ним тоном коханки, яка просить і вимагає. Її любов завжди була недовірлива, стримана і потайна. Марсіаль мовчав...

— Відповідай! А якби я захотіла, щоб ти не одружився? — повторила вона.

Тепла хвиля залила йому груди. Схвильовала ця інтимність і така знайома кімната, де колись, у ті дні, він мріяв, тішився і страждав. Але не міг забути і про свою поразку,

про те, що ця жінка хотіла, щоб він її покинув. Тим-то відповів грубо:

— А хто винен? Я кохав тебе душею і тілом, а ти, холодна, тікала від мене, усе дбала про свою добродетель і намагалася бути для мене лише абстракцією, привидом, міражем. Те, що я просив у тебе, цілком відповідає природі людини, а ти відштовхнула мене і воліла бути добродетельною, а не моєю.

Сеньйора де Хакоб тяжко зітхнула:

— Ти мене кохав... Я була для тебе єдиною жінкою... Все це минуло. А тепер? — благоголюючи простягла вона руки.

Марсіаль завагався і, витримуючи її погляд, сказав:

— Я завжди любив тебе!

Його голос звучав боязко й фальшиво.

Амада відчула це.

— Ти — щирий?

— Так!

Амада знову була поряд, і він сп'янів.

— Марсіалю, слухай уважно. Я не можу без тебе жити. Це не шаблонна фраза і не романтична кучерявість, як ти, глузуючи з моїх дивацтв, казав колись. Не можу без тебе. Моя мати, моє ім'я, моя родина, моя совість — тепер для мене мало важать. Ти для мене — все! Я тебе кохаю, і тому щаслива. Те, що інша жінка здобула право називати тебе своїм, розкрило мені очі. Ти ж бачиш, що я сама освідчуюся в коханні, що я вже не Сфінкс... Я не житиму без тебе!.. Я відкинула всі свої сумніви. Я, безумна, хотіла бути хорошою, хоч народилася поганою. Я любила тебе. І люблю.. Якщо не оженишся, я буду такою, як ти хочеш.

Запанувала тиша. Марсіаль дивився на неї, покірливу й ніжну, — такою він бачив її в дні журби, — і був ладен погодитись, але сам злякався цієї думки. Якщо весілля не відбудеться, виникне грандіозний скандал, крім того, мати замучить його беззастанними докорами. Хоч яка Амада вродлива, він не може пожертвувати заради неї своїм майбутнім. Та й смаки і уподобання в них абсолютно різні.

І він проказав гірко:

— Ах! Що б я віддав, аби почути ці слова тоді, коли благав не мучити мене!

Це була відмова. Очі сеньйори де Хакоб палали.

— Отже, ти береш мене?

Вона стояла, високо піднісши голову, груди хвилювались під чорним шовком сукні. Марсіаль збентежився.

— А ти все зважила? Я гадаю, що таке не робиться швидко. Потрібен час, щоб підготувати розрив. Та ще моя мати...

Амада перепинила його:

— Я ладна покинути рідну матір! — рішуче вигукнула вона.

Марсіаль тремтів, передчуваючи своє падіння.

— О, я не кажу, що вона може втрутитись. Я хочу сказати, що не сподівався такого від тебе... На превеликий жаль, я обрав у житті інший шлях. Мої нерви не витримують, бо ти доводиш мене до божевілля — то приваблюєш, то відганяєш... Щоб забути тебе, я покохав іншу. Адже ти сама навіяла мені це кохання, ти сама віддала мене іншій. Тепер мені потрібен час, щоб знову все змінити.

Амада махнула рукою — мовляв, краще не говорити про минуле, і спитала:

— Скільки тобі потрібно часу?

— Місяць, — буркнув Марсіаль, аби щось сказати.

— Гаразд. Через місяць я буду твоєю. Мені також потрібен час, щоб усе залагодити.

Він здивовано глянув на неї. Амада розповіла про свої плани. Не пообіцяла одразу стати його коханкою. Не хоче чинити так, щоб хтось, зокрема мати, брат і чоловік могли закинути їй нечесність і лицемірство. Марсіаль намагався заперечити, але вона ніжно затулила йому рот рукою.

— О, дай мені поміряти! Я все влаштую якнайкраще. Хіба тобі не радісно, що я тішуся своїм щастям? Адже воно таке коротке! Рано чи пізно ти одружишся зі мною, бо захочеш створити собі домашнє вогнище. Я уже мрію про це не рік і не два.

Голос її звучав ніжно, обличчя сяло від радості. Марсіаль уперше бачив її такою — довірливою, пустотливою, безтямно закоханою. Він і сам замріявся і знову забув про наречену, про будь-яку обережність. В оманливому міражі кохання йому ввижалося привабливе майбутнє. І вже нікого не було в цілому світі, лише їх двоє — Амада і він.

Подався вперед і хотів обняти її, але вона лагідно відвела його руку:

— Через місяць! Сьогодні ми тільки освідчились.

Знову ніжні обіцянки!.. Але Марсіаль, не образившись, палко і щиро сказав:

— Клянусь, що віднині буду тільки твоїм.

Жінка затріпотіла від цих слів, а Марсіаль припав до її губ. Вона заплющила очі.

З саду крізь відчинене вікно вривався вітер, і лампочка, підвішена до стелі, погойдувалась. Портрети предків, як і перше, суворо нагадували Амаді про честь і обов'язок, але тепер це зовсім не обходило її. Минуле тихо вмирало в меланхолійній сутіні, яка стала для неї яскравою зорею. Ще ніколи досі не відчувала такої внутрішньої гармонії.

— Обережно! — прошепотіла вона, відхиляючись од коханого.

Хтось наближався галереєю. Амада штовхнула Марсіаля у куток за шафою, а сама, сівши до світла, розгорнула книгу. Пройшов слуга, несучи склянку і свічник. Амада отямилась, згадавши, що цьому слугі наказано тепер спати біля дверей, що виходили на вулицю.

— Швидше! Швидше! Ти прийшов дуже пізно... За десять хвилин він зємкне двері!

Додала, задихаючись від хвилювання:

— Через місяць я буду твоєю!

Марсіаль пригорнув її до грудей, поцілував і покvapно вийшов, а вона стала на дверях бібліотеки, щоб під якимсь приводом затримати слугу.

Цілу ніч Амада борсалась, не можучи заснути. Серце їй щеміло, а в голові весь час снувалися тривожні думки. Відчувала, що Марсіаль уже не той, яким був раніше, і зненавидить її за те, що вона нав'язала йому свою волю. З тугою згадувала його поведінку під час останнього побачення: його понурість і холодність, боягузливе небажання ризикувати майбутнім, закиди, що через неї вони обоє нещасливі...

— Марсіаль почав нове життя і вже не може любити тебе, — настирливо нашіптував їй внутрішній голос. — Він захопився чарами юності, його привабила дівчина, чесна перед усім світом. Ти ж не можеш цим похвалитися. Незабаром тобі мине тридцять років, ти вже змарніла від горя. Ти не можеш з'явитися у вищому світі, де жінки, як хрест, несуть шлюбну вірність, — адже, за законом, належиш іншому чоловікові. Ти зробиш злочин, покинувши сліпу матір, та й сам Марсіаль ніколи не пробачить тобі цього... Ти перемогла, вирвавши з нього обіцянку, але твоє життя розбите. Єдиною твоєю втіхою, надією і спокутою стане лише смерть.

— Ти не маєш права жертвувати коханим, бо він — щасливий, — розпачливо волав інший голос.

Бідолашна жінка, переборюючи свою нерішучість, почала кепкувати з власних сумнівів. Аж ось знову почула неблаганний голос:

— Ця дівчина — легковажна кокетка. Може, вона й не любитиме, як ти, але ж не розтратила своє серце, не помилялася на життєвому шляху. Вона цнотлива наречена, і поки що Марсіаль кохає її більше, аніж тебе, хоч згодом, безперечно, розлюбить. Чому ти не вберегла його, коли він був твоїм? Ти була рабинею принципів давно засуджених... Уже все минуло. Зрікайся чи вмирай, а річка не потече назад...

Минуло кілька днів. Амада марно очікувала на листоношу і страшенно нервувалась. На щастя, мати не могла відчувати цього настрою, бо всю її увагу було зосереджено на

тому, щоб влаштувати гідну зустріч синові, який мусив облишити свою посаду, бо хворів на хронічне нетравлення шлунку, зокрема, треба було опорядити приміщення для нього, і мати цілими годинами сиділа, слухаючи веселий передзвін молотків.

— Коли приїде твій брат із дружиною, — казала вона, — розвіється смуток цього дому, який нині здається кладовищем.

Амада вірила, що коханий врятує її, але на п'ятий день, не одержавши листа, серйозно занепокоїлась. Нарешті написала сама.

...Почалася зима, дощова і сумна. Безнастанно мрячило. Світло не гасили навіть удень. Усе в домі здавалося липким від вогкості. По величезних кімнатах, як тіні, снували слуги.

Амада відчувала, що смуток цих похмурих днів поглиблює її горе. Тепер, коли вмирали її останні мрії, здавалось, що минуле, якого вона не могла позбутись, роззявляє свою пащу, щоб поглинути її. В душі разом із втомою і бажанням спокою зростала покора. Амада вже не нарікала на долю, не обурювалася, але й не мала сили далі жити.

Коли Марсіаль, нарешті, відповів, на неї повіяло холодом. Писав, що хоч добре пам'ятає день 23 січня, визначений ними для того, щоб з'єднатися навіки, він повинен сказати, що здійснити це нелегко. Потрібен якийсь привід, щоб порвати з нареченою. Мовляв, настрій у нього жахливий, бо уявляє собі, як реагуватиме мати, довідавшись про таку несподівану зміну в його намірах. Звичайно, він вживе усіх заходів, щоб назвати її своєю — адже стільки вистраждав, кохаючи її. Амада відзначила, що в листі не було ні запалу, ані запевнень. Наприкінці, посилаючи їй поцілунок, просив пробачення за те, що відповів не одразу, — не міг цього зробити, бо страшенно нервується і не в силі розважливо обміркувати все як слід.

Весь цей лист, нещирий і холодний, нагадав Амаді цидулку роздратованого боржника, змушеного додержати своєї обіцянки. Особливо обурили її Марсіалеві слова про поцілунок.

«Власне, він має рацію», — подумала вона і, вийнявши з шухляди папір, почала писати швидко, гарячково:

«Можеш звинувачувати мене в чому хочеш, але я розмірковувала і побачила, що неспроможна здійснити свій попередній намір. В цьому я не рівня тобі, адже ти маєш силу волі, ти ладен зробити те, що ми задумали.

Такий вчинок був би справжнім божевіллям, і мені не слід на це погоджуватись. Вважаю, що краще я назавжди залишусь для тебе Сфінксом, і в такий спосіб житиму

без докорів сумління, а це для мене — найважливіше».

Розпачливо вигукнувши: «Який сарказм!», написала «Прощай» і запечатала конверт.

«Не може бути, — думала вона, — щоб Марсіаль повірив у щирість цього листа. Якщо він мене кохає, то неодмінно повернеться».

Тепер у її душі зажеврила надія. Їй необхідно було обманювати себе саму, щоб, зрештою, мати сили дійти до кінця.

Лист летів назустріч її долі...

На думку Амади, Марсіаль не міг не відгукнутись на її горе. Мусив знати, що її лист — лише великодушна омана; мусив знати, як вона тепер мучиться, страждає. І вона не втрачала надії, водночас кепкуючи з власної наївності. Чекала день, два, три, чотири... десять... Нарешті, здалася гіркій долі.

А Марсіаль мовчав...

XIV

Минуло два тижні. Того вечора сеньйора де Хакоб зачинилась у своїй кімнаті, щоб нікого не бачити і не чути. Коли

хтось постукав у двері, вона подумала, що то Хоакіна, і різко гукнула:

— Хто там?

За дверима озвався слуга:

— Сеньйоро, отець Гарсія запитує, чи ви можете його прийняти.

Невдоволена з того, що їй не дають побути на самоті, спитала стомлено:

— Де отець Гарсія?

— Тут, біля дверей, сеньйоро.

Вона завагалася, але, зрештою, сказала:

— Нехай заходить.

Священик, збентежений тим, що йому довелося порушити її спокій, попросив пробачення і зніяковіло тупцявся на місці. Амада лагідно усміхнулась і жестом запросила сісти.

— Я прийшов, сеньйоро, на прохання вашої матері. Справа делікатна, отже, даруйте мені... Вам відомо, що ваш сеньйор чоловік порушує справу про розлучення?

Сеньйора де Хакоб, анітрохи не знітившись, ствердно кивнула головою.

— А ви знаєте, що він хоче добитися розлучення, щоб узяти новий шлюб?

— Перед тим, як він мав порушити справу про розлучення, — спокійно сказала сеньйора де Хакоб, — я дала йому свою згоду.

Отець Гарсія аж підскочив на стільці:

— Це ж злочин, який засуджує церква! Ви знаєте, що це злочин, дочко моя?

Вона поклала собі на серце руку і тихо проказала:

— Якщо я не можу знайти щастя тут, то природно, що шукаю його в іншому місці.

Добряга здивувався і почухав потилицю, напружуючи бідну пам'ять, щоб знайти потрібне слово. Глянув на жінку. Що діється в її душі? Хоч вона була спокійна і говорила лагідно, очі в неї застигли, наче в божевільної. Священик подумав, що це від глибокого та німого горя, якого їй завдала чоловікова зрада.

— Обережно, моя бідна донечко! — співчутливо вигукнув він. — Горе збиває вас на криві стежки і заводить в оману. Ви належите до сім'ї віруючих, в якій ніхто ніколи не розлучався... Скажіть мені, що ви помилились, що осуджуєте ці слова, що то не ви їх сказали, а горе ваше.

— Я вже не знаю, чого зрікаюсь і в що вірю, отче. Раніше я надміру вірила, і тому дійшла, самі бачите, до чого... Але ви мені кажете, що мати попросила вас поговорити зі мною. Все буде так, як я вирішила. Моя мати нешира, вона боїться сама сказати те, що в неї на думці.

Священик намагався виправдати стару.

— Наша бідна сліпенька не заслуговує на ваш докір, дочко моя. Просто вона боїться про таке говорити з вами, і це природно. Крім того, йдеться про справу, яка належить до компетенції церкви. Ваш сеньйор брат вирішив би її краще, ніж я. Але його приїзд затягнувся, бо нема ще на його місце наступника. Він написав матері листа, в якому називає цю подію у вашій сім'ї скандальною. Між іншим, необхідно, щоб ви поклалися на свого адвоката, який би від вашого імені заперечив проти порушення справи про розлучення. Ви знаєте, чим сеньйор Хакоб обгрунтовує свою вимогу?

— Знаю. Тим, що я відмовляюся з ним жити, — спокійно відповіла Амада.

— Це ж підла брехня!

Вона усміхнулась:

— Ви помиляєтесь, отче. Мій чоловік одержав листа, в якому я все виклала.

І тепер отець Гарсія, який уже запитував себе, чи ця жінка при своєму розумі, почав вірити, що вона недалека від божевілля. На його грубому обличчі відбився переляк і співчуття.

Він не здогадався про її душевну драму, яка була надміру складна для нього, але знав капризи і вибрики жінок. А те, що трапилось, було надто звичайне: чоловік, який завжди вважав, що його обманюють, хоч його зовсім не обходила жінчина невірність, хотів одружитися з багатою вдовою і охоче розірвав би попередній шлюб. Був надто звичайним і лист, якого Амада в розпачі на-

писала своєму чоловікові: «Я могла б завдати тобі ще жорстокішого удару, але не порушую справи про розлучення і прошу тільки одного — допомогти мені в цьому». Священик розгубився і насупив брови.

— Це серйозна помилка, якої я не можу пробачити. Помилка щодо віри й традицій вашого дому. Та я не вважаю, що вона неоправдана, і ми намагатимемось зарадити цьому лиху.

Співчутливо подивився на її змарніле від сліз обличчя, на запалі очі, обведені фіолетовими колами. Амада помітила цей погляд і сумно посміхнулася.

— Я не знаю, отче, хто міг би сказати матері, ніби я хотіла щось приховати від неї. Вірніше, я все знаю і пробачаю тому, хто це зробив. Але тепер допоможіть мені виправити те, що сталось, щоб заспокоїти душу бідної каліки, котра не винна в моїх помилках. Слухайте мене: я не підпишу ніякої заяви, не заважатиму чоловікові порушувати справу про розлучення, але запевняю вас, що розлучення не буде, що ні церква, ні моя сім'я не матимуть підстави дорікати мені. Я ніколи не обманювала і зумію додержати своєї обіцянки. Але треба, повторю, щоб ви допомогли мені, щоб ви були моїм поручителем і в свою чергу запевнили матір, що не буде розлучення, скандалу, судового процесу і що через кілька днів усе влаштується...

Збентежений священик кивнув на знак згоди.

— Отже, ви обіцяєте, що виступите проги волі чоловіка, якщо він наполягатиме на своєму?

— Якщо не буде іншої змоги, я виступлю.

І опустила очі, щоб не зустрітися з недовірливим поглядом співрозмовника.

— Скажіть, дочко, коли ми остаточно залагодимо наші справи? Запитую це, щоб мати спокійну совість.

— До двадцять третього січня, — сказала вона тремтячим голосом.

Настала пауза. Обоє заглибилися в свої думки. Потім священик важко підвівся і простягнув руку, яку жінка машинально поцілувала.

— Гарзд! — вигукнув він. — Я обіцяю і покладаюся на вас. Згода?

Вони пішли до дверей. Сеньйора де Хакоб ішла легким швидким кроком, ніби скинула з плечей тягар. Прощаючись, раптом спитала:

— А як там ваші хворі, отче?

— Жах, дочко моя! Ота пошесть замучила мене. Це — кара господня за злочини по-рочного віку. А ще злидні, бруд... Особливо в найближчому до вас кварталі... Страхіття! Учора я бачив Томасу, колишню вашу пралу. У неї вмерла дитина, а ще двійко малих

захворіли. Вона сама ледь тримається на ногах. І всі — голодні! Сеньйора Вільялоса, янгол-охоронець цього кварталу, доручила мені однести тій жінці грошову допомогу. Я сам мав би давно захворіти, але, здається, бог не хоче кликати мене до себе.

З-за дверей, біля яких вони стояли, тхнуло духом карболової кислоти і ладану, — це Хоакіна поливала і обкурювала весь дім, щоб відігнати заразу. Священик усміхнувся, знизав плечима:

— Даремні старання! Все одно можеш заразитися, хоч вилий усю чисто дезинфекцію.

Неспокійно дивлячись в очі господині, додав:

— Прощайте, моя бідна дочко. Не впадайте у відчай, це не личить християнці і сумирній жінці. Я бачу, що ви збилися з дороги, і печалюсь, бо цей дім — ніби моя сім'я. Не забувайте, що після віри покора — основна чеснота християнина.

Сеньйора де Хакоб уже не слухала його. Вона бачила, як священик, згорнувши свою парасольку, попрямував до виходу, великий і незграбний, як ведмідь, плутаючись у полах сутани. Ішов знову туди, де ллються сльози, де панують біль і горе. Щоправда, він не брав усіх цих злигоднів близько до серця, а, пройнятий оптимізмом здорового шістдесятирічного дідугана, виконував свої обов'язки машинально.

Амаді знову стало тоскно. Дім, де вона народилась, здавався їй величезним і пустинним...

— Для мене ніде немає місця!

Рано-вранці, коли веселі малярі розпочали роботу в братових кімнатах, Амада наказала служниці супроводити її. Накинула на плечі легкий плащик і пішла з непокритою головою, не маючи сомбреро.

Вона вже давно не виходила на вулицю. Слуги здивувалися, а Хоакіна, вкрай розгублена, кинулась до вікна: «Чому це сеньйора де Хакоб пішла з дому? Може, подалася до Марсіаля? Невже вони помирилися?» Хоакіна знала, що молодик, зачинившись у бібліотеці, провів із сеньйорою де Хакоб цілу годину, і що вони листувалися. Це, здається, усе. Та служниці спала на думку підозра, що Марсіаль з Амадою, перехитрувавши її, вже давно зійшлися, тим-то прожогом вискочила з дому, щоб простежити за молодою господинею.

Амада йшла до Томаси, про яку говорив священик. Дорогу до її халупи добре знала, бо навідувала цю жінку щоразу, коли господь послав бідолашній пралі дитину. Томаса всіх запевняла, що вона — вдова, проте дітей народжувала досить часто.

Служниця тремтіла від страху, наближаючись до зони, де лютувала епідемія. У цьому

занедбаному кварталі жили самі злидарі. Вузькі вулички поросли травой. Подекуди на моріжках паслися кози, шпорталися кури. На віршовках сохла білизна. Скрізь було тихо і безлюдно. На дверях хатин висіли білі листівки, на яких великими червоними літерами було написано «Інфлюенца», щоб попередити перехожих про небезпеку.

Наблизившись до Томасиної халупи, Амада наказала служниці зачекати, а сама пішла туди. Бліда дівчина прикипіла до місця.

В хаті на нужденному голому ліжку лежало двоє дітей. Одне з них задихалось, друге начебто спало. Навпроти — стара коліска і матрац на підлозі. На матраці в ганчір'ї заворушилася Томаса — худа, зелено-жовта, розпатлана і з великим животом, бо знову була при надії. Вона заплакала, побачивши сеньйору, і сказала, що не лишилося жодного простирадла — з останнього зробили саван найменшенькому. Амада підійшла до ліжка і поцілувала обох дітей. Мати жахнулася: «Вона шукала зарази?» Мармурове обличчя Амади було спокійне. Вона вже не думала про своє кохання і забула про Марсіаля. Не думала також про те, що хотіла померти перед двадцять третім січня. Все робила автоматично. Скрізь поприбирала, повичищала, продезинфікувала брудні речі своїми ніжними руками. В цій хаті, де можна було задихнутись від нудотного смороду, пробула кілька годин і пообіцjala прийти увечері. Залишила нещасній жінці всі гроші, які мала в гаманці. З легкою душею вона поверталась додому. На ясному небі сяяло сонце.

Тоді почалося для сеньйори де Хакоб нове життя. Цілі дні вона доглядала хворих. Томасині діти тепер лежали чистенькі, на нових простирадлах. Скрізь була потрібна допомога. Амаду вже знали медики муніципальної служби і сестри санітарних карет. Вона відмовилась від щеплення, бо не хотіла жити.

Завжди мріяла про справжній ідеал, про ширість, справедливість і любов, а гірке життя змусило її грати з собою і з людьми жорстоку комедію. Тим-то страждала від сорому, чуючи звідусіль похвали і слова подяки. Адже всі помилялись, вважаючи її втіленням доброти. Ні, вона не була доброю, не любила людей, — вона гамувала своє горе.

Великого болю завдало Амаді те, що майже не лишилося надії на одужання Томасиної дитини. До того ж, і вдома не було спокою; побожна служниця, накази якої завжди виконувалися в цьому домі, звеліла все, до чого доторкувалася сеньйора де Хакоб, випрати і продезинфікувати, а самій Амаді було заборонено наближатись до матері — мовляв, старенька може заразитись. Сліпа по-

годжувалась з усіма розпорядженнями ключниці. Отже, Амада весь свій час віддавала тепер хворим. На жаль, врятувати старшого Томасиноного синка була не в силі. Якось увечері він розплющив оченята, сповнені печалі. Амада припала губами до його тремтячого рота, але хлопчик перестав дихати.

— Це божевілья, сеньйоро! Потім не вилікується! — крикнула мати.

— О! — з сарказмом і болем сказала Амада. — У мене міцне здоров'я. Не заражуся.

Жінки зрозуміли одна одну... Це було схоже на велику сповідь без слів.

Праля сумно похитала головою:

— Життя несправедливе і жорстоке до того, хто на це не заслуговує!

Амада дивувалась, що ще й досі не захворіла. Вона мстиво боролася з горем, що роздирало їй серце. Якось увечері, лягаючи спати, відчула, що нездужає, проте вранці все минулося. І сама не знала, чи радіє з цього.

Менша Томасина дитина одужувала, а смерть старшої праля сприйняла з покірністю простої жінки. До Амади вона ставилася з суто материнською ніжністю, всіяко намагаючись розрадити і запевняючи, що вона ще зазнає щастя.

Вдосвіта сімнадцятого січня сеньйору де Хакоб почала тіпати лихоманка, потім страшенно заболіли голова і ноги, стало нудити. «Цього замало, щоб померти! — подумала вона. — Найжахливіше буде, якщо з моєї вини захворіє мати...»

Вранці, хоч як паморочилось у голові, примусила себе встати і пішла, як завжди, до Томаси.

Там вона сіла в кутку, похиливши голову, і заплющила очі.

Праля занепокоїлась, проте сказала бадьоро:

— Я на вашому місці, сеньйоро Амадо, замість конати з горя, вдарила б лихом об землю і жила б щасливо. Ніхто не подякує вам за те, що ви жертвуєте собою і своїм життям задля чийогось добра.

Сеньйора де Хакоб підвела голову і сумно усміхнулась:

— Може, ви маєте рацію, мабуть, на вашому місці я думала б так само. Але щастя для мене — річ недосяжна... Звичайно, я намагалась бути егоїсткою, прагнула, як ви радите, відкинути все, що заважає, проте своїх справжніх почуттів висловити не могла. І те, що ніколи мені не вдалося б зрушити з місця перепону на моєму шляху, вкрай пригнічує мене.

Томаса, нічого не розуміючи, дивилася на неї співчутливо і захоплено. Амада знову за-

мовкла, думаючи про свою хворобу. Хотіла до кінця триматись на ногах. Ранок видався холодним. Амада тремтіла, кутаючись у легку шаль. Її мучила лихоманка, руки й ноги заніміли, голова стала важкою, і Амада думала, що їй несила буде доплентатись додому. Томаса помітила, що вона зблідла і от-от знепритомніє, і тихо сказала:

— Ідіть додому і спочиньте. Не гнівить бога.

Амада здригнулась.

— Додому! Ні! Ні! — жахаючись, вигукнула вона.

А втім, через дві години довелося вести її під руку. Томаса відчинила ключем хвіртку і стежила за сеньйорою, аж поки не побачила, що та ступила на сходи, які ведуть до галереї. Насилу діставшись до своєї кімнати, Амада роздяглась і, з полегкістю зітхнувши, впала на ліжко.

За кілька хвилин з'явилася сліпа у супроводі дівчини, з якою Амада ходила до хворих.

— Що це таке, доню? Чому ти лягла? Може, в тебе лихоманка?

Наблизилась навпомацки і хотіла покласти руку їй на чоло, як у ті милі дитячі роки, але Амада злякано відсунулась на край ліжка.

— Мамо, бога ради, йди від мене. Це страшна зараза! — скрикнула вона.

— Будь розважливою, доню! — строго відповіла сліпа. — Я пошлю по лікаря, а ти не вставай, поки я не повернусь. — Поклала руку на гарячу доччину щоку.

Лікар сказав, що нема нічого серйозного, прописав потогінне і пообіцяв прийти увечері. Мати сіла у неї в головах, і потяглися довгі сумні години. Одна жінка лежала, приспана хворобою, а друга сиділа, терпляча й німа, з виразом фатальної покори. Увечері температура в хворої підвищилась, почалося марення. Їй ввижались труни та великі воскові свічі, і Марсіалю, який ішов під руку з незнайомою жінкою, сміючись і шепочучи їй ніжні слова. Потім усе довкола огорнула густа пітьма, і налетіли великі кажани, від яких вона відбивалась руками і ногами. В одного кажана було обличчя Хоакіні... Прийшов лікар, прописав заспокійливі краплі й повторив, що нема нічого серйозного.

Звичайно, стара вирішила сидіти цілу ніч разом із служницею коло своєї дочки. Було дуже холодно, і сеньйора Вільялоса звеліла зачинити вікна, які виходили в сад. Амада борсалась у тривожнім сні. Часом вона кликала чоловіка, потім брата, але ні разу не злетіло у неї з уст ім'я Марсіалю. Тільки трохи заспокоївшись, якимось дивно зареготала і вимовила чітко:

— Так, так! Сфінкс!

Сліпа й служниця, помітивши, що хвора

заспокоїлась, задрімали перед світанком і прокинулись, коли вже було видно. Сеньйора де Хакоб спокійно спала — вона почувала себе значно краще.

Вранці почався кашель, Амада скаржилась на біль у горлі, проте лікар сказав, що хвороба минає без ускладнень і триватиме ще днів зо два. Опівдні сеньйору де Хакоб залишили в кімнаті саму. Амада підупала на силах, але була спокійна. Увечері її тіпала лихоманка і мучив кашель. Мати знову, разом із служницею, сиділа у неї в головах. Хоакіна за весь день ні разу не заходила до цієї кімнати. Хворій здавалося, що вона лине у вічність. Там, угорі, не було ніякого життя, тільки безмежний спокій, якого тут не відчують і не можуть відчути. Амада усміхалась, і доброта сяяла на виснаженому хворобою обличчі.

Коли після того солодкого сну настав ранок, життя видалось їй нестерпним. Доля ще раз жорстоко насміялася з неї, відібравши останню надію на звільнення від мук. Минеться отой кашель, нежить, вона одужає і знову буде страждати, самотня і нікому не потрібна.

Коли небезпека минула, сеньйора Вільялоса повернулася до своєї кімнати і тепер заходила до Амади лише на кілька хвилин, щоб спитати, як вона себе почуває, і висохлими пальцями погладити їй чоло. Це дратувало хвору. Навіть про Марсіалю було боляче згадувати. Амада заплющувала очі, удаючи, що спить, а тим часом напружено прислухалася до всіх звуків, щоб зрозуміти, що саме відбувається в домі. Після сніданку почула незнайомі голоси, якісь люди пересували меблі, щось переносили. Усім цим, як завжди, орудувала Хоакіна, і Амада добре чула її накази:

— Ні, ні! Так не можна! Це чемодан сеньйора Жуеса, а той віднесіть у кімнату сеньйори. Глядіть, не переплутайте.

Серце Амади шалено билось. Це повернувся її брат, щоб, як казала сеньйора Вільялоса, принести радість у старий дім. Не знати чому, жінка залилася слізьми, хоч давно не плакала, незважаючи на своє знівечене життя. Душила в подушці гіркі ридання і корчилась у жахливих муках. Потім відкинулась на спину і застигла, втупивши погляд у стелю...

Коли увечері сліпа зайшла спитати, як вона себе почуває, і доторкнулась до чола, то помітила, що в дочки знову жар.

— Це правда, мамо, що приїздить мій брат?

— Правда, але не сюди. Ми вирішили, що він, поки не обкурять дім, перебуде в готелі, бо тут можна заразитись.

— А хто знає, що він приїде?

— Хоакіна та я. Тебе ми не повідомили, щоб ти не хвилювалась. Телеграма від нього надійшла того дня, коли ти захворіла. Він квапився, бо Ермінія заздалегідь надіслала йому запрошення на весілля.

Сеньйора де Хакоб сіла на ліжку, безтямно втупившись у матір.

— А-а! І коли ж виходить заміж Ермінія? — спитала нещасна, сама дивуючись, що слова не застрягли в пересохлому горлі.

— Двадцять третього, о дев'ятій годині вчора, — відповіла стара, не підозрюючи, що ввігнала кинджал у доччине серце.

Амада впала на подушку. Марсіаль призначив саме цей день, щоб помститись і поглумитись з неї. Амаді стало боляче, що він знову не зрозумів її. Сліпа вийшла, тримаючись за руку служниці. Залишила на самоті дочку, котра мучилась від останнього удару, бо в її душі зовсім згасла надія.

Амада надовго поринула в сумні роздуми.

— Мені справді краще вмерти! — нарешті сказала вона, виходячи із відчаю, як із моря, в якому загинули останні її сподівання.

XV

Настала важка тиша. Амада з ліжка стежила за всім, що відбувалося в домі. Її гнітила самотність, і відчай, сильніший за її волю, підказував неминуче рішення.

По обіді сеньйора Вільялоса зайшла з лікарем до хворої. Той, оглянувши її, сказав, що все гаразд. Через кілька днів настане цілковите одужання. Сліпа заспокоїлась, погладила дочку по голові і хотіла поцілувати. Амада відсахнулась. Старенька сказала:

— Гаразд, доню, не хочу робити наперекір тобі. Цієї ночі спатиму в своїй кімнаті, але залишу з тобою служницю.

— Ні, мамо. Я почуваю себе добре, і мені не потрібна служниця. Коли щось знадобиться, подзвоню. Я погано сплю, коли хтось є в кімнаті.

— Добре, добре, — повторила мати, — але вкрийся як слід. Хоакіна сказала, що сьогодні всього одинадцять градусів тепла.

Від материних слів на Амаду повіяло душевним теплом, і вона трохи заспокоїлась.

Знову стала прислухатись до того, що діється в домі. Похолоднішало. Амада відчувала, як дерев'яніють ноги під легкою ковдрою, і часто кашляла. Погасила лампочку над нічним столиком, і в кімнаті запанувало чарівне місячне світло. Поступово наставала тиша. Слуги, тихо ступаючи, розходились.

Нарешті заскреготав металевий засув — то зачинили великі входні двері.

Амада зітхнула, почекала ще з півгодини, потім, упевнившись, що все довкола послуло, взяла з шухляди письмового столу листи від Марсіаля і байдуже, не перечитуючи, порізала на клаптики великими ножицями. Не знала, де їх подіти, і кинула в кошик. Змерзнувши в тонкій нічній сорочці, знову лягла в ліжко.

Амада думала і передумувала, суворо осуджуючи кожний свій крок, кожний вчинок. Вона кохала Марсіаля так, що віддала б за нього життя. А він утік од неї, вважаючи її холодною й вередливою. Чому вона тамувала почуття? Ах, коли б Марсіаль міг бачити її такою, якою вона є насправді! Якби він зазирнув їй в душу, коли вона не була скована його присутністю і пестощами, і відчув поцілунки, які вона в уяві оддавала йому, коли він був далеко... Вона могла б кохати його так палко й ніжно!

Вона поривалася до Марсіаля і плакала, коли він ішов од неї, а віч-на-віч з ним була холодна і жорстоко відштовхувала його.

Але ж Марсіаль зовсім не хотів зважати на те, що вона не мала права належати йому. Прагнув лише насолоди. Не могла вчинити інакше, бо це суперечило б традиціям її сім'ї, моральним настановам Вільялосів. Вона належала своєму ненависному чоловікові, тому виривалася з обіймів коханого Марсіаля...

Амаді здавалося, що її душа — суцільна рана.

— Я не мала права порушувати обов'язок, що взяв на себе весь мій рід, — шепотіла вона, — і не могла тішитися щастям, здобути оманою, бо це все життя ятрило б моє сумління. Святий бог не скаже, що я не боролася, що не була терпляча. Я страждала і по розбитих мріях зійшла на вершину страждання.

Амада лежала, поклавши руки на ковдру. Якби хто зайшов до кімнати, то, побачивши гострий ніс, воскові щокни й безкровні губи, сказав би, що вона мертва. Минуло дві години, а вона й не поворухнулася... Раптом відкинула ковдру і сіла на ліжку. Скрізь було тихо. Амада сиділа, прислухаючись до цієї тиші, потім підхопилася з ліжка і стала боса посеред кімнати. Місяць освітлював поділ широкої білої сорочки, що хвилями спадала з плечей до підлоги. Жінка здригнулася від холоду, потім рвучко розчинила вікно навстіж і подалася вперед, на повні груди вдихаючи холодне повітря. Її постать біліла за рамою вікна. На чистому небі, наче великий ліхтар, блищав місяць. Унизу дзюркотів водоспад. Спокій і байдужість огортали сріблясте верхів'я дерев і далекі дахи. У цій прекрасній картині ночі, де зорі пото-

пали в молочній ясності небозводу і можна було полічити листя на деревах, виявлялася холодність байдужої до людського болю природи. Амада відчула, що її серце проймає така сама байдужість. Звела руки до шиї і рвонула сорочку, аж гудзики відлетіли. Повітря пестило її голі плечі й спину. Вона, шалена, впала в холодні обійми ночі. Ця жінка, голого тіла якої ніколи не бачили чоловік і коханий, яка й сама не бачила його у дзеркалі, яка навіть купалася в сорочці, яка завжди ховала свою красу під сукнями, ця жінка, Амада Вільялоса, котра зневажала життя, — віддала всю свою наготу холодному поцілункові смерті.

Отямившись, Амада збентежено оглянула себе, зачинила вікно і впала на ліжко. Дивувалась, що не відчуває ніяких серйозних симптомів, хоч довго пробула на холоді, і водночас картала себе за боягузтво і невдячність — адже хотіла покинути своїх рідних... Сама собі пообіцяла більш не йти назустріч смерті, якщо це велике божевілля не обірве її життя.

Через годину нещасну здолала втома, і вона заснула, але її мучили жажливі видіння.

XVI

Вдосвіта Амада прокинулася. Змерзла так, що зуб з зубом звести не могла. Хотіла когось покликати, проте стрималась. Це тривало з годину. Потім її кинуло в жар і пройняв гострий біль у грудях. Те, чого сподівалася, було в ній, і вона подумала, кривлячись од болю, що, мабуть, помре в корчах...

Коли слуги побачили, як її палить і душить гарячка, всі забігали і залементували.

Лікар, якого негайно покликали, розгубився. Оглянувши, прописав ліки і мовчки попрямував з кімнати.

На дверях кімнати його ждала сліпа, яку підтримувала під руку служниця. Нещасна мати тремтіла.

— Що це таке?

— Ускладнення, сеньйоро.

— Серйозне?

— Здається.

— Є надія?

— Ні, сеньйоро.

Сеньйора Вільялоса звела руки до неба, закликаючи на допомогу господа, що означало її глибоку зневагу до людської науки, і тихо ввійшла в доччину кімнату. Цій наївній фаталістці і на думку не спадало, що в її домі розігрується така страшна драма. Жила, не знаючи нужди, і в усьому вбачала милість господню.

Мовчки сиділа біля хворої. Опівдні, коли сеньйорі Вільялосі принесли сніданок, Амаді стало ще гірше. Лице її паленіло, вона ледве дихала і, марячи, вимовляла якісь незрозумілі слова. Коли жар спадав, лежала без найменших ознак життя, тільки раз у раз здригалася від жахливого кашлю. З'явилась Хоакіна, глянула на хвору і, насупивши брови, вийшла навшпиньки. Сліпа поклала чудотворний образок на груди дочці, але та навіть не почувала...

У всьому домі панувала велика тиша, тиша руїн... Сеньйора Вільялоса, потонувши в кріслі, машинально перебирала перламутрові зерна чоток і замислено зітхала. Хоакіна, пообідавши, сіла за дверима, щоб пильнувати хвору і бути коло сеньйори.

Ніч була жахлива. Коли Амаду мучив приступ кашлю, вона кричала від болю в боці. Вся горіла, борсалася в ліжку, марила. Не спала ні хвилини. Здавалось, вона билася з невидимими привидами. Вдосвіта вигукнула виразно, ніби кинула свої слова в обличчя тому, кого тільки вона бачила:

— Це підлість! Вибрати цей день — підлість! Підлість! Підлість!

Уранці, коли зійшло сонце, Амада раптом побачила брата, який стояв весь у чорному, німий і пихатий, за два кроки від ліжка. Чиновник, котрого повідомили про тяжку хворобу сестри, приїхав уранці, але не насмілювався взяти з собою дружину, бо боявся зарази. Він був короткозорий і плішивий, жовтий і сухошкірий. За професійною звичкою, гамував свої почуття і був дуже витриманий. Амада, побачивши його, здригнулася, поманила до себе й тихо сказала:

— Будь обережний!

Від хвилювання вона закашлялася. Брат з болем дивився на неї. Важко було повірити, що зовсім недавно це була вродлива жінка, стійка і горда. Очі в неї запали, на змарнілому фіолетовому обличчі стримів гострий ніс. Лежала під ковдрою маленька, ніби висохла за час хвороби. Попросила його підійти ще ближче і повторила:

— Будь обережним, бо це потрібно. І вбач мені...

Чиновник злякано скривився і пильно глянув на неї. Вираз її обличчя раптом змінився. На вузькому блідому чолі пролягла вперта зморшка.

Амада сказала тільки одне слово:

— Ти!..

Потім напружилася і жваво додала:

— Ні! Я помру, тільки...

Обоє зрозуміли одне одного. Вільялоси помирають, коли немає іншого вибору, — або смерть або гріх. І зараз вони, — брат і сестра, — утверджували святий закон сім'ї.

Чиновник збентежився від того, що міг сумніватися в своїй сестрі. Сім'я його дру-

жини, зацікавлена в тім, щоб поставити міцний мур між Марсіалем і сеньорою де Хакоб, давно натякала йому про чесність і порядність... Тепер він знав, що Амада не брехала — йому було досить слова «ні!», щоб відкинути всі свої підозри...

— Моя дружина незабаром прийде до тебе, — наївно сказав він.

Це було примирення. Чинownik боявся рази не фізичної, а моральної, і віднині, коли все з'ясувалося, міг бути щодо цього цілком спокійним.

Сліпа прокинулась. Мати і син обнялися, тихо плачучи. Амада впала у тяжке забуття. Часом вона дихала рівніше і спокійніше, і тоді було чути, як у саду дзюркотить водопад. Старенька і син сіли поряд. Чинownik говорив серйозно і твердо. Треба врятувати Амаду. І він здивувався, що не скликали консилиум, адже хвороба серйозна.

— Тільки бог, сину мій, має владу рятувати своїх дітей, — з сумірною покорою промовила сеньора Вільялоса.

Але син наполягав, і вона погодилася скликати консилиум. Заговоривши про Амадиноного чоловіка, який кудись поїхав, почали міркувати, чи слід повідомити його.

Сліпа, яка стояла за непорушний шлюб, твердила, що всі права на боці чоловіка. Суддя, зіпсований впливом цивільного кодексу, заперечливо кривив зморшкувате, рано постаріле лице. Хвилювання часом зривало маску офіційної серйозності, що затверділа на його обличчі відтоді, як він вивчав право в університеті. Дивився то на ліжко, на якому Амада, не розплющуючи очей, зводила вгору руки, щоб легше дихалось, то на матір, бліді і нерухому. Бідні створіння! Такі самотні, немічні і забуті!

Служниця, яка на платиновому підносі принесла телеграму, перепинила важку розмову. Суддя голосно прочитав жовтий папірець. Хакоб запитував про дружину, повідомляв про свій від'їзд на два дні і просив тещу, щоб відповіла негайно. Вільялоса переміг себе і написав на звороті аркушика єдине слово: «Серйозно». І навіть не підписався.

— Хай Хоакіна надішле цю відповідь на адресу, зазначену в телеграмі, — коротко сказав він служниці.

І, схвильований, підвівся, щоб пройтися трохи по галереї.

Коли був кроків за десять від кімнати хворої, назустріч йому вийшла Хоакіна. Він невдоволено скривився, але служниця ніби не помітила його роздратування.

— Яке нещастя, сеньоре!